

Suvi Kivinen

KIELI KOTOUTUMISEN JA KOTIUTUMISEN KESKIÖSSÄ

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu
Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Suvi Kivinen: Kieli kotoutumisen ja kotiutumisen keskiössä
Pro gradu
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen maisteriohjelma
Sosiaaliantropologia
Huhtikuu 2023

Tätä sosiaaliantropologian pro gradu -tutkielmaa varten haastattelin 15 Suomessa pysyvästi asuvaa, ulkomailta tänne muuttanutta ihmistä, joita kutsun tutkimuksessa uussuomalaisiksi. Käytin tutkimuksessa myös osallistuvaa havainnointia sekä reflektoin omia kokemuksiani ulkomailta asumisesta ja kielten opettajana toimimisesta autoetnografisin keinoin.

Monet asiat ihmisen taustassa vaikuttavat ihmisen kotoutumispolkuun ja kotiutumiseen Suomessa. Olin tässä tutkielmassa erityisen kiinnostunut siitä, miten haastattelemani uussuomalaiset itse kokivat kotoutuneensa ja kotiutuneensa, sekä kielten roolista näissä prosesseissa. Ihmiset käyvät läpi monenlaisia oppimisprosesseja ja muutoksia kotiutuakseen uuteen kieleen, kulttuuriin ja niiden tapoihin. Tämän tutkimuksen perusteella ihmisen koulutustaustalla ja oppineisuudella ei tunnu olevan juurikaan merkitystä Suomeen kotiutumisen kannalta. Akateemisesti lahjakkaat ja opintielle perheen kannustamat ihmiset voivat kokea Suomeen kotiutumisen ja kotoutumisen yhtä hankalaksi kuin vain perusopintoja suorittaneekin. Innokas ja menestysekäs opiskelu Suomessa ei välttämättä johda työn löytymiseen ja kotoutumiseen. Superdiversiteetti ja risteävä eriarvoisuus nousevatkin aineistosta esille entistä huomionarvoisempina asioina.

Useat epätasa-arvon ja erilaisuuden ulottuvuudet vaikuttavat kielten käyttöön ja oppimiseen. Kyse ei ole vain oppijoiden kulttuurisesti ja henkilökohtaisesti erilaisista taustoista ja oppimistavoista, vaan myös kielikurssien monenkirjavista resursseista ja painotuksista, sekä opettajien mahdollisuuksista kohdata ja ymmärtää maahan muualta muuttaneiden superdiversiteetti. Yleinen mielipide haastattelemieni uussuomalaisten keskuudessa oli, että suomea oppii parhaiten suomalaisten kanssa, ei kielikurssilla. Parhaat kokemukset kielen oppimisesta olivat itseasiassa niillä, jotka siirrettiin tavallisille luokille nopeasti, ilman omakielistä tukea. Aineistoni kertoo, että erityisesti suomen puhe- ja kirjakirjakielen erilaisuus tuottaa uussuomalaisten arkeen haasteita.

Kotoutumisessa suomen kielen taito liittyy etenkin työllistymiseen ja toimimiseen yhteiskunnassa, tosin enenevässä määrin voi pärjätä myös englannilla. Kotoutumisen onnistuminen riippuu usein etenkin siitä, millaisille kursseille uussuomalainen eri syistä päätyy ja millaisia työnantajia kohtaa etsiessään ensimmäisiä työharjoittelu- ja työpaikkoja. Yleensä oman alan ja paikan löytymiseen menee vuosia. Uussuomalaiset eivät pääsääntöisesti näe, etteivätkö he voisi kuulua tänne, vaikka he eivät puhuisi kieliopillisesti hyvää, tai ainakaan täydellistä suomen kieltä, tai puhuvat sitä vieraalla korostuksella ja rytmillä. Puhuttaessa kotiutumisesta, Suomen kokemisesta kodikseen sellaisella tavalla, ettei täältä halua muuttaa työn tai paremman elämän toivossa johonkin toiseen maahan, vain Suomessa lyhyimmän aikaa olleet haastattelemani uussuomalaiset puhuivat suomen kielen taidon suuresta merkityksestä. Kotiutuneet, olivat he sitten töissä tai eivät, korostivat puheissaan perusturvallisuutta ja omaa kotia sekä ystäviä. Ihmiset, jotka sitovat uussuomalaiset Suomeen, eivät kuitenkaan välttämättä ole kansalaisuudeltaan suomalaisia eivätkä puhu suomea äidinkielenään tai ollenkaan. Tämän tutkimuksen valossa ihmisen alkuperä tai etnisyys ei vaikuta ihmisen kotoutumiseen niin paljon, kuin aikaisemmat tutkimukset ovat väittäneet, vaan tärkeimmäksi seikaksi nousivat sosiaaliset suhteet tai niiden puute.

Avainsanat: kotoutuminen, integraatio, aikuiset maahanmuuttajat, uussuomalaisuus, suomen kieli, kielitaito, monikielisyys, kieleily, superdiversiteetti, autoetnografia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys.....	2
1. Johdanto.....	3–4
1.1. Tutkimuksen taustaa.....	4–8
1.1.2. Kielitaito pääomana.....	8–11
2. Etnografi kvalitatiivisen tutkimuksen keskiössä.....	11–12
2.1. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	12–15
2.2. Autoetnografia metodina.....	15–17
2.3. Kenttänä elämäntyöni.....	17–20
3. Kotoutuminen ja kieli -kohti työelämää.....	20–21
3.1. Kieli ja kotouttaminen.....	21–24
3.2. Hankkeena kotouttaminen.....	24–29
3.3. Työelämän monet kasvot.....	29–31
4. Uuden kielen oppiminen.....	31–37
4.1. Kieli ja kulttuuri.....	37–39
4.2. Kieli avaimena yhteiskuntaan.....	40–45
4.3. Suomen kieliä onkin kaksi - kirjoitettu ja puhuttu.....	45–49
5. Kieleily kunniaan.....	49–54
6. Kotoutumisesta ja kuulumisesta.....	54–55
6.1. Perheryhmäkoti.....	55–58
6.2. Oma kotini kotoisuuden näyttämönä.....	58–61
6.3. Havainnointia suomalaisella työpaikalla.....	61–63
6.4. ”I’m one of you, olen ihan perus suomalainen”.....	63–65
6.5. Haasteita kotoutumisen ja kotiutumisen tiellä.....	65–67
6.5.1. Yhteiskunta, joka ei päästä sisälle.....	67–70
6.5.2. Kotoutumattomuuden ja yksinäisyyden yhteys.....	70–71
7. Yhteenveto.....	72–74
Lähteet.....	75–82
Liitteet: haastattelurunko.....	83

1. Johdanto

Maahanmuutto kauempaa on lisääntynyt etenkin viimeisten runsaan 40 vuoden aikana, ja suomalaisten osaamien kielten kirjo on kasvanut. Nykyään Suomessa puhutaan jo noin 500 kieltä. Kaikkiaan Suomessa asui vuoden 2020 lopussa vakituisesti 444 031 ulkomaalaistaustaista henkilöä, mikä on kahdeksan prosenttia väestöstä. Ulkomaalaistaustaisista oli uussuomalaisia, eli ulkomailla syntyneitä 367 417 henkilöä ja Suomessa syntyneitä 76 614 (SVT: Väestörakenne Vuosikatsaus 2020). Vaikka monien mielikuva suomalaisuudesta on edelleen melko tiukkarajainen, viimeistään kesän 2021 jalkapallon Euroopan-mestaruuskilpailujen ansiosta kuva suomalaisista on monipuolistunut, suurella osalla maajoukkueen pelaajista on nimittäin uussuomalaistaustaa. Kun syksyllä 2021 yksi pelaajista sai osakseen rasistista kohtelua seurajoukkueessaan pelatessaan, seuraavassa Suomen maajoukkueen kotipelissä suomalaiset fanit muistattivat pelaajaa isolla lakanalla, että tämän maan kamaralla häntä rakastetaan¹. Maahanmuuttajataustainen henkilö voidaan siis jo nähdä ja hyväksyä ehdollisesti yhdeksi meistä suomalaisista, tilanteesta riippuen (Löytty 2017). Kenties on tullut aika määrittää suomalaisuutta muun kuin ihonvärin tai ensikielen perusteella.

Tässä tutkimuksessa haluan ensinnäkin kyseenalaistaa tapaa keskustella edelleen maahanmuuttajista silloinkin, kun kyseessä ovat jo vuosia, ellei lähes koko elämänsä, Suomessa asuneet ihmiset, jotka asuvat täällä pysyvästi. Puhun kuitenkin itsekkin tutkimuksessani maahanmuuttajista yleiskategoriana silloin, jos sitä käytetään siinä kirjallisuudessa ja lainsäädännössä, johon viitataan, tai jos tutkimuksessa esiintyvät ihmiset itse käyttävät käsitettä maahanmuuttaja. Käytän tässä tutkimuksessa myös jo laajalle levinnyttä käsitettä *uussuomalainen*², jota on käytetty Andi Mwegeranon (2006, 2007) johdolla maahanmuuttokeskustellussa jo ainakin vuodesta 2006³ ja jonka määritelmänä tässä tutkimuksessa on ”*vakituisesti Suomessa asuva ensimmäisen polven maahanmuuttaja.*”, termi ei siis viittaa suomessa syntyneisiin toisen polven maahanmuuttajiin. Käsite toimii tässä tutkimuksessa, koska se kuvaa parhaiten kaikkia niitä erilaisia ihmisiä, joita haastattelin tutkimusta varten. He ovat vuosia, ellei vuosikymmeniä sitten Suomeen pysyvästi muualta muuttaneita ihmisiä, joista jokainen on Suomen kansalainen tai ainakin identifioi kotimaakseen Suomen.

---

¹ <https://www.suomifutis.com/2021/10/huomasitko-kannattajat-osoittivat-ukraina-pelissa-tukensa-glen-kamaralle-nain-kamara-vastasi/>

² esimerkki uussuomalainen- sanan käytöstä mediassa <https://areena.yle.fi/audio/1-1736463>

Tutkimukseni ihmiset eivät ole poikkeuksellisia, esimerkiksi ”[e]nnusteen mukaan vuoteen 2030 mennessä Helsingin seudun asukkaista joka neljäs on niin sanotusti vieraskielinen eli puhuu ensikielensä muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea” (Lehtonen 2019). Suomeen muualta kotiutuneita on jo paljon, ja määrä tulee jatkuvasti kasvamaan. Tutkimustietoa muuttuvasta Suomesta ja suomalaisuudesta tarvitaan koko ajan lisää. Kokemukseni maahanmuuttajien opettajana haastaa perinteistä kotoutumisnäkökulmaa, joka peilaa usein vain sitä, miten viranomaiset ajattelevat ihmisten parhaiten kotoutuvan, mitä uutta heille pitää opettaa tänne kotoutuakseen ja mikä kotouttavan yhteiskunnan puolelta kotoutumisessa on tärkeää. Tätä selvää vääristymää haluan tässä tutkimuksessa pienimuotoisesti korjata ja kritisoidakin. Antropologina minua kiinnostavat uussuomalaisten erilaiset, henkilökohtaiset tarinat, eivät yleistävät ylhäältäpäin suurista kohorteista ja tilastotieteestä johdetut teoriat (esim. Karayilan 2017). Tässä pro gradututkimuksessa pureuduinkin kielten arkikäyttöön ja siihen, kuinka kotoutumista arvioidaan yleensä suomenkielentaidon ja työllistymisen näkökulmasta todeten, ettei tavoitteita saavuteta⁴ kaikkien muiden kotiutumiseen vaikuttavien tekijöiden jäädessä paljon vähemmälle huomiolle.

1.1. Tutkimuksen taustaa

Vasta niinkin hiljattain kun 1997 annettiin valtioneuvostossa periaatepäätös hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispolitiiseksi ohjelmaksi, jonka tavoitteeksi määriteltiin ”hallittu ja tehokas” kaikkien maahanmuuttajien kotouttaminen ”suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään”. Suomi oli myös ensimmäinen Euroopan Unionin jäsenvaltio, joka säati lain maahanmuuttajien kotouttamisesta 1999. Työttömille tai toimeentulotukea saaville maahanmuuttajille laki takasi oikeuden kotouttamissuunnitelmaan, joka yleensä sisälsi suomenkielenopintoja, ja muita koulutukseen painottuvia tukitoimia. Laissa näkyy oletus, että yhteiskunnan ongelmat kiteytyvät oppimisen ongelmiksi, joita ratkaistaan koulutuksella. Kotouttamispolitiikka on ennen kaikkea siis koulutuspolitiikkaa. On huomionarvoista, etteivät nyttemmin tänne enenevässä määrin ulkomailta rekrytoidut osaajat, muut työperäiset siirtolaiset, eivätkä toisaalta turvapaikkapäätöstä odottavat turvapaikanhakijat, eivätkä iäkkäät maahanmuuttajat kuulu kotouttamislainpiiriin. Vasta lähivuosina on alettu ymmärtää, että kotoutumisen tukitoimia voivat tarvita kaikki muualta

---

⁴ <https://www.vtv.fi/julkaisut/kotoutumiskoulutus/>

Suomeen tulleet, jotka asuvat pysyvästi Suomessa, eivät vain ne, jotka ovat tulleet tänne pakolaisina ja jotka ovat työttömiä työnhakijoita. (Pöyhönen, Suni, Tarnanen 2019, 165–166.)

Laeissa (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010) tarkoitetaan

”1) *kotoutumisella* maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen;

2) *kotouttamisella* kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla;”

tai (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999)

”1) *kotoutumisella* maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen; sekä

2) *kotouttamisella* viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voimavaroja.”

Kotoutumisen rinnalla, usein synonyymina, puhutaan maahanmuuttajien *integraatiosta*⁵ sopeutumisena uuteen ympäristöön, tulemisesta uuden kulttuurin osaksi voidaan kuitenkin säilyttää oman identiteetin ja kulttuurin erityispiirteet.

Kotiutuminen, merkityksessä ”tottua olemaan jossakin, ruveta viihtymään jossakin, perehtyä tai juurtua hyvin johonkin,⁶” on yksilötasolla, mikronäkökulmasta, merkityksellisempi, monimutkaisempi ja syvällisempi prosessi kuin *kotoutumisen* ja *kotouttamisen* makronäkökulmasta, laeissa ja virallisissa määritelmässä eri sanoin toistellut määritelmät, kuten:

”että maahanmuuttaja kokee olevansa yhteiskunnan täysivaltainen jäsen, jolla on uudessa kotimaassa tarvittavia tietoja ja taitoja.⁷”

Kotoutumisen kokonaiskatsauksessa 2019 (6) todetaan:

”Maahanmuuttajien hyvä kotiutuminen on avainasemassa siinä, millaisiksi maahanmuuton seuraukset muotoutuvat. Kun uudet tulijat kotoutuvat suomalaiseen yhteiskuntaan niin, että he voivat hyvin ja pärjäävät työmarkkinoilla, maahanmuutolla voi olla merkittävä myönteinen vaikutus julkiseen talouteen. Sen vuoksi uusien tulijoiden kotoutumisen tukemiseksi tarvitaan oikein

---

⁵ <http://www.tkm.fi/mamu/kayttajalle.html>

⁶ <https://www.suomisanakirja.fi/kotiutua>

⁷ <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus>

kohdennettuja yhteiskunnan toimenpiteitä. Tavoitteena pitää olla taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, jossa maahanmuutto on osa ratkaisua, ei ongelmaa. Tämä edellyttää riittävän hienojakoista ja eri näkökulmia valottavaa tietoa siitä, mistä maahanmuuttajataustainen väestö koostuu ja mitkä ovat heidän vahvuutensa ja haasteensa prosessissa, jossa heistä tulee aktiivisia, osallistuvia ja yhdenvertaisia yhteiskunnan jäseniä.”

Kotoutumista ja kotouttamista on tutkittu paljon ja monelta kantilta (Karayilan 2017, Kazi, Alitolppa-Niitamo, Kaihovaara. 2019; Pöyhönen, Tarnanen, Vehviläinen, Virtanen, Pihlaja, 2010). Maahanmuuttajien hyvinvointi (Nieminen & Larna 2015), maahanmuuttajanaiset (esim. Martikainen & Tiilikainen 2007), -nuoret (Börklund 2014, Kiuru, Kuusisto, Laulajainen, Vuori 2017, Lehtonen 2013 ja 2019), pakolaiset (Kiviranta & Tuunanen 2012) sekä työelämän näkökulma (Alitolppa-Niitamo, Fågel, Säävälä 2013) ja esimerkiksi terveydenhoitoala (Seilonen, Suni, Härmälä, Neittaanmäki 2016) ovat saaneet omia tutkimuksiaan. Myös maahanmuuttajien alkuperäisen kotimaan, kulttuurin ja maastalähdön syiden vaikutusta tulijoiden tarvitsemiin palveluihin ja tukitoimiin (Malin & Anis 2013, 141–159) on tutkittu. Kielen oppimisen näkökulmasta tällä hetkellä Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitoksessa on meneillään hanke, joka ”tutkii työelämässä tarvittavien suomen kielen resurssien kehitystä aikuisilla maahanmuuttajilla, joiden tavoitteena on työllistyä omalle alalleen Suomessa.”⁸

Kotoutumisen kokonaiskatsauksessa penätyä tietoa maahanmuuttajaväestöstä ja heidän kohtaamistaan haasteista on itseasiassa siis yllin kyllin. Akateemisen tutkimuksen lisäksi maahanmuutosta ja kotoutumisesta on paljon valtion, kuntien, kouluttajien ja yhdistysten sivustoja, hankkeita ja raportteja joissa mm. neuvotaan toimijoita ja viranomaisia, millaisin toimenpitein maahantulijoita kotoutetaan onnistuneesti⁹. Tutkimuksissa ja julkaisuissa on kuitenkin usein ongelmallista se, että maahanmuuttajat kuvataan joukkona, joka on toimivien tai toimimattomien kotouttamistoimien kohteena ja uussuomalalaisten yksilöiden ääni puuttuu. Tänne muualta muuttaneilta ihmisiltä itseltään harvemmin kysytään, millaisia olisivat hyvät kotiutumista tukevat toimet; mikä saisi heidät pärjäämään työmarkkinoilla tai kokemaan olevansa aktiivisia, osallistuvia

---

⁸ Hankkeen sivut <https://buildingblocksresearch.com/>

⁹ Esimerkiksi <https://kotoutuminen.fi/kotona-suomessa>,
https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/e38fe1b-olemme-muuttaneet-ja-kotoudumme_ilmankantta.pdf,
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162218/T.EM_2020_27.pdf?sequence=1
<https://siirtolaisuusinstituutti.fi/tutkimus/hankkeet/>

ja yhdenvertaisia yhteiskunnan jäseniä, niin että he jäisivät pysyvästi Suomeen. Poikkeuksiakin löytyy. Esimerkiksi Minna Intke-Hernandez (2020) antoi etnografisessa tutkimuksessa äänen yhdelletoista maahanmuuttajaäidille, ja Elina Niinivaaran tuore väitöstutkimus (2022), nuorille pakolaistaustaisille miehille, jotka ovat itse pääosassa kertomassa arjestaan Suomessa, ja heidät kuvataan aktiivisina, osallistuvina toimijoina. Erilainen esimerkki löytyy Karelia- ja Savonia-ammattikorkeakoulujen sekä Itä-Suomen yliopiston syyskuussa 2022 päättyneestä yhteishankkeesta, joka pilotoi asiantuntijatehtäviin valmentavaa koulutusta korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille¹⁰. Koulutukseen osallistujia haastateltiin työllistymisen haasteista Suomessa ja heidän mukaansa, sen lisäksi että suomen kieltä on sekä vaikeaa että tärkeää oppia puhumaan, on myös verkostoilla Suomessa iso merkitys. Osallistujat olivat lisäksi kokeneet vahvuuksistaan puhumisen ja omien taitojen sanoittamisen haastavana, etenkin kun Suomen ulkopuolella saatu työkokemus ja koulutus tuntui Suomessa nollautuvan. Oman alan harjoittelupaikka antoi usein avaimia tähän kaikkeen: verkostot kasvoivat ja sen myötä myös itseluottamus, oman alan tietämys ja suomenkielinen sanosto. Sari Pöyhönen, Minna Suni ja Mirja Tarnanen käsittelevät yleisellä tasolla ansiokkaasti kielen, kotoutumisen ja työllistymisen suhdetta otsikolla: ”Kieli kotouttamispolitiikan ytimessä – aikuiset maahanmuuttajat matkalla työelämään (2019). Tulen tässä tutkimuksessa viittamaan heidän havaintoihinsa sekä Suomalaisen kotouttamispolitiikan historiasta että erityisesti siitä, kuinka maahanmuuttajien kielellisiä resursseja ei käytetä tarpeeksi koulutuksessa eikä työelämässä, koska kielitaitona ajatellaan usein edelleen vain suomen tai ruotsin osaamista. Lisäksi hekin näkevät ongelmallisena sen, että maahanmuuttajien moninaisuutta ei huomioida vaan heitä käsitellään yhtenä ryhmänä.

Minusta on kiinnostavaa, että vaikka ihminen ei ole integroitunut maahan, on hän saattanut tänne kotiutua, eikä haaveile lähtömaahansa paluusta, muuta kuin lomilla, jos silloinkaan. Toisaalta hyvin kotoutuneet, Suomessa jopa kasvaneet ja vuosia täällä töitä tehneet Suomen kansalaiset, saattavat haaveilla entiseen kotimaahan paluusta tai ulkomaille muutosta. Minua kiinnosti ottaa selvää, miten näiden erilaisten uussuomalaisten subjektiviteetti on rakentunut ja miten he kokevat ja sanoittavat heidän Suomeen kotiutumistarinsa, ja millä kielillä. Minua kiinnosti, millaiset asiat ihmisen persoonassa, taustassa ja ympäristössä vaikuttavat kielten käyttöön ja oppimiseen, kotoutumiseen ja kotiutumiseen, ja miten ehkä voisimme käyttää tätä tietoa hyödyksi toimivampien kotoutumispolkujen löytymiseksi.

---

¹⁰ <https://www.savonia.fi/artikkelit/savonia-artikkeli-kansainvaliset-osaajat-toihin-nailla-evaila-alkuun/>

Tutkimuskysymykseni ovat:

Miten uussuomalaiset itse kokevat kotoutumisen ja kotiutumisen ja mikä merkitys näissä prosesseissa on kielillä?

Mihin tai keihin uussuomalaiset omasta mielestään kuuluvat ja miksi?

Kotiutuminen maahan ei tarkoita vain kotoutumista, työpaikan löytymistä ja järjestelmän ja yhteiskunnan tuntemista, ei vain kotoisuuden löytämistä uudesta maasta, vaan yleensä, vaikka ei aina, myös uudesta kielestä. Toisaalta kieli ei aina, etenkin alati globalisoituvassa maailmassa, sido ihmisiä vain yhteen paikkaan ja kulttuuriin vaan ennen kaikkea ihmisiin. Erilaiset sosiaaliset ja kielelliset prosessit eivät ole useinkaan selvärajaisia vaan dynaamisia ja toisiinsa sekoittuvia. *Monikielisyys* ja (trans)languaging, suomeksi *kieleily*, (Lehtonen 2013, Intke-Hernandez 2020) useiden kielten käyttäminen arjessa, jopa saman keskustelun aikana, voivat yhtä hyvin luoda kodikkuuden tunnetta, joka ei ole paikkaan, vaan sosiaaliseen verkkoon sidottua.

1.1.2. Kielitaito pääomana

Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointitutkimuksen (Nieminen & Larja 2015) mukaan kolmella neljästä Suomessa asuvasta ulkomaalaisesta kielitaito oli vähintään keskitasoa, ja kielitaidon tasoon vaikuttavat esimerkiksi maassa oleskeluaika, ikä maahanmuuton hetkellä, maahantulon syy sekä kansalaisuus. Myös Sari Ahola ja Tuija Hirvelä (2016) tutkivat taustatekijöiden kuten koulutuksen vaikutusta menestykseen kielitestissä. Tutkimuksen mukaan lähtömaassa saatu koulutus yleensä ennusti parempia tuloksia kielitutkinnossa, mutta Suomessa vietettyjen vuosien määrä ei välttämättä ollut yhteydessä testissä menestymiseen, vaan tärkeintä oli kielen arkikäyttö: ne, jotka menestyivät huonommin, käyttivät suomea selvästi vähemmän kuin menestyjät. Väitän tässä tutkimuksessa, että edellä mainitut tekijät eivät aina korreloi kotiutumisen kanssa. Kotiutumiseen ei aina edes tarvita suomen kielen taitoa. Maahanmuuttajilla on usein monenkirjavat kielelliset resurssit, ja monille kieleily on arkipäivää. Toisaalta oman kielen ylläpito tutkitusti auttaa maahanmuuttajia oppimaan (Räty 2020) ja kotoutumaan mutta saattaa toisaalta olla este kotiutumiselle, joskus äidinkieltä käytetään, koska ei halutakaan kotiutua. Kielet yhdistävät ihmisiä ja yhteisöjä, osaamattomuus taas voi jättää ulkopuolelle. Stephen Vertovecin (2007) *superdiversiteetti*- käsite on tässä hyvin tärkeä, sillä vaikka ihmiset kuuluisivatkin pintapuolisesti samaan ryhmään esimerkiksi kielen, kansalaisuuden, iän, sukupuolen, taustan tai etnisyyden mukaan, on heissä myös aina paljon erilaista ja yksilöllistä ja heidän kokemuksensa ympäröivästä

maailmasta voi olla hyvin erilainen. Esimerkiksi Somaliasta tulleet haastateltavat itsekin huomauttivat toistuvasti haastattelujen aikana, että esimerkiksi ihmiset, jotka tulivat tänne turvapaikanhakijoina tai pakolaisina 30 vuotta sitten sisällissodan sytyttyä, tulivat moderneista olosuhteista, kun taas saman maan kansalaiset, jotka ovat tulleet tänne 15 vuotta myöhemmin tai ihan viime aikoina, tulevat maasta, jonka infrastruktuuri on sodissa tuhottu, ja joille käsitteet laista ja järjestyksestä, saatikka sitten kouluista, ovat paljon vieraampia. Edes samasta maasta lähteneet eivät siis jaa samaa taustaa tai kokemuksia, eivät edes silloin kun syy lähtöön on sama tai saman kaltainen. Maahanmuuttajaryhmien *superdiversiteetti*, sisäinen heterogeenisuus, pitäisi huomioida heitä koskevassa puheessa paljon korostetummin.

Kun ihminen muuttaa pysyvästi maasta toiseen, kotoutukseen ja kotiutuakseen hänen tulee sopeutua niin erilaiseen yhteiskuntaan kuin kulttuuriin ja kieleenkin. Aloitin tutkimukseni siitä lähtökohdasta, minkä edelliset tutkimukset kotoutumisesta minulle antoivat: että Suomeen on vaikea kotoutua, koska etenkin vaikea kieli on esteenä mm. työllistymiselle ja uuteen ammattiin kouluttautumiselle. (esim. Karayilan 2017, Kazi et al. 2019) Minulla itselläni on myös vuosien kokemus maahanmuuttajien opettamisesta ja maahanmuuttajien parissa työskentelystä ja oma näkemykseni on, että Suomen maahanmuutto- ja kielipolitiikka ja kielen opettamisessa käytetyt metodit ja resurssit ovat osaltaan esteenä kielen oppimiselle ja sitä kautta kotoutumiselle.

Tähän tutkimukseen minua inspiroi oman taustani lisäksi Nadia Mikkosen artikkeli *Sangen tuntematon sotilas* (2019), joka kertoo Suomeen eri puolilta maailmaa päätyneistä ihmisistä, joilla ei välttämättä ollut edes Suomen kansalaisuutta, mutta jotka kokivat Suomen perimmäisellä tavalla niin omakseen, että olivat valmiita rintamalle Suomen puolesta. Ulkonäöltään, nimiltään tai uskonnoiltaan he erosivat suomalaisten enemmistöstä, mutta itse he pitivät itseään ihan suomalaisina. Nykypäivänäkin, vaikka niin sanotut kotouttamistoimet olisivat epäonnistuneet, tai ihminen ei ole niihin syystä tai toisesta edes osallistunut, on hän saattanut haluta Suomen kansalaisuuden ja kotiutua Suomeen.

Nykykansallistisen ajattelun mukaan suomalaisuus kulttuurisena konstruktiona kuuluu vain niille, joiden ainoa äidinkieli on suomi (Nuolijärvi 2018). Suurin osa suomalaisista on kuitenkin monikielisiä ja kulttuurisia, mikä vaikuttaa edelleen ihmisen identiteettiin ja ilmaisuun. Olen antropologi Heewon Changin (2008, 25–26, 29) kanssa samaa mieltä siitä, että identiteetti on aina nähtävä suhteessa muihin, ympäröiviin ihmisiin ja yhteisöihin. Se ei ole selvärajainen ja muuttumaton vaan sosiaalisessa ympäristössä toisilta oppiva ja muuttuva. Kielet ja monikielisyys ovat iso osa ihmisen identiteettiä ja minäkuvaa, ja se, että ihminen saa ilmaista itseään

monipuolisesti, kieleillä taitojen mukaisesti ympäröivässä yhteiskunnassa antaa hänelle joukkoon kuulumisen tunteen, mikä on ensiarvoisen tärkeää kotiutumiseksi. Maahanmuuttajien kielitaito pitäisi nähdä kielivarantona, jota on syytä kannustaa ylläpitämään ja käyttämään. On myös syytä muistaa, että maahanmuuttajilla on suuri määrä muutakin inhimillistä pääomaa (kts. Bourdeau 2010) mukanaan kuin kielitaito, ja on järjetöntä päästää tämä tietotaito valumaan hukkaan, vain koska keskitytään liikaa suomen kielen taitoon. Esimerkiksi monessa ammatissa kohdataan asiakkaita, joiden kanssa voi käyttää muitakin kieliä kuin suomea.

Kotoutumisen ja työllistymisen vaikeus, jopa epäonnistuminen, liitetään usein suomen kielen kurssien heikkoihin tuloksiin (esim. OECD:n raportti 2018), mutta se ei tietenkään voi olla koko totuus. Uussuomalaisten kanssa työskennellessäni ja heitä tutkimusta varten haastatellessani kohtasinkin paljon monimutkaisemman todellisuuden. Kielen merkitystä aikuisten kotoutumisessa ei voi kieltää, mutta siinä on paljon eroja, kuinka helposti ja nopeasti erilaiset ihmiset oppivat kielen kursseilla ja arjessaan, jos oppivat ollenkaan, ja millaisen roolin suomen kieli ottaa heidän elämässään. On myös mahdollista, että arjessa vie voiton jokin kolmas kieli suomen tai äidinkielen sijaan, mikä ei välttämättä tarkoita, etteikö ihminen olisi kotiutunut Suomeen. Suomen kielen oppitunnilla voidaan uskaltaa puhua ja harjoitella kieltä toisten opiskelijoiden kanssa, mutta opittuja taitoja eivät kaikki uskalla tai pysty juuri luokan ulkopuolella käyttämään. Toisaalta aina ei mene niinkään, että ne, jotka uskaltavat puhua suomea ja puhuvat sitä sujuvasti, kotoutuvat ja kotiutuvat.

Tutkimuksessani haastattelin eri ikäisiä, eri maista tulleita sekä eri ikäisinä eri syistä maahan muuttaneita, Suomessa jo vuosia pysyvästi asuneita työikäisiä miehiä ja naisia, koska halusin tutkimuksen mahdollisimman heterogeenisen, monipuolisen ja totuudenmukaisen kuvan uussuomalaisista ihmisistä, jotka usein epäkunnioittavasti ja yksilöllisyyttä ja superdiversiteettiä väheksyen niputetaan yhteen joukkoon maahanmuuttajiksi. Minua kiinnostavat sekä hyvin kotoutuneet, suomen kielen oppineet ja töitä löytäneet sekä muutoin tänne hyvin kotiutuneet uussuomalaiset, että ne, jotka eivät ole vuosien tai vuosikymmentenkään aikana integroituneet suomalaiseen yhteiskuntaan, vaan elävät marginaalissa, ympäröivästä yhteiskunnasta syrjäytyneinä, yksinäisinä tai omissa yhteisöissään, ja kokevat ympäröivän yhteiskunnan hyvin *toiseuttavana*; muun muassa yhteiskunnassa ihmisiä ympäröivät valtarakenteet voivat saada maahanmuuttajan kokemaan itsensä korostetun erilaiseksi, usein vääränlaiseksi yhteiskunnan normiin nähden. (identiteetistä ja toiseudesta kts. Hall 2021) Käytän tässä tutkimuksessa kulttuurisen *Toisen* käsitettä antropologialle tavanomaisesti kriittisen tutkimuksen välineenä ilmaisemaan tutkimuskohteen erillisyyttä, vierautta ja erilaisuutta valtakulttuuriin nähden (Aro, Hallila, Hauta, Kumpulainen, Latvala, Laukkanen, Mäkinen, Nurmi, Rovio, Sääsikiähti, 2002, 126).

Tässä ensimmäisessä luvussa olen esitellyt tutkimukseni lähtökohtia niin suhteessa edeltävän tutkimukseen kuin esitellen omaa suhdettani tutkimusaiheeseen. Seuraavassa luvussa käsittelen tämän tutkimuksen metodeja ja aineistoa, käyn läpi eettisistä kysymyksistä sekä pohdin ja tuon julki tutkija-tutkittava-suhdetta etnografian ja autoetnografian näkökulmasta.

2. Etnografi kvalitatiivisen tutkimuksen keskiössä

Etnografia on siitä erikoinen tapa tehdä tiedettä, että tutkija itse saa, ja hänen läsnäolonsa pitääkin näkyä tutkimuksessa; ensin suhteessa aineistoon ja sitten tutkimuksen kirjoitetussa tuloksessa. Etnografille tärkeitä ovat ihmisten, yksilöiden, henkilökohtaiset tarinat tutkittavasta aiheesta ja se miten ”tutkittava rakentaa sosiaalista maailmaa” (Uusihakala 2016, 94). Sluka & Robben (2007) kuvaavat etnografina oloa lähes skitsofreenisena: etnografi on samalla mukana tapahtumissa ja irrallaan niistä, sisäpuolella, emic ja ulkopuolella, etic, osallistuja ja havainnoitsija, jonka perspektiivi on sekä subjektiivinen että objektiivinen. Etnografi havainnoi sekä holistisesti että valikoiden, aina humanistisia ja tieteellisiä arvoja silmällä pitäen. Etnografian tulee muistaa sekä neutraalius että eettisyys, sillä hän päätyy aina antamaan jotain muutakin kuin vain empatiaa tutkimilleen ihmisille. Sosiaaliantropologin kenttä on suhdekenttä, jonka osa etnografi itsekin on. Mitä ystävyys tutkittavien kanssa tarkoittaa? Liisa Malkki vastaa, että objektiiviuuteen voidaan päästä epistemologian ja teorian avulla, eikä se vaadi etäisyyttä tutkittavista ihmisistä tai aiheista. (Cerwonka & Malkki 2007, 32–33.)

Etnografi tulkitsee, teoriaan nojaten, kulttuuri-ilmiöistä sellaisina, kuin hän ne kohtaa. Hän havainnoi ihmisten todellisuutta, niin kuin he sitä elävät ja niin kuin he sen sanallistavat. Etnografia on Malkin (2012) mukaan jatkuva subjektiivinen ja reflektiivinen improvisaatioprosessi, jossa objekti ei ole ikinä kaukana. On tärkeä ymmärtää mitä kysyä, milloin ja miten – tiedon tuottaminen on aina joustava ja luova prosessi, johon historia vaikuttaa. Tutkija on itsekin aina jotenkin sosiohistoriallisesti sijoittunut, hänellä on omat motiivinsa, näkökulmansa, ennakkoluulonsa, prioriteettinsa, kysymyksensä ja hypoteesinsa. Antropologisessa tieteentekemisessä myönnetään, että saatu tieto on aina myös osittaista, esimerkiksi naistutkija voi saada tietää eri asioita kuin mies. Antropologia yrittää sensitiivisesti ymmärtää erilaisia käsitteellisiä univerteja, kaikki ei käänny kielestä tai kulttuurista helposti toiseen. Tutkimusobjekti ei myöskään ole koskaan selvärajainen, vaan aina suhteessa muihin. (Cerwonka et al. 2007, 118, Huttunen 2013, 45–46, Malkki 2012.)

Tieto yhteiskunnasta on aina myös poliittista. Erityisen tärkeää on tiedostaa, että tutkijalla on aina jonkinlainen valta-asema tutkittavaan, ei vain koulutettuna tutkijana vaan usein myös valkoisena,

etuoikeutettuna henkilönä (Chang, 2008, 197, Kurki 2022). Kun yhteiskuntatieteellinen analyysi ja teoria kohtaavat ihmisille tärkeän aiheen, voi tutkija olla mukana muuttamassa yhteiskuntaa paremmaksi yhteiskunnan Toisille, valtaväestöstä poikkeaville, joiden ääntä kuullaan vähemmän. Etnografiaa tehdään enenevässä määrin etnografian ”omassa” kulttuurissa mutta ns. kulttuurinen kääntäminen, erilaisten kulttuurien ja ihmisten toisille ymmärrettäväksi tekeminen, on edelleen tärkeä osa antropologisen tieteen tekemistä. Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan subjektivisuuden myöntäminen, olen itse sekä tutkimuksen kohteena että tutkimukseni keskeinen tutkimusväline, läsnäoloni vaikuttaa tutkimusympäristöni ja tutkimiini ihmisiin ja kokemukseni ja koulutukseni antavat minulle ainutlaatuisen perspektiivin aiheeseen. (Eskola & Suoranta 1998, 211, Butz & Besio 2009.) Robert Emerson, Rachel Fretz ja Linda Shaw (1997) muistuttavat, että etnografisenkin tutkimus kertoo vain osittaisen totuuden valikoidusti, riippuen esimerkiksi tutkimuskysymyksestä, näkökulmasta, teoriasta ja etnografian positiosta kentällä.

2.1. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Etnografinen tutkimus on aina eettinen kysymys. American Anthropological Associationin eettinen koodisto (American Anthropological Association Statement on Ethics 2012) korostaa sitä, että antropologi on vastuussa sekä muille ihmisille, muille lajeille ja ympäristölle, että tieteelle ja tiedekunnalleen. Antropologin tulee huomioida nämä kaikki tutkimuksen tarkoitusta, merkitystä ja lähdeä päättäessään. Etenkin niiden ihmisten oikeudet, hyvinvointi, yksityisyys, anonymiteetti ja arvokkuus on huomioitava, joiden parissa etnografi tekee tutkimusta. Ilmaisussa on syytä olla selkeä, koska sillä miten tieto esitetään, on todella merkitystä; pro gradututkielma on julkista tietoa, ja sitä voidaan lukea eri yhteyksissä. Rehellinen mutta kunnioittava ilmaisutapa osoittaa, että tutkijana ja antropologina todella yritän ymmärtää tutkittavien näkökulmaa ja haluan tuoda sen esille. Suurin osa haastateltavistani korosti, ettei heitä haittaisi, jos heidät tunnistettaisiin tutkimuksesta, mutta tutkittavien anonymiteettiä suojellakseni, en pääsääntöisesti puhu haastateltavien alkuperäisestä kansalaisuudesta, vaikka useissa tutkimuksissa maahanmuuttajan kansalaisuudella onkin merkitystä kotoutumisen kannalta. Ratkaisuani puoltaa sekin, että sekä hyvin että huonosti kotiutuneissa on alkuperältään, taustaltaan tai etnisyydeltään samankaltaisia henkilöitä. Tässä tutkimuksessa pääpaino oli kuitenkin yksilöllisissä kotoutumis- ja kotiutumiskokemuksissa, ja tutkimuksessa tuli hyvin voimakkaasti esille edellä kuvattu superdiversiteetti, eikä tietynlainen tausta johda tietynlaiseen kotoutumispolkuun tai tietynlaisen uussuomalaisuuden kokemuksen kehittymiseen.

Kentälle päästäkseen etnografin tulee yleensä osoittaa, että hän siis on paikallisten puolella, tutkijan ja tutkittavien välillä pitää vallita luottamus. Tutkittaville on lisäksi annettava ymmärrettävä syy tutkia heitä. Antropologin tulee olla tietoinen myös vallankäytön kysymyksistä, antropologi yrittää nykyäänkin usein antaa äänen kulttuurin ja yhteiskunnan Toisille, eikä tätä valtaa tule käyttää väärin. Kun puhutaan yhteiskunnallisista asioista yleensä, pro gradutyökin voidaan nähdä puheenvuorona, kannanottona tai osallistumisena, esimerkiksi tässä tapauksessa poliittiseen keskusteluun maahanmuutosta. Tämänkin vuoksi tutkittavilta on aina pyydettävä lupa tutkimukseen vähintäänkin suullisesti, kuten tein. Tutkimuksen mahdolliset eettiset ja poliittiset vaikutukset on syytä ottaa huomioon, tutkimuksen ei missään tapauksessa pitäisi vaikuttaa tutkittaviin negatiivisesti. (AAA statement of Ethics 2012, Uusihakala 2016, 95.) Toivonkin tämän tutkimuksen herättävän sitä vastoin positiivista keskustelua ja halua muuttaa yhteiskunnan yleisiä asenteita maahanmuuttajia, uussuomalaisia ja pakkosuomea kohtaan. Monissa maissa, kuten itselleni tutussa Britanniassa, joissa maahanmuutolla on pidempi historia, suhtaudutaan maahanmuuttajien paikallisen kielen oppimisen keskeneräisyyteen ja kieleilyyn paljon Suomea suopeammin, ja myös ovat työelämään avautuvat nopeammin. Sekä henkilöt, joita haastattelin, että aiheesta kuulleet uussuomalaiset ja asiantuntijat ovat ilmaisseet, että tutkimukseni on tärkeä ja tervetullut, ja että kysymyksenasetteluni ja juuri kielinäkökulma kotoutumisessa ja kotiutumisen on tärkeä, joskaan ei niin suoraviivaisesti kuin mediassa ja tutkimuksissa annetaan yleensä ymmärtää. Tutkimukselleni oli siis hyvät perusteet.

Yhteisymmärryksen ja representaation ongelma korostuu, kun antropologin pitää joskus kysyä vaikeita kysymyksiä, eikä hän aina ole asioista tutkittavien kanssa samaa mieltä (Uusihakala 2016). Rehellisyys ja ymmärrettävyys ovat silti ehdottoman tärkeitä, etenkin koska tutkimuksella voi olla vaikutusta tutkittavan ryhmän tulevaisuuteen. Koska etnografi tulkitsee ja tuottaa tietoa, on hänen oltava varma, että hän on tulkinnut oikein. Antropologiassa on aina tärkeää asettaa tieto oikeaan kontekstiin ja tuoda esiin myös tutkijan omat ennakoasenteet, siinä missä pätevyyskin. Myös antropologin kehollisilla kokemuksilla ja tunteilla on merkitystä, eikä niitä pidä pyrkiä kieltämään, vaan päinvastoin niistä voi saada tietoa ja materiaalia analyysiin. (Cerwonka et al. 2007, 34–37) Esimerkiksi, koska tein osan haastatteluista kotona, minusta oli kehollisesti tärkeää, että pukeuduin kotivaatteisiin ja olin paljain jaloin. Päätin myös tietoisesti istua sohvalla miniläppärin kanssa enkä työpöydän ääressä isommalla tietokoneella. Halusin luoda sekä itselleni että haastateltaville rennon tunnelman, että oli mukava pitkästä ajasta tavata ja jutella, vaikka kyse olikin sovitusta haastattelusta, jossa puhuttiin sovitusta aiheesta.

Haastattelin tutkimukseen osallistujia sillä kielellä, millä he halusivat, suomea tai englantia käyttäen. Koska käytän englantiaakin lähes äidinkielen veroisesti, uskon, että sain hyvin kiinni kulloinkin käytetyn kielen nyansseista (Huttunen 2013, 32). Tutkimuksen eettisyydenkin kannalta halusin olla varma, että tutkittavat ymmärsivät kysymykset ja pystyivät pohtimaan niitä mahdollisimman syvällisesti, hedelmällisesti ja analyttisesti. Joskus esitin kysymykset sekä suomeksi että englanniksi. Yritin välttää johdattelua, mutta esitin tarkentavia, kysymysrungosta poikkeavia, lisäkysymyksiä silloin, kun haastateltavan vastaukset veivät mielenkiintoiseen uuteen suuntaan ja annoin ihmisten puhua kaikesta, mistä he halusivat, niin laajasti tai suppeasti kuin ajatuksia syntyi. Käytin kaikissa haastatteluissa samaa kysymysrunkoa mutta en kysynyt kaikilta välttämättä kaikkia kysymyksiä, jos niihin oli vastattu jo muiden kysymysten yhteydessä.

Etnografin on tärkeä pitää mielessä superdiversiteetti ja intersektionaalisuus, sekä se, että tutkittavat ovat aina sosiaalisesti paikantuneita yksilöitä, olivat he sitten asiantuntijoita tai esimerkiksi tietyn ryhmän edustajia. Tutkijan ja tutkittavien merkityksenanto ja näkökulma voivat olla aivan erilaisia, kuten myös heidän suhteensa tähän tietoon. Etnografin on hyvä pitää mielessä, kuinka samakin käsite voi tarkoittaa eri asioita eri ihmiselle, ja siksi minäkin kävin esimerkiksi aina haastateltavien kanssa läpi heidän ajatuksiaan kotoutumisesta ja kotiutumisen, niin että kaikki varmasti ymmärsivät ja pystyivät omakohtaisesti pohtimaan näiden eroa (käsitteiden merkityksestä kts. Huttunen 2013 39–42). Informanttien valinta on tärkeää, koska jokaisella on erilainen suhde kenttään. Usein informantit myös vaihtuvat tutkimuksen aikana, haastattelut peruuntuvat eivätkä ihmiset aina ilmesty paikalle, (Aull Davis 2001 78–85, Uusihaka 2016) niin kävin tässäkin tutkimuksessa.

Tein tutkimusta varten 11 puolistrukturoitua yksilöhaastattelua, ja yhden ryhmähaastattelun, jossa oli mukana neljä ihmistä. Haastatelluista 8 oli asunut Suomessa 20–30 vuotta, loput 2–14. Haastatelluista 9 oli kotoisin itä-, pohjois- länsi- tai keski-Afrikasta, 3 Aasian eri maista, 2 Venäjältä, yksi Etelä-Amerikasta. Haastateltavat olivat 26–53-vuotiaita. Heistä noin puolet olivat tulleet Suomeen alaikäisinä. Haastatelluista 7 oli naisia, loput miehiä. Työttöminä työnhakijoina oli haastateltavista noin puolet, enimmäkseen naisia, mikä kuvaa hyvin myös työmarkkinoiden vallitsevaa todellisuutta. Kuinka pienestä joukosta kerätty laadullinen tutkimustulos voi olla luotettava ja jollakin tapaa yleistettävissä? Koska tutkijana kerron tutkimuksen taustasta, teosta, analyysistä ja sen rajauksista ja mahdollisista rajoituksista avoimesti. Laadulliselle tutkimukselle tärkeitä kriteereitä ovat perusteellisuus, läpinäkyvyys ja myös se, että aineistoni keskustelee aikaisemman tutkimuksen kanssa. Niiden kautta pystytään arvioimaan tutkimuksen uskottavuutta ja vakuuttavuutta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkittavat eivät tietenkään puhu aivan

samoin sanoin, mutta esille nousevat tietyt toistuvat teemat, tunteet ja tapahtumat sekä tavat jäsentää asioita, jolloin on mahdollista tehdä yleistäviä johtopäätöksiä tästä joukosta. Vertailtavuus tekee etnografiasta tiedettä. (Ruusu vuori, Nikander, Hyvärinen 2013, 22–23)

Etnografialle ominaista on monipuolinen erilaisten materiaalien käyttäminen, niiden ristiinluenta ja toisiinsa sitominen. Antropologialle erityistä on tiheä kuvaus, kun tutkimuksessa ei kuvailla vain pelkkää toimintaa vaan sen kontekstia, merkitystä ja tulkintaa toimijan itsensä näkökulmasta. sekä toisaalta erityisyyden syvälinen ymmärtäminen (Geertz 1973, Huttunen 2013, 31, 34–35). Vaikka tutkimuksessa esitelty joukko on pieni, antaa tämä tutkimus hyvin monipuolisen ja syvällisen kuvan aikuisista uussuomalaisista, heidän kotoutumisestaan ja kotiutumisen ja kielten merkityksestä näissä prosesseissa, koska kontekstoin heidän kokemuksensa kotouttamisen ja kielen oppimisen teoriaan ja käytäntöihin, tutkimukseen ja autoetnografisiin kokemuksiin kielten opiskelusta ja opettamisesta monikulttuurisessa ympäristössä sekä ihmisen kulttuurisen taustan merkityksestä.

2.2. Autoetnografia metodina

Heewon Changin mukaan Autoetnografia on kvalitatiivinen tutkimusmetodi, jossa käytetään etnografista kulttuurin tutkimustapaa ja tulkitsemista tutkijan omaelämäkerralliseen tietoon, jotta ymmärrettäisiin itseä ja sen yhteyttä muihin, toisin sanoen minun tarinani suhdetta muiden tarinoihin. Kun tutkija tarttuu henkilökohtaisesti tärkeän aiheeseen, ja tutkimus asetetaan oikealla tavalla sosiokulttuuriseen kontekstiin, voi sekä tutkijan että lukijoiden ymmärrys kasvaa sekä tutkijan maailmasta, että toisista henkilöistä siinä. Kirjoittajan itsereflektio ja analyysi kannustaa lukijaa tekemään samoin, mikä mahdollistaa uuden oppimista ja muutosta. Changin mielestään autoetnografialle on hyödyksi ajatella minää kulttuurin ilmentymänä tai yksikkönä; ihmiset sekä kantavat sisällään kulttuureja, että ovat kulttuurin ympäröimiä. Sosiaalisissa suhteissa rakentuva minä on aina sidoksissa toisiin kulttuurin kautta. Ihmisillä on tapana erottaa ”minä” ja ”toiset”, - vaikka erilaisuus saattaa olla pelkkä mielikuva. Minän positio toisiin muuttuu suhteen kehittyessä eli sitä mukaa kun vieraasta tulee tutumpaa. Autoetnografia mahdollistaa hyvin syvällisen ja holistisen oman ja toisten kulttuurien ymmärtämisen, mikä on erityisen arvokasta monikulttuurisessa tutkimuksessa. (Chang 2008, 26–29, 41, 56–57., 149)

Olen valkoihoinen suomalainen mutta katukuvassa olen silti huomiota herättävä. Minulla on synnynnäinen spastinen CP- vamma, joka vaikuttaa etenkin kävelyyni, tasapainoon ja koordinaatioon. Vammani on toisaalta niin lievä, että olen mm. aina opiskellut normaaleissa kouluissa ja luokissa ilman apuvälineitä, mutta kuitenkin niin näkyvä, että minua kiusattiin ja

haukuttiin ja jätettiin porukan ulkopuolella koko peruskoulun ja lukion ajan. Vaikka yritin tehdä samoja asioita kuin muut ikäiseni, en siinä onnistunut, liikuntatunnilla en osunut pesäpalloon edes leipälapiolla eikä minulta onnistunut yksikään talviurheilulaji. En koskaan oppinut ajamaan pyörällä, en hyppäämään narua enkä myöhemmin kävelemään korkokengillä. Olen aina kokenut ulkopuolisuutta, usein yksinäisyyttä ja välillä kokemus siitä, että olen vääränlainen, on ollut hyvin voimakas. Varmasti osittain näistä syistä, olin lapsesta asti kiinnostunut erilaisista kulttuureista ajatellen, etten kuulunut Suomeen, ja hakeuduin teini-iässä Suomessa asuvien ulkomaalaisten, toisten yhteiskunnan erilaisten, seuraan. Ensimmäistä kertaa olin seurassa, jossa koin, että minut hyväksyttiin, minua ehkä jopa ihailtiin sellaisena kuin olin, minua ei nähty ensimmäisenä tai ainoastaan vammaisena, vaan olin Suvi, tavallinen, suomalainen tyttö. Tällä kokemuksella on ollut suuri merkitys persoonani ja elämäni kehitykseen. Tutkielmani perustuu siis luonnollisesti autoetnografiaan, minun on tärkeä reflektoida tähän tutkimukseen omaa taustaani ja kokemuksiani. olen itse väistämättä tutkimuksen keskiössä.

Tämä tutkimus oikeastaan alkoi jo, kun pääsin keväällä 1997 TET- jaksolle Tampereen Hervannassa sijainneeseen Tampereen kaupungin perheryhmäkotiin, joka oli 8-paikkainen asumisyksikkö ilman huoltajaa Suomeen tulleille turvapaikanhakijalapsille ja -nuorille. Kunnes koti suljettiin keväällä 2000, toimin asukkaille läksyapuna ja samanikäisenä vertaistukena, viettäen aikaa kodilla vähintään parina päivänä viikossa. Merkityksellistä on, että tutustuin tuohon aikaan moniin niistä henkilöistä, joihin otin nyt yhteyttä tätä tutkimusta varten.

Aikuisena asuin, opiskelin ja työskentelin Englannissa yhteensä 12 vuotta, tiedän omakohtaisesti, millaista on oppia elämään vieraassa kieliympäristössä, kotiutua vieraaseen maahan ja kieleen. Maahanmuuttajakämpisten, -perheenjäsenten, -työkavereiden, -oppilaiden sekä -asiakkaiden elämät ovat vuosia kietoutuneet omaani merkittävillä tavoilla. Valmistuin Afrikan tutkimuksen ja sosiaaliantropologian kaksoistutkinnosta kandidaatiksi Lontoon yliopistosta SOASilta 2005, sosiaaliantropologian ja Intercultural Studies- ainekokonaisuuksia opiskelin jo 2001–2002 Alkio-opistolla ja antropologian perusopinnot lisäksi opintoihin sisältyi mm. kulttuurienvälisen viestinnän ja monikulttuurisen sosiaalityön opintoja ja voin sanoa, että olen siitä asti tarkastellut maailmaa etnografian silmin. Olen työskennellyt mm. Tampereen Aikuiskoulutuskeskuksella opettajan avustajana Suomen kielen alkeisryhmissä 2007–2008. Vuosina 2015–2017 opetin englantia maahanmuuttajille Englannissa. Kun palasin Suomeen toimin suomen kielen ja kulttuurin

opettajana Jakamisen Paikka ry:ssä 2017–2019. Vuosina 2021–2022 olin mukana sekä osallistujana että apuvalmentajana Hervannan seurakunnan KoKo- hankkeessa¹¹ ja sen Kaapeli-valmennuksessa, joka tähtäsi monikulttuuriseen vuoropuheluun kantasuomalaisen ja maahanmuuttajien kesken.

2.3. Kenttänä elämäntyöni

Antropologian alkuaikoina etnografisen tutkimuksen kohteeksi otettiin jollain tapaa ympäristöstään suljettuja yhteisöjä, mutta tänä päivänä tällainen rajaaminen olisi mahdotonta. Kenttä käsitetäänkin nykyään ennemminkin erilaisten suhteiden verkostona, jolloin huomion kohteena ovat sosiaaliset suhteet ja niiden sijoittuminen tiettyyn paikkaan ja aikaan. (Huttunen 2013, 31, 36, Huttunen & Homanen 2017, 132–133.)

Minun piti viettää enemmän aikaa sekä Lontoossa englanninkielentunneilla ja suomenkielenluokissa, mutta koronatilanne esti pitkälti lähiopetuksen ja matkustuksen, joten kenttänä puhun tässä niistä englannin ja suomen kielen opetustilanteista, missä olen itse ollut mukana opettamassa vuosien varrella, sekä omasta elämästäni viimeisen 25 vuoden ajalta siltä osin, miten se linkittyy haastattelemiini ihmisiin ja heidän kokemuksiinsa sekä havainnointikerroista, joita tein Jakamisen paikka ry:hyn syksyllä 2019. Näiden lisäksi tämä tutkimus pohjautuu edellä jo mainitsemaani haastatteluaineistoon.

Etnografi on läsnä tutkittaviensa elämässä, kentällä, jota hän tutkii, oli se sitten fyysinen paikka tai sosiaalisten suhteiden verkko. Nykypäivänä on monia tapoja tehdä kenttätöitä, eikä mm. vammaisuus tai terveysongelmat ole esteenä. Tämä on myös minun onneni CP-vammaisena; saatoin valita kenttiä, minne minun on helppo mennä, esimerkiksi vaikeakulkuisen trooppisen saaren sijaan. Kun tekee etnografiaa kotona, voi ongelmaksi koitua ylikuuleminen. Toisaalta perspektiiviä ja roolia muuttamalla voi myös tutusta tulla vierasta. Kotona on myös helpompi aikatauluttaa kentälle menoja ja sovittaa tutkimuksen teko arkirutiineihin. Jos matkustaa muualle tekemään tutkimusta, on aikataulu usein rajatumpi, mikä vaikuttaa mm. suhteiden rakentumiseen. Monipaikkainen kenttä, kuten minulla tässä tutkimuksessa, on usein epäjatkuva, mutta onneksi nykypäivänä voi tutkimusta jatkaa myös sosiaalisen median ja muun materiaalin kautta. Minäkin olen käyttänyt haastattelujen jälkeen eri viestisovelluksia, jos haastatteluista on purkuvaiheessa noussut jotain kysyttävää.

---

¹¹ Hankkeen sivut <https://tamperenseurakunnat.fi/sivustot/koko-hanke>

Hannertzkin (2013) huomauttaa, ettei kentällä nykyään tarvitse viipyä vuosia, eikä kenttä ole pysyvä. Silloin haastattelut ovat tärkeämpiä ajankäytöllisesti kuin havainnointi, mikä oli minullekin huojentava huomio, kun koronapandemia teki aikomillani kentillä, luokkahuoneissa, havainnoin mahdolltomaksi. Silti etnografinen kirjoittaminen, sitoutuminen paikallisten näkökulman esille tuomiseen, on modernissakin maailmassa mahdollista, etenkin kun mm. sosiaalinen media mahdollistaa osa-aika etnografian. Nykyantropologin on myös syytä olla tietoinen sekä tutkittavien että kentän jatkuvasta liikkeestä ja ylijarjaisista kytköksistä (kts. myös Hovland 2009). Minun tutkimukseni on sekä monipaikkainen, Tampereelta ja Helsingin seudulta Lontooseen, että moniaikainen; havainnointini, päiväkirjamerkintäni ja pohdinnat kotoutumisen, kotiutumisen ja kielen aiheista, alkoivat jo 90-luvulla ja päättyivät nykyhetkeen, samoin havaintoni tutkimieni ihmisten kotoutumistavoista ja -poluista.

Haastattelut ovat tärkeitä, koska niiden kautta antropologi pääsee sisälle ihmisten merkityksenantoprosessiin ja kerää aineistoa siitä, miten ihmiset sanallistavat maailmaa ja toimintaansa. Etnografina minulle olikin ensiarvoisen tärkeää keskittyä siihen, miten ja mistä ihmiset puhuivat, miten jäsentävät maailmaa ja vastaavat kysymyksiin. Etnografi ei mene kentälle hypoteesi edellä vaan ihmisten todellisiin merkityksenantoihin keskittyen ja heitä ja kenttää havainnoiden. Ihmisten kokemusten ja käytöksen yhteneväisyydet ja erot sitten kertovat tutkijalle jotain tärkeää (Cerwonka et al. 2007, 6, Emerson et al. 1997, 57.), tässä tutkimuksessa kielienkäytön ja -oppimisen sekä yksilön taustan merkityksestä kotoutumisprosessissa ja kotiutumisessa.

Ihmisten haastattelu pelkästään ei riitä kokonaiskuvan saamiseksi, mutta haastattelujen kautta etnografi ymmärtää ihmisten tapahtumille, paikoille ja asioille antamia merkityksiä. Parhaimmillaan haastattelut ovat tärkeitä faktuaalisen tiedon ja kulttuuristen jäsenysten lähteitä, ja antavat usein materiaalille historiallista syvyyttä. Toisaalta informantit voivat myös valehdella, tai kertovat tutkijalle esimerkiksi sen, miten he toivoisivat asioiden olevat, eivät sitä, miten ne ovat. Informantti joutuu selittämään elämäänsä tutkijalle, ja tutkijan ja tutkittavan suhde voi tämän vuoksi myös muuttua, jopa päättyä. On myös tärkeää huomioida, että koska etnografi usein viettää haastateltavien kanssa pidemmänkin aikaa, hänen suhteensa haastateltaviin ei yleensä voi olla täysin neutraali. Huttunen ja Homanen (2017) ja Malkki (Cerwonka et al. 2007, 57) korostavat sitä, kuinka etnografian on tärkeää kuunnella, eikä kysyä liian monia kysymyksiä. Sanojen ja hiljaisuuksien käytöllä, sillä mitä sanotaan ja miten, on merkitystä, mikä myös johdattaa oikeiden kysymysten kysymiseen. Ilman paneutunutta kuuntelua, tutkija saattaa vaikuttaa negatiivisesti siihen, millaista tietoa hän saa (Aull Davis 2001 88–89). Päätin jo varhaisessa vaiheessa, että en nauhoita

haastatteluja, sillä uskon, että nauhurin läsnäolo olisi vaikuttanut negatiivisesti siihen, miten ja mistä minulle puhutaan, onhan maahanmuuttoaihe hyvin henkilökohtainen tutkittavilleni, osalle hyvin kipeäkin, julkisen maahanmuuttokeskustelun ollessa usein negatiivissävytteistä. Lämpärin naputtelu ja muistikirjaan kirjoittelu sai mielestäni aikaan turvallisen, melkein normaalinoloisen tilan, missä jokaisen vuorollaan oli helpompi puhua rehellisesti ja avoimesti, sillä kielitaidolla ja tavalla kuin kullekin oli luontaista, verrattuna virallisempaan tutkimushaastatteluasetelmaan.

Tein suurimman osan haastatteluja syksyllä 2020 täydentäen aineistoa vielä kahdella haastattelulla syksyllä 2021. Tunsin neljää lukuun ottamatta kaikki haastateltavat entuudestaan, noin puolet yli 20 vuoden ajalta. Joihinkin olin tutustunut toimiessani suomen kielen ja kulttuurin opettajana, suureen osaan olin tutustunut vapaa-ajalla. Ryhmähaastattelun tein Jakamisen paikka ry:ssä suomenkielentunnilla, pari haastattelua tein ravintoloissa, pari työpaikoilla, loput halusivat tulla haastateltaviksi minun kotiini, mikä tarkoittaa, että tutkimuskenttänä oli myös oma kotini. On tutkimuksellisestikin mielenkiintoista, ettei kukaan halunnut kutsua minua kotiinsa, vaikka annoin siihen aina mahdollisuuden. Toki tähän saattoi vaikuttaa sekin, että vaikka suurin osa haastatelluista oli minulle ennestään tuttuja, emme olleet välttämättä nähneet kasvokkain pitkään aikaan. Myös korona-aina varmasti vaikutti siihen, ettei minua kutsuttu koteihin, missä olisi ollut mahdollisesti myös muita perheenjäseniä, ja turvavälien pitäminen olisi voinut olla vaikeampaa, ellei mahdotonta. Pystyimme myös kaksin ollessamme puhumaan täysin luottamuksellisesti. Haastattelujen sävyyn varmasti vaikutti se, olimmeko haastateltavan työpaikalla, vai olivatko he niin sanotusti kylässä minun luonani. Haastatteluissa meni 40 minuutista kolmeen tuntiin, riippuen täysin siitä, miten paljon haastateltava halusi kertoa ja pohtia, asiasta ja asian vierestä.

Tapahtumilla on aina oma kontekstissa ja ihmiset käyttäytyvät eri tavoin eri tiloissa, minkä huomasin myös tämän tutkimuksen aikana: erilaisissa tiloissa ihmisten vuorovaikutus toimii eri tavoin. Koska etnografi on paikalla tilassa, hän on jo mukana ja osallistuu tapahtumiin, ja on tutkimusaiheesta ja etnografian taustastakin kiinni, kuinka paljon hänen läsnäolonsa tutkittavaan aiheeseen ja tutkittaviin vaikuttaa. Oli todella mukava viettää aikaa ihmisten kanssa, jotka olivat olleet minulle läheisiä 90–2000-lukujen taitteessa ennen kuin muutin Lontooseen ja polkumme erkanivat vuosiksi. Minut otettiin hyvin vastaan myös havainnointijaksollani, osittain varmasti siksi, koska olin jo muutamalle henkilölle tuttu paikan entisenä suomen kielen ja kulttuurin opettajana, mikä teki minut nopeammin lähestyttävämmäksi myös niille, jotka eivät minua ennestään tunteneet. Etnografi voi toki olla myös itse aktiivinen ja ehdottaa tapahtumia, kuten minä tein ehdottaessani suomenkielentunnin aiheeksi: ”Suomeen kotoutumista, kotiutumista ja suomen kielen oppimista, ja

tein läsnäolijoiden kanssa ryhmähaastattelun. Niin sain myös ensituntumaa siihen, kuinka toimiva ”kieli kotoutumisen ja kotiutumisen keskiössä” graduaiheena on.

Liisa Malkki muistuttaa, että tutkimuskentällä usein aktiivisuus ja rauhallisina hetkinä löytyvä ymmärrys vuorottelevat, mikä voi johtaa ajatusten selkiytymiseen tai jopa tutkimuksen suunnan muuttumiseen; voidaankin sanoa, että ”ymmärrys on analyttistä liikettä” (Cerwonka et al., 2007, 5, 37). Kentällä ei aina ehdi kirjoittaa paljoa, joten kenttäpäiväkirjan kirjoittaminen mahdollisimman yksityiskohtaisesti on tärkeää aina kentällä olon jälkeen, editointi tapahtuu vasta myöhemmin. Mikä on normaalia tai toistuvaa? Mikä oli erityistä, poikkeavaa, tärkeää? Irrelevantitkin yksityiskohdat, esimerkiksi pukeutumisessa, ilmeissä, eleissä ja tunnelmassa, saattavat auttaa muistamaan ja huomaamaan päivästä ja aiheesta jotakin tärkeää. Minä olen kirjoittanut päiväkirjoihini tällaisia havaintoja jo vuodesta 1997 ja tein yksityiskohtaisempia muistiinpanoja tätä tutkimusta tehdessäni. Etnografi itse on mukana rakentamassa sosiaalista maailmaa tutkittavien kanssa, ja etnografian omien reaktioiden, epäilyjen, ennakoasenteiden, ajatusten ja teorioiden sekä saatujen ideoiden pitää tulla ymmärrettävästi esiin tekstistä. (Emerson et al. 1997, Huttunen 2013, 32, kts. myös Edensor 2002). Malinowskin (2002) ajasta lähtien sosiaaliantropologiassa on korostettu paikallista näkökulmaa, ”native’s point of view”, ja yleensä, kuten tässäkin tutkimuksessa, päädytään osittain moniääniseen tekstiin. Vaikka epäsuoralla kerronnalla ja tiivistämisellä on paikkansa erillisistä tai toistuvista tapahtumista tai ajatuksista kerrottaessa, etenkin suorat viittaukset puheesta elävöittävät tekstiä. Etnografian pitää muutenkin välttää ylitulkittamista, tiivistämistä ja päättelyä, hänen pitää tietää milloin havainnoida tai kysyä lisää.

Tässä luvussa esittelin tutkimusmetodini, taustani ja haastatteleman uussuomalaiset. Seuraavassa kolmannessa luvussa esittelen tutkimusta kotouttamisesta, sekä sitä yhdistysten ja projektien maailmaa, missä aikuiset uussuomalaiset usein ensimmäistä kertaa kohtaavat suomalaisen yhteiskunnan ja työelämän. Esille tulee myös, kuinka moninaista tietotaitoa uussuomalaiset ehtivät kerätä, ennen kuin oma ala löytyy.

3. Kotoutuminen ja kieli – kohti työelämää

Tässä luvussa viisi esittelen sitä pitkään vallassa ollutta näkökulmaa, että aikuiselle maahanmuuttajalle kotoutuminen tarkoittaa ensisijaisesti työllistymistä ja suomen (tai ruotsin) kielen oppimista. Kotouttamisenhankkeita ja maahanmuuttajien työllistämishankkeita on paljon, mutta osa uussuomalaisista myös jää niihin jumiin, eivätkä he ole työllistyneet vielä vuosia

Suomessa asumisen ja Suomeen kotiutumisen jälkeenkin, oli syy siihen sitten kielitaitovaatimuksissa tai muuten syrjivissä yhteiskuntarakenteissa.

Laissa kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386, 20 §) kotoutumiskoulutuksesta säädetään seuraavasti:

”Kotoutumiskoulutuksena oppivelvollisuuden ylittäneelle maahanmuuttajalle järjestetään suomen tai ruotsin kielen opetusta ja tarvittaessa luku- ja kirjoitustaidon opetusta sekä muuta opetusta, joka edistää työelämään ja jatkokoulutukseen pääsyä sekä yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja elämänhallintaan liittyviä valmiuksia. Kotoutumiskoulutukseen voi sisältyä myös aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistamista ja tutkinnon tunnustamista sekä ammatillista suunnittelua ja uraohjausta.”

Joka neljäs vuosi julkaistava *Kotoutumisen kokonaiskatsaus: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* (2019) kuvaa laajasti sitä, kuinka ihmisiä kotoutetaan ja he ovat kotoutumistoimien kohteena. Kotoutumiskoulutuksen tuloksista on tutkijoiden mukaan edelleen kuitenkin hämmentävän vähän luotettavaa tietoa. Tiedossa on, että maahanmuuttajien työllisyysnäkyvät eivät parane heti koulutuksen jälkeen, mutta kylläkin muutaman vuoden sisällä. Opiskelijoiden lähtötason tiedetään myös heikentyneen viime vuosina. Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteita oltiin uudistamassa 2020 (Ronkainen & Suni 2019, 80) mutta koronakriisi ei tätä sallinut, ja aiheeseen palattiin eduskunnassa vasta syksyllä 2021 (esim. Hopsu 2021 ja 2021b, Suomela 2021).

ja hallituksen esitys kotoutumislain kokonaisuudistukseksi annettiin eduskunnalle 6.10.2022.¹²

Lain tarkoitus on tulla voimaan 1.1.2025 yhtä aikaa työvoimapalvelu-uudistuksen kanssa ja sen tavoite on nopeuttaa maahan muuttaneiden kotoutumista ja työllistymistä.

3.1. Kieli ja kotouttaminen

Vanhin aikuisten maahanmuuttajien työvoimakoulutusta Suomessa käsittelevä asiakirja on vuodelta 1993. Ronkaisen ja Sunin (2019) katsauksessa kotoutumiskoulutusta ja siihen rinnastuvia koulutuksia ohjaaviin opetusasiakirjoihin 25 vuoden ajalta (vuodet 1993–2017) ilmeni, että: ”[k]ielitaito kuvataan opetusasiakirjoissa avaimena yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Yhteiskunta

---

¹² <https://tem.fi/hanke?tunnus=TEM100:00/2019>

puolestaan kuvataan toisistaan erillisinä arkena, työnä ja ammatillisena koulutuksena. Työn rooli on asiakirjoissa korostunut viime aikoina, ja siten osallisuuskin¹³ näyttyy nyt yhä vahvemmin juuri työllistymisenä, kun taas arki on pääosin eri instituutioiden värittämää. Painotuksissa on myös tapahtunut siirtymä yksilön tarpeista yhteiskunnan asettamiin velvoitteisiin mukautumiseen.” (2019, 79) Osallisuus on yksi niistä yhteiskuntadiskurssin käsitteistä, joiden kanssa pitäisi olla nykyistä varovaisempi. Kaikkien yhteiskunnan jäsenten osallisuuden edistäminen ja vahvistaminen, voidaan toki nähdä yleisesti hyvänä asiana, mutta vain siinä tapauksessa, ettei lähdetä siitä oletuksesta, että ihminen on ennen osallistavia toimia täysin osaton tai syrjäytynyt ilman merkityksellisiä ihmissuhteita, terveydellisiä tai taloudellisia resurreja tai kykyä päättää elämästään. Yhteiskunnan ei myöskään tulisi ylhäältäpäin osallistaa jäseniään velvoittamalla, ilman päätösvaltaa omasta elämästä, osallistumaan esimerkiksi työllistämistoimintaan, joka ei hänelle syystä tai toisesta sovi. Kuulluksi tuleminen kokemus, ja se että saa asiakassuhteessa tukea silloin kun sitä tarvitsee, mutta ilman holhousta, on oleellinen osa merkityksellisyyden ja yhteisöön kiinnittymisen kokemusta. (Särkelä-Kukko 2014, 9, 36, Raivio & Karjalainen 2013, 13).

Kotoutumiskoulutuksen asiakirjojen virallisena, pysyvänä tavoitteena on osallistujan kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan, mikä ilmenee prosessina, jossa koulutukseen osallistujasta tulee aktiivinen ja tasavertainen yhteiskunnan jäsen. Kotoutuminen on alusta alkaen koostunut kielitaidosta, työelämäosaamisesta, yhteiskunnallisista ja kulttuurisista valmiuksista sekä elämänhallintataidoista. Pidän tutkijoiden kanssa ongelmallisena sitä, että: ”kielitaito ja työelämävalmiudet sekä elämänhallinnan valmiudet esitetään erillään toisistaan. Osista keskeisin on kielitaito, jota opetetaan tuntimäärällisesti eniten ja jonka ympärille muut osa-alueet rakentuvat.” (Ronkainen et al. 2019, 80–81.) Ihmisen kuitenkin pitää elää ja toimia osana yhteiskuntaa heti uuteen maahan muutettuaan, jo kauan ennen kuin suomen kielenkäyttö edes arkitilanteissa on sujuvaa. Olen toistuvasti opettajana nähnyt, kuinka kielitaitopainotus saa tietynlaiset oppilaat ahdistumaan ja pelkäämään kommunikointitilanteita luokan ulkopuolella, eikä päinvastoin, mikä olisi tarkoituksenmukaista. Kielitaitopainotus saa osan oppilaista toistamaan samoja alkeistason kielikursseja vuodesta toiseen, oppiminen ei etene eikä kielenkäyttö rohkaistu, luokan ulkopuolella arkiset asiat yhteiskunnassa hoitaa toinen perheenjäsen tai ystävä tai toimitaan tulkin välityksellä, vaikka olisi asuttu maassa jo vuosia. Sitä paitsi, kuten Gay (2002, 110) huomauttaa, henkilökohtaisia, moraalisia, sosiaalisia, poliittisia, kulttuurisia ja opiskeluun liittyviä tietoja ja

---

¹³ <https://thl.fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus>

taitoja tulisi aina opettaa samanaikaisesti, ei erillään toisistaan. Olen tutkijoiden Woodley, Hernandez, Parra ja Negash (2017, 471) kanssa samaa mieltä siitä, että paras kulttuurisensitiivinen opetus on voimaannuttavaa, transformatiivista eli uudistavaa, ja jopa vapauttavaa. Sen ansioista opiskelijoista ei tule vain menestyksekkäämpiä oppijoita, vaan myös ihmisiä. Voimaantuminen ei vaikuta vain opiskelutaitoihin, vaan myös ihmisen elämään, itsetuntoon ja itsevarmuuteen sekä rohkeuteen ja haluun toimia.

Maahanmuuttajia koskeva koulutuspolitiikka kuvastaa yhteiskunnan kulloisiakin arvoja. Kun puhutaan aikuisista maahanmuuttajista, kietoutuvat yhteen maahanmuutto-, työ- talous- ja koulutuspolitiikan linjaukset ja painotukset. Kaiken keskiössä pysyy kuitenkin suomen (tai ruotsin) kielen oppiminen työelämän, koulutuksen ja arjen tarpeisiin. Sen sijaan maahanmuuttajien monikielisyys ja muun jo olemassa olevan tietotaidon tunnistaminen on politiikassa marginaalissa. Yksilötasolla maahanmuuttajien lähtökohdat ja mahdolliset tavoitteet ovat hyvin erilaisia, mistä syystä oppimis-, koulutus-, ja työllistymispolut eriytyvät hyvin nopeasti. Tilastojen perusteella on selvää, että nopean työllistymisen tavoite ei Suomessa toteudu. (Pöyhänen et al. 2019, 165,172–173.)

Toisen kielen opiskelusta on paljon tutkimusta. Professori Jim Cummings (2007) on tutkinut monikielisyyttä ja toisen kielen opettamista ja on todennut, että arjen kielitaidon oppimiseen menee 1–2 vuotta, mutta ajattelun ja oppimisen kielitaitoon 5–10 vuotta. Eri alueet, puhuttu, luettu ja kirjoitettu kieli yleensä myös kehittyvät eri tahtiin. Kuten eräs uusmaalainen kuvaili:

”ymmärrys tuli ensin, vasta vuosia myöhemmin puhe.” (Nainen 37 v. 27 vuotta Suomessa.)

Toisen kielen opetusta siis tarvitaan vuosikausia, mutta kotoutumisvaiheen palveluita tarjotaan Suomessa yleensä vain kolmen vuoden ajan maahanmuutosta ja vain murto-osalle maahantulijoista, muiden pitää usein kustantaa opintonsa itse. Myös lapsena ja nuorena maahan tulleet ovat yleensä vain puolesta vuodesta vuoteen valmistavassa opetuksessa, jonka jälkeen heidät integroidaan mukaan tavalliseen opetukseen.

Myös aikuiselle kielenoppijalle keskeisiä ovat sosiaaliset suhteet. Aikuisen kielenoppijan kielten käyttö onkin yleensä varsin monipaikkaista arjen tilanteista koululuokkaan ja työpaikalle. Oppimisprosessi on pääosin spontaani ja vuorovaikutteinen. Kielikoulutus harvoin riittää, tarvitaan omaehtoistakin työtä nopeuttamaan ja kehittämään kielenoppimista. (Pöyhönen et al. 2019,170.)

Suomessakin vallalla olevassa yksilön vastuuta painottavassa uusliberalistisessa diskurssissa ihmisen aktiivinen toimijuus on tärkeää. Nähdään, että yksilöllä on kyky vaikuttaa elämäänsä ja

yhteiskuntaan, ja että suhde yhteiskuntaan pitää olla vastavuoroinen. Toisaalta ajatellaan, että yksilö on itse vastuussa omasta osallistumisestaan ja kiinnittymisestä yhteiskuntaan. Näin myös suomen kielen ja viestinnäntaidot nähdään perustuvan toiminnalliseen kielikäsitteeseen, jossa opiskelija nähdään sosiaalisena toimijana, joka käyttää kieltä omiin viestintätarpeisiinsa. Kotoutumiskoulutus, jonka sisältöön tai päämääriin kotoutuja ei voi itse vaikuttaa ja joihin hänen tulee vain mukautua, ei yllä kuvailluista tavoitteista huolimatta osallista, vaan asettaa osallistujat uusliberalistisen ajattelun mukaisesti passiiviseen asiakasrooliin, jossa ei huomioida ihmisten yksilöllisiä eroja. Asiakirjoista paistaa oletus, että maahanmuuttajalla ei ole ennestään elämänhallinnan- tai työelämäntaitoja tai kykyä tehdä omaa elämäänsä tai perheensä elämää koskevia valintoja, vaan nekin, kielen lisäksi, pitää hänelle opettaa. Arkea ei Suomessa eletä, vaan siitä selviydytään ja sitä suunnitellaan, ja taidot siihen opitaan kotoutumiskoulutuksessa. Tämä ei tue aktiivista toimijuutta eikä kuvaa totuudenmukaisesti niitä aikuisia ihmisiä, jotka ovat eläneet jo pitkän, vaiherikkaan elämän ennen Suomeen tuloaan. Kotoutumiskirjallisuutta vertailevien tutkimusten (Pöyhönen, Suni, Tarnanen. 2019, 172, Ronkainen et al. 2019, 80–89, Toikko 2014, 161–162.) mukaan siinä missä vielä 1990-luvulla työ oli yksilön oikeus, nykyisin se on velvollisuus. Palkkatyön saaminen tarkoittaa, että kotouttamistoimet ovat onnistuneet. Ihminen on nyt vastuullinen, täysvertainen yhteiskunnanjäsen.

3.2. Hankkeena kotouttaminen

Viime vuosien julkisessa keskustelussa ja hallituksen tehostamissuunnitelmissa on esitetty sekä kotoutumiskoulutuksen lyhentämistä ja tehostamista että sen laajentamista kattamaan muutkin kuin viime aikoina Suomeen saapuneet työttömät työnhakijat. Erityisen paljon on toivottu maahanmuuttajien nopeampaa siirtymistä työelämään ja kotoutumiskoulutuksen viemistä lähemmäs työelämän todellisuutta, ja tätä silmällä pitäen on kehitetty erilaisia hankkeita ja vaihtoehtoisia kotoutumispolkuja, esimerkiksi uusia ammatillisesti suuntautuneita ryhmiä¹⁴. (Alanko 2019, Hopsu 2021, Leskinen 2017 ja 2018, Pöyhönen et al. 2019, 168, 175–177.) Tampereen aikuiskoulutuskeskuksen koulutuspäällikkö Janne Haikansalo sanoi: ”Nyt maahanmuuttajan urasuunnittelu alkaa aiemmin eikä jää jumiin vain kielenoppimismaailmaan” (viitattu Leskinen, 2017).

---

¹⁴ <https://aiditmukana.fi/>

Joka puolella Suomea on joka vuosi meneillään kymmeniä hankkeita ja projekteja, joiden avulla maahanmuuttajia yritetään auttaa kotoutumaan, kouluttautumaan ja tuetaan kohti työelämää. Usein rahoituksen hakeminen on vuosittaista. Kotouttaminen on kallista ja 2014 perustettu Kotouttamisen osamamiskeskus¹⁵ pyrkii keräämään ja levittämään tietoa toimivista kotouttamisen käytänteistä valtakunnallisesti. Hankkeiden yhteensä kymmenien miljoonien rahoitus tulee noin puoliksi EU:lta, puoliksi kunnilta ja valtiolta. Euroopan unionin sosiaalirahasto ESR rahoitti vuonna 2020 päättyneellä rahoituskaudella 112:a hanketta, jotka liittyvät maahanmuuttajien kotouttamiseen. Alkuvaiheen kotouttamistyöhön on haettavissa hankerahaa myös sisäministeriön hallinnoimasta EU:n turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahastosta. Rahoituksesta 75 prosenttia tulee EU:lta. EU antaa myös rahaston kautta Suomelle tukea hankkeisiin, joissa edistetään pakolaisten mielenterveyttä ja asumista. Maa- ja metsätalousministeriö koordinoi Euroopan maaseuturahaston kotouttamishankkeita, kun taas Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa muun muassa maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyviä koulutuksen, liikunnan, nuorison ja kulttuurin alan hankkeita. (Leskinen, 2018.)

Kielikoulutus ei kuitenkaan tunnu olevan tarpeeksi korkeatasoista tai monipuolista, jotta se auttaisi ihmisiä heti työllistymään. Haastattelemieni uussuomalaisten mukaan on myös liikaa onnesta kiinni, millaiselle kurssille päätyy. Aina opiskelijoilla ei ole esimerkiksi mahdollisuutta tietokoneen käyttöön tai kuuntelutehtävien harjoitteluun. Joillakin kursseilla opettaja auttaa oppilaitaan työharjoittelupaikan etsimisessä, toisilla opiskelijan on löydettävä harjoittelupaikkansa itse, ilman tukea, mikä voi olla osalle opiskelijoista aivan liian vaikeaa.

Lisäksi koulutettujenkin maahanmuuttajien ammattitaitoa usein aliarvioidaan. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaisten korkeasti koulutettujen naisten työllisyysaste on 62 prosenttia, suomalaistaustaisten naisten 83 prosenttia. Etenkin juuri korkeakoulutetut maahanmuuttajat kokevat suomalaisen työelämän ennakkoluuloiseksi, syrjiväksi ja torjuvaksi; suomen kielen taidon puutteet ja se, ettei tunne paikallisia verkostoja, on täällä usein suurempi työllistymiseneste kuin sellaisissa maissa, missä monikulttuurisuuteen ja eri aksentteihin on jo totuttu (Hopsu 2021, Karayilan 2017, 26, Suomela 2021, Vuorensola 2021, 21, 23). Monikielisyys on ollut arkitodellisuutta Suomessa aina ja etenkin englannin kieli on alati globalisoituvassa, pitkälle digitalisoituneessa, yhteen suureen sosiaaliseen verkkoon liitettyssä maailmassa kaikille tuttu ja enenevässä määrin jokapäiväisessä käytössä (Lehtonen 2019). Siitä huolimatta englanninkieliset työmarkkinat ovat Suomessa edelleen

---

¹⁵ kotoutuminen.fi/osaamiskeskus

pienet, ulkomaalaisen tutkinnon rinnastaminen suomalaiseen on monilla aloilla vaikeaa, työnantajat eivät vieläkään usein arvosta ulkomailla hankittua, usein englanninkielistä, koulutusta ja kokemusta, eivätkä luota maahanmuuttajataustaisten työnhakijoiden pätevyYTEEN. Moni Suomessakin korkeakouluttautunut maahanmuuttaja juuttuu helposti sisääntuloammattiin, koska kielivaatimukset omalla alalla ovat niin epärealistiset. (Pöyhönen, Suni, Tarnanen 2019, 168.)

Työharjoittelupaikka näyttäytyykin uussuomalaisten tarinoissa joko menestystarinana, josta poikii vakituinen työpaikka vuosiksi, tai jos taas paikkaa ei saa, se nähdään syynä, joka voi sulkea ihmisen yhteiskunnan ulkopuolelle jopa vuosikausiksi. Eräälle tätä tutkimusta varten haastatelluista uussuomalaisista oli vuosituhannen taitteessa työharjoittelupaikkaa etsiessä toistuvasti ensin sanottu, että harjoittelu olisi mahdollista, mutta sitten paikka olikin (muka) jo täytetty, tai sitä ei ollut. Hän käski suomalaisten luokkakavereidensa soittaa samoihin paikkoihin, ja niin heille järjestyi harjoittelupaikat, ”väärän nimiselle” maahanmuuttajalle ei. Mies valmistui ammattikorkeasta mutta ei ole koskaan tehnyt alansa töitä, sillä työpaikkaan tarvitsisi työkokemusta. Hän uskoo, että uusien tulijoiden on nyt helpompi löytää töitä, koska työnantajina ovat nyt ne, jotka kävivät kouluja ensimmäisen suuremman maahanmuuttajasukupolven kanssa, eivätkä he ole uusia tulokkaita kohtaan niin ennakkoluuloisia kuin edellinen työnantajasukupolvi vielä 20–30 vuotta sitten oli. Ikävä kyllä, tilastojen valossa, asiat eivät ole juuri muuttuneet parissa kymmenessä vuodessa. Etenkin korkeakoulutettujen on vaikea löytää Suomesta koulutustaan vastaavaa harjoittelu- tai työpaikkaa, oli koulutus hankittu sitten ulkomailta tai Suomesta. (Airas, Delahunty, Laitinen, Shemsedini, Stenberg, Saarilampi, Sarparanta, Vuori, Väättäinen 2019; Ekström, Vasku, Drozdova 2021, 26–29, Hopsu 2021, Suomela 2021.)

Syrjintä työmarkkinoilla on kaikille uussuomalaisille arkitodellisuutta, ainakin jos hänellä on vierasperäinen nimi ja hänen äidinkieliensä on muu kuin suomi (Ahmad 2019; Martti, Pietarinen, Mäntymaa 2019, Ekström et al. 2021, 29). Akhlaq Ahmadin (2019) laaja tutkimus nimen vaikutuksesta työnhakuun kertoi epäselvyyksiä jättämättä, että vierasperäinen nimi on vielä nykypäivänkin Suomessa usein este työhaastatteluun pääsulle. Ahmad loi tutkimustaan varten viisi työnhakijaryhmää, jotka edustivat viittä etnistä taustaa: suomalainen, englantilainen, venäläinen, irakilainen ja somalialainen. Keksityillä työnhakijoilla oli sama koulutus ja yhtä paljon työkokemusta. Kaikki olivat käyneet koulunsa Suomessa mikä kertoi, että he olivat joko syntyneet Suomessa, tai muuttaneet Suomeen alle kouluikäisenä. Kaikki puhuivat siis erinomaista suomea. Puolet hakijoista oli naisia ja puolet miehiä. Somalitaustaiset miehet saivat työhaastattelukutsuja vain murto-osan suomalaisten naisten saamista sadoista haastattelukutsuista, ja kaikki muutkin ryhmät kymmeniä kutsuja vähemmän. Vertaillessa ammattialan, sukupuolen, työpaikan sijainnin tai

hakemuksen lähetyksajan sekä hakijan nimen ja äidinkielen vaikutusta, vain kahdella viimeisellä oli merkitsevää vaikutusta työhaastattelun saantiin.

Monet työvoimapulasta kärsivät alat ovat sellaisia, joissa vähäinenkin kielitaito riittää. Niihin voitaisiin helposti täsmäkouluttaa myös suomea heikommin osaavia työntekijöitä, mutta yhteiskunnan ja työmarkkinoiden vastaanottavuus uusia suomalaisia kohtaan on edelleen hämmästyttävän huonoa. (Vehkaoja 2019.) Suomeen halutaan myös ulkomailta ylempiin korkeakoulututkintoihin oppilaita, mutta täydennys- valmentavia- ja valmistaviakoulutuksia ja suomenkielentukikursseja ei ole tarpeeksi, joten paljon osaamista jää käyttämättä. Korkeakoulut halutaan tehdä saavutettavammaksi myös maassa jo oleville maahanmuuttajataustaisille ihmisille, mutta kansainvälisyys on pitkään nähty päättäjien taholta samana kuin englanninkielisyys, mikä ei palvele suurinta osaa uussuomalaisistamme (Tervola luento, Tampereen yliopisto 30.10.2019). Erilaisilla ihmisillä on erilaisia kielitaitotarpeita ja digitalisoituvassa maailmassa myös opettamisen on muututtava, kielen opettaminen etänä, ennen kuin maahanmuuttajat edes tulevat Suomeen, on jo täysin mahdollista, ja tätä työtä tulisi laajentaa.

ELY-keskuksen Kotona Suomessa-selvityksen mukaan (Lehmuskunnas, Kärpänoja, Roth, Sandqvist, Hietikko 2020) alle neljäsosa yrityksistä olisi valmis palkkaamaan ihmisen, joka ei puhu sujuvaa suomea ja melkein puolet oli sitä mieltä, että selviytyäkseen tehtävistään palkatun pitää osata suomea lähes äidinkielen tasoisesti. Tämä on kykyjen tuhlauksia, mikä johtaa jatkuvasti ammattilaisten turhautumiseen ja aivovuotoon muihin maihin. Useiden asiantuntijoiden sekä haastattelemani uussuomalaisten mukaan, jotta Suomessa koulutetut jäisivät Suomeen, heidän oleskelulupaansa pitäisi pidentää ainakin parilla vuodella koulutuksen päätyttyä ja heitä pitäisi tukea ensimmäisen työpaikan saamisessa. (Airas et al. 2019; Ekström et al. 2021, 26–29; Hopsu 2021b, Suomalainen 2019, Suomela 2021). On tosiasia, että Suomessa on työvoimapula; Työ- ja elinkeinoministeriön arvion mukaan viime vuonna jäi syntymättä peräti 58 000 työpaikkaa, koska sopivaa työntekijää ei löytynyt. Kohtaanto-ongelmaan pitäisi tarttua niin koulutuksen resursseja lisäämällä kuin helpottamalla työperäistä maahanmuuttoa. Myös tänne ulkomailta rekrytoitujen työntekijöiden ja opiskelijoiden perheenjäsenten kotoutumista, kieliopintoja ja työnsaantia olisi helpotettava ja tuettava. (Hopsu 2021, 2021b, Suomela 2021.)

Kolmannen sektorin organisaatiot: järjestöt, yhdistykset ja seurakunnat vapaaehtoisineen ja harjoittelijoineen, tekevät suuren osan kotouttamistyöstä ja palvelevat etenkin niitä väliinputoajia, joilla eivät ole enää virallisen kotoutumisajan piirissä kuten eläkeläiset tai äidit, jotka ovat olleet kotona hoitamassa lapsia kotouttamisajan, tai niitä, jotka odottavat viralliseen

kotoutumiskoulutukseen pääsyä ja niitä, joille ei ole löytynyt muuten sopivaa kielikoulutusta (Pöyhönen et al. 2019, 175-77). Esimerkiksi Jakamisen paikka ry eli Japa on välityömarkkinoilla Tampereella toimiva työllistämisyhdistys, joka toimii vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työvalmennusympäristönä ja auttaa syrjäytymisvaarassa olevia ihmisiä, enimmäkseen maahanmuuttajanaisia, kohti työllistymistä avoimilla työmarkkinoilla. Työllistämistoimenpiteisiin osallistuville järjestetään tarvittaessa suomen kielen ja kulttuurin opetusta muutamana päivänä viikossa, arjenhallintaan ja työelämä tietouteen liittyvää ohjausta sekä yksilöllisten tarpeiden mukaan tietokoneen ja internetin käytön ohjausta, samalla kun he ovat työkokeilla tai vastaavassa muutaman kuukauden sopimuksella tekstiilipajalla tai siivouspuolella. Japan asiakkaita ovat usein ne uussuomalaiset, jotka eivät ole tänne muuttaessaan kuuluneet kotoutumistoimien piiriin, tai joiden kotoutumiskoulutuksesta on jo pitkä aika, jos he ikinä kävivät sitä edes loppuun. Terhi Vainionperällä, Japan toiminnanjohtajalla on vuosien kokemus maahanmuuttajatyöstä. Vainionperä vahvisti häntä haastatellessani sen, että maahanmuuttajille on nykyisin enemmän tukipalveluita, ja ne ovat lisääntyneet etenkin viimeisen viiden vuoden aikana, mutta suurin osa niistä on projektimuotoisia, eikä pitkäjänteisyyttä ole. Kotouttamisen tulisi olla täysvaltaisempaa, yhteiskunnan rakenteiden pitäisi tulla vastaan, samalla kun maahanmuuttaja joutuu sopeutumaan ja esimerkiksi vaihtamaan ammattia. Huolenaiheina ovat edelleen työelämän asenteet ja maahanmuuttajien lokeroiminen tiettyihin ammatteihin, minkä ei pitäisi olla kotouttamisen tavoitteena. Japassakin opeteltavissa oleva siivoustyö on tällainen ”mamuummatti”. Minunkin kohtaamistani maahanmuuttajista lähes kaikilla on kokemusta siivoajan työstä, myös muualta kuin Suomesta. Vainionperä huomauttaa, että harvemmin enää kukaan sanoo: ” ehdottomasti ei” ulkomaalaisesta siivoajasta kotisiivoukseen, mutta tällaisiakin tapauksia edelleen on. Joskus myös erilaiset siivouskulttuurit herättävät keskustelua ja ihmettelyä.

Vainionperän kokemuksen perusteella maahanmuuttajan tiedonhalu on tärkeintä kotoutumisen kannalta. Hän korostaa, että kielitaito on edelleen hyvin tärkeää, mutta vähemmälläkin pärjää ja pääsee työelämään kiinni. Koulutuksen tärkeyden ymmärtämiseen vaikuttaa hänen kokemuksensa mukaan eniten se, minkä ikäisenä on tullut maahan sekä mikä on tulijan koulu- suku- ja luokkatausta. Varsinkin naisilla on paljon poissaoloja perhesyiden ja yksityisasioiden vuoksi. Naisen kotoutuminen ja kouluttautuminen riippuu usein myös siitä, kuinka vanhoillinen hänen puolisonsa on. Vainionperä korostaa, että tärkeää olisi siis myös kouluttaa miehiä ymmärtämään naisen opiskelun tärkeys. Kotoutuminen ei saisi olla vain ”pärjäilyä”, että tullaan toimeen taloudellisesti ja selviydytään arjessa, mutta ei osallistuta mihinkään Suomalaisessa yhteiskunnassa. Vainionperä on vakuuttunut, että:

”me haluamme ihan kaikki yhteiskunnan täysvaltaisiksi jäseniksi, olla systeemissä mukana.”

(Haastattelu, marraskuu 2019)

Oman kokemukseni mukaan sekä Suomesta että Englannista on, että heikko kielitaito, matala koulutustaso ja jatkuva kotonaolo lasten kanssa, tai työnteko ammatissa, jossa kieltä ei tarvita, eristivät usein maahanmuuttajanaiset vuosiksi yhteiskunnasta kieltä paremmin osaavan aviomiehen hoitaessa asiat kodin ulkopuolella. On tragedia koko perheelle, jos eristäytyään perheen ja muiden omankielisten seuraan, sillä seurauksella, että esimerkiksi Suomessakin asuu lapsia, jotka ovat syntyneet täällä, mutta eivät osaa kieltä vielä peruskoulun alkaessa. (kts. myös Alanko 2019, Bjurström 2020.)

Vastuuta kotoutumisesta ei voi asettaa ainoastaan maahanmuuttajan harteille ja toivoakin on, kuten eräs uussuomalainen, pitkään TE- toimiston palveluksessa toiminut henkilö huomautti, nykyään:

”annetaan mahdollisuus kohdata ulkomaalainen. Ymmärrys on lisääntynyt. Kaikki on [maahanmuuttajalle] uutta, ilmasto kulttuuri, kieli, jos [maahanmuuttaja] pistää voimia siihen, että kotiutuu, niin yhtä tärkeää on vastapuolen hyväksyminen.”

3.4. Työelämän monet kasvot

Työharjoittelupaikan tai vakityöpaikan löytymisen merkitys korostui monissa tarinoissa toisena avaimena yhteiskuntaan, sillä on suomalaista identiteettiäkin rakentava vaikutus kun päästään osaksi suomalaista työyhteisöä, suomalaiset tavat ja käytännöt niin arjessa kuin juhlassa, kirjoittamattomat säännöt ja esimerkiksi ruokakulttuuri voivat tulla paljon luontevammin ymmärretyiksi ja jopa osaksi omaa elämää kuin teoreettisilta suomen kielen tunneilta. Toisaalta nähdään, että työharjoittelut eivät aina auta työn saamisessa, palkatta työn tekeviä harjoittelijoita on liikaa, joten työnantajat eivät palkkaa työsuhteeseen. Minulla itselläni on samasta ongelmasta vuosien kokemus vammaisena sekä Lontoosta että Suomesta, mikä on toki auttanut minua keskustellessani Suomalaisen työelämän haasteista uussuomalaisten kanssa.

Koulutukseen sisältyvien työharjoittelujen ja työelämävalmennusten oletetaan kartuttavan maahanmuuttajan suomen kielen taitoa, mutta totuus on, että niin meillä kuin muualla maahanmuuttajat saavat yleensä tehtäväkseen yksin suoritettavia mekaanisia tehtäviä, joiden parissa ei voi tai ei tarvitse puhua kenellekään. Työ ei aina auta kielen oppimisessa saatikka suomalaisten ystävien löytymisessä:

”Ei voi kenellekään puhua, jos pesee koko päivän yksin astioita.” (Nainen, 50 v., 14 vuotta Suomessa)

Tarinoissa korostui toisaalta se, että jos yksi tavoite ei toteudu, menestystä voi löytyä uudelta polulta. Kakki haastattelemani uussuomalaiset ovat vaihtaneet alaa, osa useastikin, he ovat olleet välillä yrittäjinä sekä opiskelleet paljon ja valmistuneet useisiin ammattiteihin. Se, että on työskennellyt jo alle nelikymppisenä kuudessa eri ammatissa ei ole tässä porukassa mitenkään erikoista, kaksi työpaikkaa samaan aikaan on puolestaan melko tavallista. Ne 15 uussuomalaista, joita haastattelin, ovat häviävän pieni otos maahanmuuttajien tietotaidosta, mutta kuvaa hyvin tämän joukon moninaista osaamista; ammattien ja koulutuksien listalta löytyy ainakin kansainvälisen kaupan alan koulutus, kaupan alan yrittäjä, suurtalouskokki, laitoshuoltaja, lehdenjakaja, parturi, personal trainer, taksinkuljettaja, kuorma-auton- ja linja-autonkuljettaja, tarjoilija, ravintolayrittäjä, kone- ja metallialan pätevyys, varastonhoitaja, tehdastyöläinen, rakennusapumies, kivimies, talonrakentaja, muurari, rakennusinsinööri, graafikko, mielenterveyspuolen lähihoitaja, vanhustyön erikoisammattitutkinto, kanslisti, kääntäjä, tulkki, opettaja sekä diplomi-insinööri.

Lisäksi monilla on takanaan opintoja ja työpaikkoja, joihin maahanmuuttajaa on kannustettu, vaikka ala ei ollut tuntunut koskaan omalta, kuten putkimies, siivoja tai ravintolayrittäjä. Osalla on myös takanaan opintoja, jotka sujuivat hyvin, koska opinnot olivat englanniksi. Työn käytäntö oli kuitenkin lähes täysin suomea, joten harjoittelupaikkaa oli lähes mahdoton löytää ja henkilön täytyi vaihtaa alaa. Sama toistuu Suomessa opiskelleiden ulkomaalaisten tarinoissa usein. Tänne tullaan laadukkaan englanninkielisen koulutuksen kannustamina, mutta työtä ei löydykään ilman sujuvaa suomen kieltä. Toisaalta tässä joukossa on myös paljon periksiantamattomuutta ja sisua, ei uhriuduta vastoinkäymisistä, vaan etsitään oma polku kohti menestystä. Eräs haastatelluista tiivistä monien uussuomalaisten asenteen työhön:

”töissä olen ihan suomalainen perfektionisti.” (Mies 47 v., 22 vuotta Suomessa)

Kun oma ala löytyy (kts. myös Amir-Moghal 2022), ovet avautuvat, päästään eteenpäin, ja opinnoista valmistutaan stipendien arvoisesti, vaikka matka on ollut pitkä, vaiheikas ja usein vaikea. Uussuomalaisissa on tärkeitä ja arvostettuja työntekijöitä ja esimiehiä, joista asiakkaat, kollegat ja pomot pitävät, usein havainnoimani perusteella siksi, että uussuomalaiset ovat työkavereidensa mielestä ahkeria ja hyviä tyyppejä.

Tässä kolmannessa luvussa olen käsitellyt kotoutumistutkimusta, kolmannen sektorin kotouttamistoimintaa ja kielenoppimisen ongelmia suhteessa kotoutumisen tavoitteeseen, eli työllistymiseen. Kotoutumisen onnistuminen riippuu etenkin siitä, millaisia työnantajia ja työkavereita uussuomalainen kohtaa etsiessään ensimmäisiä työharjoittelu – ja työpaikkoja. Yleensä oman alan ja paikan löytymiseen menee vuosia.

Seuraavassa luvussa neljä syvennyn teoreettiseen viitekehykseeni, jonka lähtökohtana on niin lingvistinen antropologia kuin kielen sosiaalista merkityksistä tehdyt tutkimukset.

4. Uuden kielen oppiminen

Tutkielmani teoreettinen keskustelu perustuu kielen sosiaalisesta merkityksestä tehtyihin tutkimuksiin niin kielitieteissä, antropologiassa kuin psykologiassakin. Tässä kolmannessa luvussa tuon esiin ja pohdin syvällisesti kielen tärkeyttä ihmisen elämässä, ja sitä miten kielet ja kulttuurit, jotka ympäröivät meitä elämämme eri vaiheissa, vaikuttavat ihmisen kehoon, persoonan jatkuvaan kehitykseen sekä erityisesti kykyyn ja tapaan oppia. Kolmessa alaluvussa käyn läpi kielen oppimiseen ja käyttämiseen liittyviä tekijöitä aiheesta tehtyjen tutkimusten ja omien kokemuksieni pohjalta autoetnografiaa käyttäen. Tiina Syrjän väitöskirjatutkimus *Vieras kieli suussa* (2007) käsittelee uuden kielen oppimista ja käyttöä sekä vieraan kielen vaikutusta etenkin kehoon ja ihmisen käytökseen, ja peilaan seuraavaksi omaa tutkimustani myös hänen tutkimukseensa. Havainnollistan aihetta myös haastattelemieni uussuomalaisten omilla pohdinnoilla kielistä.

Ihmisellä voi olla useampi kuin yksi äidinkieli, omakieli tai ensikieli¹⁶. Tässä tutkimuksessa puhun myös paikallisista kielistä, joita puhutaan useissa maailman maista virallisten, usein eurooppalaisten, kielten rinnalla, usein arjessa kieleillen. Paikallinen kieli ei välttämättä ole ensikieli tai äidinkieli, vaikka saattaa olla yksi kotikielistä, ja usein lapset oppivat käyttämään useampia lähiympäristössään kuulemiaan paikallisia kieliä saman aikaisesti, samalla kun oppivat maan virallisen kielen tai kansalliskielen koulussa, mediasta ja muualta virallisemmista yhteyksistä (Trask 1999, 87).

---

¹⁶ <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2010/aidinkieli-ensikieli-oma-kieli>

Kieli on luonteeltaan sosiaalista, ei vain väline, vaan sosiaalista toimintaa ja kulttuurinen resurssi. Me kommunikoimme toisillemme aina sosiokulttuurisista lähtökohdista, kielenkäyttö ja konteksti määrittävät toinen toisiaan. (Ahern 2011, 8.) Sekä kulttuurit että kielet ovat dynaamisia ja alati muuttuvia, ne muuttuvat sekä ajansaatossa että ihmisten niitä aktiivisesti muokatessa, vuorovaikutuksessa toisiin kieliin ja kulttuureihin. Kielet, joita puhumme, ovat aina myös osa identiteettejämme. Sosiaalistumme elämämme aikana niin eri kieliin kuin eri tapoihin käyttää kieltä eri ympäristöissä, riippuen siitä missä ja kenelle puhumme esimerkiksi virallisissa tai epävirallisissa yhteyksissä, työpaikalla tai perheen tai ystävien kanssa harrastuksissa, mitä voidaan kuvailla variaationa tai koodin tai rekisterin vaihtona. Kyky käyttää eri rekisterejä vaikuttaa usein ihmisen statukseen, sillä eri kielillä, murteilla ja aksenteilla on erilaisia statuksia eri yhteiskunnissa, mihin olenkin viitannut jo luvussa yksi. Ei pelkästään kieli, vaan tapa puhua kieltä, sitoo ihmisen tiukemmin tiettyyn ihmisryhmään kuin johonkin toiseen. Toisaalta kielten ja kielenkäytön oppiminen kasvattaa ihmisen elämänpiiriä ja avaa mahdollisuuksia ja ovia piireihin, mihin tutustumiseen hänellä ei välttämättä muutoin olisi mahdollisuuksia. (Ahern 2011, 124, 127–128, Trask 1999, 76–77, 82–83, 87–89, 92, 205.) Esimerkiksi tutkimukseni mukaan maahanmuuttajan status muuttuu sekä ympäröivän yhteiskunnan että hänen omasta mielestään ”suomalaisemmaksi” siinä vaiheessa, kun hän pystyy kommunikoimaan suomeksi puhekielellä ja nopealla puheenrytmillä.

Ihmisen kielitaito ja kielenkäyttö ovat siis osa hänen identiteettiään, ja ne sitovat ihmisen tiettyyn ryhmään ja ilmaisevat kuuluvuutta. (Trask 1999, 83). ”Eri kielten puhujat elävät, liikkuvat, tuntevat ja havaitsevat maailmaa eri tavoin, erilaisista asemista käsin” (Heinämaa 1996, 100). Äidinkieli, ensikieli tai oma kieli ei ole vain kieli, jota puhumme parhaiten ja eniten ja johon samaistumme vanhempiemme kautta, vaan se kieli, johon olemme kasvaneet kehollisina olentoina. Kieli, sanojen ja ilmaisujen merkitys ja sisältö ei useinkaan käänny täysin samanlaisena toiselle kielelle. Tämän lisäksi esimerkiksi amerikkalainen kulttuuriantropologi Clifford Geertz (1973) kannusti huomioimaan kulttuurin semioottiset symbolit. Eleet, äännähdykset, kehon liikkeet ja reaktiot, se miten ihan fysiologisesti käytämme kasvojemme lihaksia, kurkunpäättä, suutamme ja ääntämme, miten hengitämme, kun puhumme, on kulttuurista. On myös huomionarvoisaa, että sanallinen ja sanaton viestintä usein täydentävät toisiaan niin, että ne on nähtävä kokonaisuutena (Farnell 2012, 104). Maurice Merleau-Ponty (1968) fenomenologina on pohtinut eletyn kehon käytännön kokemuksia. Ihminen on kehonsa, ihminen kommunikoii aina kehollisesti toisten ihmisten ja ympäristönsä kanssa (myös Farnell 2012, 19, Syrjä 2007, 57, 143–145). Miten eletty elämä vaikuttaa havainnointiin ja ilmaisuun? Vauva käyttää paljon enemmän äänellistä repertuaariaan

kuin aikuinen, ennen kuin oppii ympäröivälle kulttuurille ominaiset äänteet (Trask 1999, 169). Siinä missä lapsi omaksuu ympäristönsä kielen ja sen käyttötavat, on aikuisen kielenoppimisprosessi hyvin erilainen. Vieraan kielen puhuminen saattaa muuttaa koko ihmistä ja hänen tapansa ilmaista havaintojaan maailmasta. Kehosta voi nähdä jännityksen, rentouden, ahdistuksen, väsymyksen tai stressin. Toisaalta kehollisia kokemuksia voi olla aivan mahdoton pukea sanoiksi (Syrjä 2007, 54). Miten vaikeaa onkaan kotiutua kieleen, joka on ilmaisultaan, ei pelkästään kieliopiltaan, aivan erilaista kun oma äidinkieli?

[”äidinkielellä] sanotaan asiat suoremmin, vaikuttaisi kiusaamiselta suomeksi.” (Mies, 50, 29 vuotta Suomessa)

Maahanmuuttajat ovat usein jo maahan tullessaan monikielisiä, eivät suinkaan kielitaidottomia. Nekin maahanmuuttajat, jotka eivät osaa maahan tullessaan kirjoittaa tai lukea, saattavat kuitenkin puhua tai ainakin ymmärtää useita kieliä. Monikielisyys ei ole pelkästään normaalia vaan myös tarpeellista monissa maissa. Ihmiset ovat siis voineet käyttää eri kieliä eri tilanteissa jo kotimaassaan ja ovat usein myös asuneet monissa eri maissa ennen kuin ovat muuttaneet Suomeen.

Kaikilla haastattelemillani uussuomalaisilla, myös lapsena maahan tulleilla, oli jo Suomeen tullessaan ainakin kaksikielinen, yleensä monikielinen tausta. Suomi oli lähes kaikille jo vähintään kolmas kieli, parille jopa viides. Useiden eri kielten kuuleminen ympärillä oli lähes kaikille normaalia, jos ei arjessa niin uskonnollisissa yhteyksissä. Kaikki haastattelemanani uussuomalaiset olivat opiskelleet lähtömaassaan lapsena peruskouluissa tai nuorena aikuisena yliopistossa ainakin yhtä vierasta kieltä, ja tämä kieli oli usein myös opetuksen kieli, eri kuin kotona enemmän puhuttu äidinkieli tai paikallinen kieli. Jotkut olivat asuneet muissa maissa tai muuten muiden kielten vahvalla vaikutusalueella niin, että esimerkiksi televisio-ohjelmien ja kavereiden avulla he olivat voineet oppia kolmannen, neljännen ja viidennenkin kielen. Matkalla Suomeen oli saatettu oppia muita Euroopan kieliä.

Esimerkiksi kun tutustuin noin 20 vuotta sitten yhteen haastattelemanani uussuomalaiseen, hän ei puhunut vielä ollenkaan suomea, mutta muistan hänen oppineen kielen nopeasti. Häntä haastatellessani sain selville, että häntä selvästi auttoi hyvä kielipää, kotona puhutun paikallisen kielen lisäksi hän oli opiskellut koulussa latinaa, ja opiskelun kielenä oli ollut ranska, kun taas englannin ja espanjan hän oli oppinut luokahuoneen ulkopuolella, vuosia kestäneellä matkalla monen maan kautta Suomeen. Päiväkirjamerkintäni ajalta kertovat, että hän puhui kuitenkin englantia 20 vuotta sitten niin hyvin, että hän toimi myös epävirallisena tulkkina niille, jotka eivät osanneet englantia tulleessaan Suomeen.

Yksi, jo kolmea kieltä, mm. arabiaa sujuvasti puhuva uussuomalainen kertoi minulle tuskastuneena menestyksekkään suomen kielen YKI-testin jälkeen, että halusi nyt pitää taukoa suomen opiskelusta:

“Rakastin opiskella Saksassa saksan kieltä, mutta en nyt suomea, en ymmärrä miksi.” (Nainen, 33 v., 2 vuotta Suomessa)

”It’s the nature of the language” (Nainen 34 v., 5 vuotta Suomessa)

arveli toinen suomen kielen opiskeluun tuskastunut haastateltava.

Suomen kielen luonne saattaa todellakin olla syynä siihen, että suomi saattaa tuntua hankalammalta oppia kuin monet muut kielet. Syrjän (2007, 59–60) mukaan: ”puheen ja äänen kanssa työskentelyn vaikeus liittyy usein kyvyttömyyteen tunnistaa omia tottumuksiaan ja luopua niistä”, oma tapa puhua saattaa tuntua ainoalta mahdolliselta. Tämä on itseasiassa tuttua kaikille, jotka ovat joskus opiskelleet ja puhuneet vieraita kieliä, minullekin. Hävettää. Oma tuttu ääni ja tapa puhua kuulostaa yhtäkkiä väärältä ja oudolta, rytmi on väärä, intonaatio on väärä, painotukset väärissä paikoissa, kaikki muut ympärillä kuulostavat siltä, että osaavat kieltä paremmin. Syrjä (2007, 283–284) laajentaa Roland Barthesin (1981)¹⁷ grain-käsitteen kuvaamaan myös kehon ja kielen välistä kitkaa tai hankausta, jota ilmenee esimerkiksi silloin, kun vieras kieli yrittää asettua ”äidinkielen äänneasetuksiin ja merkityksiin tottuneeseen kehoon”. Kaikkia kohtaamiani uussuomalaisia ei tämä hankaus tunnu haittaavan, suomen kieli soljuu lähes kieliopillisesti oikein suusta, vaikka se suomalaisen korvaan kuulostaakin, ainakin toisinaan, joltain muulta kieleltä rytmiltään, tai esimerkiksi pehmeydeltään.

Äänen keskiverto- sekä ihanteellisessa korkeudessa, voimakkuudessa ja laadussakin on eroja kielten ja kulttuurien välillä, sekä miesten ja naisten välillä. Ihmisen tuottama ääni ja kieli ovat tärkeä osa tämän kehonkuvaa. Mitä omalle persoonalle tapahtuu, kun vierasta kieltä oppiessa puhutavan, ehkä äänenkin on yleensä muututtava? Voiko uusi kieli olla kuin uusi nahka? Ehkä jopa erilainen persoona? (Syrjä 2007 80–122, 159–160, 242–244, 291, Pavlenko & Norton 2007) Minulla itselläni on tästä kokemus Englannista, jossa koin, että rohkea, osallistuva, älykäs, sosiaalinen Suvi oli monta vuotta aivan kadoksissa. Lähes kaikki haastattelemiani uussuomalaisetkin kertoivat jännittävänsä ja takeltelevansa suomen kielellä vuosien jopa vuosikymmenien päivittäisen

---

¹⁷ Barthes, Roland (1981). *The Grain of the Voice*. Northwestern University Press.

kielenkäytön jälkeenkin; itsevarmuus, ja oma persoonakin tuntuu monella pienevän tai jopa katoavan, mikä näkyy myös kasaan menevässä asennossa ja ympäriinsä pälyilevässä katseessa:

”Vapaudun [äidinkielellä] puhuessa, tarkkailen, puhunko oikein, ja miten ilmaisen itseäni suomalaisille.” (Mies 39 v., 27 vuotta Suomessa)

Eräs toinen, englannin koulussa lähtömaassaan oppinut uussuomalainen kuvaili:

”In English I’m the person I want to be, in [äidinkieli] I’m a truck driver, I speak too much, I’m very honest, too honest, not ladylike.” (Nainen, 34 v., 5 vuotta Suomessa)

Syrjän tutkimuksessa ilmeni, että vieraan kielen tuoma epävarmuus häiritsi, jopa ahdisti enemmän miehiä kuin naisia, heidän opetellessaan uutta kieltä näytelmää varten (2007, 46, 47, 233). Toki siinä on eroa, millä tavalla vieraan kielen oppiminen ja oikein lausuminen on tärkeää arjessa tai teatterinlavalla, mutta minusta tämä on mielenkiintoista, sillä kieliluokka kokemuksieni ja tätä tutkimustani varten tekemäni haastattelut kertovat aivan päinvastaista. Oli kyse sitten opetustilanteesta tai vapaa-ajasta, on todella paljon yleisempää, että naiset jännittävät kielenkäyttöään ja tuskailevat epätäydellistä kielitaitoaan. Monet jopa kieltäytyvät yrittämästä, jos tarjolla on toinen kieli, usein englantia kuten yllä, jolla voivat asian ilmaista. Erästäkin uussuomalaista naista usein kannustan, ettei kannata asettaa rimaa liian korkealle ja yrittää kääntää monimutkaista lausetta äidinkielestä, vaan pyrkiä muodostamaan yksinkertaisempi lause suoraan niillä suomen sanoilla, mitä osaa. Miehistä useimmat käyttävät haparoivampaakin kielitaitoaan lähes ylpeästi, tärkeämpää tuntuu olevan kommunikointi kuin kaiken oikein sanominen. Uuden kielen oppimisella on yleensä kuitenkin itsetuntoa kohottava vaikutus kaikille.

Kuunteleminen ja puhuminen koko keholla korostuu ja herkistyy, kun kieli ei ole täysin tuttu. Ihminen myös joutuu keskittymään eri tavalla. Kehollinen läsnäolo ja liikkumisen tavat muuttuvat ja toisaalta keskittyy myös eri tavalla toisten kehonkieleen, jos ei ymmärrä kaikkea puheesta. (Syrjä 2007, 212–213, 219–230, 256) Kehonkieli tulee yleensä avuksi silloin, kun yhteistä kieltä ei ole:

”anopin kanssa käytän elekieltä” (Nainen, 34 v., 5 vuotta Suomessa)

Suurin osa haastattelemistani ihmisestä ei osannut analysoida sitä, miten eri kielten puhuminen muutti heidän persoonaansa tai tuntui heidän kehossaan. Kuitenkin kohtaamistani uussuomalaisista useampikin ihmettelee pöyristyneenä sitä, kuinka entisten maanmiesten äidinkielen tai paikalliskielinen keskustelu kuulostaa heidän korviinsa nykyisin meluisalta, jopa riitelyltä.

Suomalaisen ympäristön tavanomaiseen hiljaisuuteen ja rauhallisuuteen on totuttu ja hiljaisempi puhevoimakkuus on omaksuttu usein lähes tiedostamatta.

Vieraat kielet kuulostavat usein korvaamme musikaalisilta. Tutkimusten mukaan musikaalisuus myös vaikuttaa vieraan kielen omaksumiseen ja äänteiden tuottamiseen ja havaitsemiseen (Syrjä 2007 48, 49, 207). Toisaalta me kaikki tiedämme kokemuksesta, että kieltä, jota ei osaa hyvin, ei voi puhua laiskasti tai veltosti, ja ääntäminen on usein selkeämpää kuin tutuissa kielissä. (Syrjä 2007, 257, 293.) Oma kirja- ja selkeäkielisyyskin usein nolottaa natiivien mutinoihin, murteisiin ja slangeihin verrattuna, voi jopa olla, että se on molemminpuolisen ymmärryksen este. Neuvon itse usein kielen opiskelijoita, että jos haluaa kuulostaa natiivilta puhujalta, kielen rytmin osaaminen ja jäljitteleminen lausussa on usein aksenttiakin tärkeämpi tekijä, ihan niin kuin laulaessa. Suomen kielessä jokaisen kirjaimen selkeä lausuminen on paljon tärkeämpää kuin monessa muussa kielessä, kuten esimerkiksi englannissa ja ranskassa, missä sanojen alku-loppu- tai keskiäänteet ovat usein mykkiä. Muistutan myös, ettei kukaan puhu täydellistä suomen kieltä, taketelut ja jollain tapaa virheellinen kielenkäyttö ovat ihan normaalia käytöstä natiiveiltakin puhujilta, virheet vain ovat usein erilaisia suomen kieltä toisena tai vieraana kielenä opiskelleisiin verrattuna.

Eräs haastatelluista pohti kaikkia osaamiaan kieliä:

”[paikallista kieltä] puhutaan kovempaa, siinä on läsnäolontunne... ranska... sivistynyt ja hyvin koulutettu vaikutelma. Haluan puhua Suomea suomessa, englantia sitten, jos toinen ei osaa.”

hetken mietittyään hän jatkoi:

”eri kulttuurit on auttanut minua ymmärtämään todella paljon itseäni kommunikoidessa muiden kanssa.” (Mies, 34 v., 26 vuotta Suomessa)

Vuorovaikutustilanteissa toinen aina haluaa ymmärtää toista, ja toista puhujaa tuetaan, jotta keskustelu etenee, etenkin epävirallisissa tilanteissa oikeakielisyyttä harvoin vaaditaan keneltäkään (Trask, 1999, 120).

Kielten oppimisessa ei ole kyse vain sanojen ja kieliopin ulkoa oppimisesta, vaan kyvystä kommunikoida kulttuurisesti ymmärrettävällä tavalla. Oli kyse sitten puhutusta tai kirjoitetusta kielestä, siihen tarvitaan sekä kielen äänteiden, sanojen ja lauseiden sisäisen rakenteen, semiotiikan

että kielenkäytön käytäntöjen osaamista (Cipollone et al.¹⁸ 1998, 8–11, viitattu Ahern 2011, 11–12). Vaikka ymmärtäisi yksittäisiä sanoja, voi lauseen täsmällisen merkityksen ymmärtää yleensä vain, jos tuntee kielen kielioppia ja usein myös konteksti on tarpeen, etenkin koska kielet ovat täynnä metaforia ja sanontoja, joiden merkitys ei ole sanoissa itsessään vaan niiden kulttuurisissa merkityksissä (Trask 1999, 48, 121–125, 127–1230). Kieli on silta ihmisten välillä, mutta vahvan sillan rakentamiseen tarvitaan muutakin kuin sanoja, siihen tarvitaan kulttuurin ymmärtämistä, siksi seuraavissa alaluvuissa paneudun kielen, oppimisen ja kulttuurin suhteeseen.

4.1. Kieli ja Kulttuuri

Antropologi Heewon Chang (2008, 21) muistuttaa, että antropologiassa yksilöt nähdään kulttuurinsa agentteina, mutta kulttuuri ei ole individualistista vaan aina kollektiivista. Kulttuuri tarvitsee niin yksilöä kuin yhteisöä. Chang painottaa, että yksilöt eivät ole kulttuurinsa vankeja, vaan meillä on tietynlainen autonomia, kun muokkaamme, luomme, jätämme taaksemme tai välitämme eteenpäin kulttuurisia ominaisuuksia. Kulttuurin sisäisen monimuotoisuuden voidaan nähdä pohjaavan tähän autonomiaan.

Joka tapauksessa ihmistä ympäröivä kulttuuri ja sosiaalinen järjestelmä vaikuttavat ihmisen ajatteluun, merkityksien antoon ja tulkintoihin, elämäntapoihin ja tottumuksiin. Vaikka eri kulttuureissa ihmiset hahmottavat itsensä eri tavoin, kulttuurista rippumatta, ihmiset tarvitsevat ihmissuhteita ylläpitääkseen omaa minuuttaan, ja nämä suhteet ovat aina toisiinsa jäsenyneitä, vaikka niiden merkitykset ja muodostelmat vaihtelevatkin kulttuurista toiseen. Ihmiset myös yleensä haluavat pitää lujasti kiinni niistä minäkokemuksen sisällöistä, mitä ovat saaneet siitä kulttuurista, missä ovat kasvaneet, sen arvoista ja normeista, esimerkiksi valtaetäisyydestä, tottelevaisuudesta, palvelualltiudesta tai itsenäisyydestä. (Lahikainen, Pirttilä-Backman 2000, 31–32, 35–35 Vuorinen, Tuunala 1999, 61) Lingvistinen antropologi Jill Brodyn (2003, 39) mukaan antropologisessa mielessä kulttuuri voidaan nähdä ihmisen tapana kategorisoida, tulkita ja ymmärtää maailmaa ja tosiamme ja olla vuorovaikutuksessa. Jotkut käsitteet ovat universaaleja, etic-käsitteitä, ja niiden avulla on mahdollista löytää yhtäläisyyksiä eri kulttuurien välillä.

”Sosiaalinen ulottuvuus” on esimerkki tällaisesta kulttuurisesta syvärakenteesta. Sosiaalipsykologi Geert Hofstede (1986, 2011) on tehnyt kulttuureja vertailevaa tutkimusta kuutta eri ulottuvuutta,

---

¹⁸ Cipollone, N., Keiser, S.H., Vesisth, (1998). What do you know when you know a language? Teoksessa Language Files, Materials for an Introduction to Language and Linguistics. Columbus: Ohio State University Press.

kuten valtaetäisyyttä, käyttäen, toki samalla painottaen, että kulttuurit ovat myös sisäisesti monella tapaa erilaisia, eikä puhtaasti tietynlaista kulttuuria ole.

Vaikka antropologina suhtaudun kaikkiin yleistyksiin suurella varauksella, käytännön kokemukseni opettajana viittaavat siihen, että joskus on hyvä tarkastella totuttuja opetuskäytänteitä eri kulttuurien näkökulmasta. Kokemukseni mukaan esimerkiksi monissa kulttuureissa opetustilanne on Suomea interaktiivisempi, kun taas toisissa valtaetäisyys opettajan ja opiskelijan välillä on Suomeakin suurempi. Kulttuuristen taustatekijöiden vähättely tai huomiotta jättäminen ei yleensä palvele opiskelijoita eikä oppimistilannetta. Kulttuurisensitiivinen opetus ottaa huomioon, mahdollisuuksien mukaan, kuinka erilaiset ryhmät ja kulttuurit ilmaisevat kulttuurisia arvoja ja ominaisuuksia ja kuinka ne mahdollisesti vaikuttavat oppimiskäyttäytymiseen ja interaktioon luokkahuoneessa. On tärkeää olla tietoinen sekä erilaisista kielellisistä rakenteista, kommunikaatiotyyleistä että kontekstuaalisista tekijöistä; kulttuurisista nyansseista, keskustelutavoista, niiden logiikasta ja rytmistä, äänen- ja sanastonkäytöstä, intonaatiosta, eleistä ja kehonkielestä sekä siitä, mitä eri roolit puhujana ja kuuntelijana merkitsevät eri kulttuureissa. (Gay 2002, 111.)

Lingvistisen antropologian mukaan kielen voidaan nähdä semioottisesti välittävän ympäristön sosiokulttuurisia suhteita ja normeja, ei pelkästään puheena tai tekstinä, vaan eleinä, toimintana ja symboleina (Ahern 2011, 66). Toisen kielen oppiminen ja toisella kielellä opiskelu ovat siis paljon muutakin kuin sanoja. Kuten on jo edellä käynyt ilmi, kulttuureissa on paljon vaihtelua siinä mikä on oikein, oli kyse sitten ilmaisusta, hiljaisuudesta tai esimerkiksi sopivista puheenaiheista tai siitä kuka voi puhua kenelle, koska ja miten. Keskusteluilla on aina kulttuuriset konventionsa. Tietyn kulttuurin vaikutuksesta opitut tavat ovat tärkeä osa ihmisen identiteettiä, ja kun maahanmuuttajaa haastetaan uuden kielen opinnoissa käyttämään kieltä eri tavoin, kuin hän on omassa kulttuurissaan oppinut, saattaa se hänestä tuntua hänen koko identiteettinsä haastamiselta (Trask 1999, 122, Vuorinen, Tuunala 1999, 61), kuten osoitin jo edellä. Chiu (2011, 6–7) on käynyt läpi useita tutkimuksia, jotka on tehty kaksikielisten ihmisisten parissa, ja tuloksista näkee esimerkiksi, kuinka ihminen voi kuvailla itseään täysin eri sanoin ja täysin eri tavoin riippuen siitä, mitä kieltä hän käyttää. Esimerkiksi hongkongilaiset kuvailivat itseään sosiaalisilla kategorioilla kiinaksi, kun taas individualistisilla kategorioilla englanniksi. Nämä tutkimukset kertovat myös, että se, kuinka paljon etäisyyttä keskustelevien ihmisten välillä on, muuttuu sen mukaan, mitä kieltä ihminen käyttää.

Vaikka ilmaisukulttuurilla on siis selvästi merkitystä, sitä ei useinkaan käsitellä kieliopinnoissa juurikaan, ei varsinkaan opiskelijoiden monesti hyvinkin heterogeenisiä lähtökulttuureita, mutta

yleensä ei aikaa ole edes opetettavan kielen ilmaisukulttuuriin paneutumiseen. Silti, opiskelijoiden kulttuurisella ja lingvistikalla monimuotoisuudella on selvästi erilaisia pedagogisia, poliittisia ja henkilökohtaisia seurauksia. (Brody 2003, 38, 44, Leskinen 2017.) Kielen opettajan tulisi aina huomioida, että oppilaat oppivat eri tahtiin ja eri tavoin ja heidän kulttuurienvälinen kompetenssinsa, kyky ilmaista itseään toisessa kulttuurissa ymmärrettävällä ja hyväksyttävällä tavalla eri konteksteissa, kehittyä eri tahtiin (Pylväs & Nokelainen 2018).

Usein ajatellaan, että maahanmuuttajilla ei ole opiskelutaitoja, vaikka heillä olisi niitä yllin kyllin, ne ovat vaan kulttuurisestispesifejä. Yksi haastateltavistani oli esimerkiksi pian suomalaiseen luokkaan siirryttyään jo saanut luokkakavereitaan parempia tuloksia kokeista, koska oli tarttunut opiskeluun Koraani-koulussa oppimallaan metodilla, vaikka ei kaikkea vielä ymmärtänyt:

”voit opetella ulkoa nekin asiat, mitä et ymmärrä” (Mies 39 v., 27 vuotta Suomessa)

Kulttuurisensitiivinen opetus ottaa erilaiset oppimistyyliä aina huomioon, ja kannustaa myös käyttämään erilaisia tapoja oppia yksin tai ryhmässä, keskustellen tai erilaisia kirjoitustehtäviä tehden, lukien, piirtäen ja jopa askarrella tai pelejä pelaten. Pääpaino pitäisi aina olla oppimisessa, ei siinä miten opitaan. Itse olen kokenut, että on kaikille oppilaille hyödyksi, jos luokassa on ainakin yksi opiskelija, joka uskaltaa kysyä opettajalta ja herättää keskustelua. Call and response-tyyppinen opiskelu, jossa opiskelijat reagoivat yksittäin tai ryhmässä opettajan puheeseen ilman vuoron pyytämistä, ei ole tavallista Suomessa, eikä yleensä niissä maissa, missä opettajan auktoriteetti on vahva, mutta suuressa osassa maailmaa kyllä, Aasiasta Afrikkaan, sekä Lähi-idässä ja osassa itä-Euroopan kulttuureitakin, ja siitä on hyviä kokemuksia myös esimerkiksi amerikanafrikkalaisten parissa¹⁹. Vastavuoroista kommunikaatiota ei tietenkään tarvitse rajata vain tiettyjen sanojen tai ilmaisujen opiskeluun, vaan sitä voi laajentaa kaikkeen opiskeluun. Tämän tyyppinen interaktio antaa tilaa sille, että luokassa ei opeteta ja keskustella vain niistä asioista, mitkä opettajan mielestä ovat tarpeellisia ja tärkeitä, vaan myös niistä asioista, mitkä vaivaavat opiskelijoita itseään, mitä he kohtaavat arjessaan, ja mistä he haluavat tietää lisää. Mitä enemmän tällaiselle keskustelulle ja aktiiviselle oppimiselle on aikaa, sitä motivoituneimpia ja innokkaampia opiskelijat kokemukseni mukaan usein ovat.

---

¹⁹<https://web.archive.org/web/20071214182805/http://www.cal.org/resources/digest/0204foster.html>

4.2. Kieli avaimena yhteiskuntaan

Kaikki haastatteleman uussuomalaiset olivat yhtä mieltä siitä, että:

”maan ensimmäinen avain on kieli, pääsee opiskelemaan ja töihin” (Mies 48 v., 31 vuotta Suomessa)

(kts. myös Karayilan 2017, 14,19). Vaikka olenkin valkoihoinen ja sulauduin helpommin kuin jotkut toiset Lontoon monikulttuuriseen vilinään, on ilmiselvää, että minun oman kokemukseni ulkomaalaisena opiskelijana, siirtolaisena ja nyt paluumuuttajana auttaa minua muidenkin maahanmuuttajien kokemuksia reflektoidessani. Itselläni toki oli jo kohtuulliset kielivalmiudet yli 10 vuotta englantia koulussa opiskelleena, kun muutin Britanniaan ja aloitin opinnot Lontoon yliopistossa, mutta sain pian huomata, kuinka vähän kieliluokan maailma vastasi todellisuutta. Edes se, että olin ollut jo muutaman vuoden aktiivisesti maahanmuuttajien kanssa tekemisissä Suomessa, ja puhuin usein arjessa heidän kanssaan englantia, ei ollut valmistanut minua puhutun englannin kielen moninaisuuteen. Minulla oli jatkuvasti vaikeuksia ymmärtää niiden ihmisten aksentteja, jotka palvelivat minua postissa, internetkahvilassa tai lähikaupassa tai puhuttelivat minua yliopistolla tai kadulla. Osa opettajista oli itsekin siirtolaisia aksentteineen ja vieraine puheenrytmeineen, toiset heistä taas puhuivat paikallisilla murteilla. Oppitunnilla en itse saanut sanaa suustani, koska mietin kielioppia ja sitä, kuinka paljon sujuvammin kaikki muut tuntuivat ympärilläni englantia puhuvan, vaikka lähes kaikille muillekin opiskelijoille englanti oli toinen tai vasta kolmas kieli. Loukkasin ihmisiä toistuvasti, kun unohdin sanoa ”please” pyynnön loppuksi ja hämmensin keskustelukumppaneitani käyttämällä väärää sanaa, kontekstiin nähden, vaikka luulin kyseessä olevan synonyymi. Ensimmäisen vuoden elin ja opiskelin sanakirjan avulla. Opetin sitten englantia Englannissa tai suomea Suomessa, ammensin omasta kokemuksestani, ja sitä arvostettiin. Haasteista on helpompi puhua, kun jakaa vaikeat kokemukset muiden kanssa, ymmärtää ettei ole niiden kanssa yksin.

Kieli kuvaa kulttuuria, ja kulttuuri manifestoituu kielessä, kumpikin peilaa ja vaikuttaa toiseen. Ihmiset tulkitsevat toistensa puheita ja tekoja sekä esimerkiksi ilmaisevat tunteitaan aina omasta kulttuuristaan käsin. Mitä erilaisempi uusi kieli ja kulttuuri on maahanmuuttajalle tuttuihin kulttuureihin ja kieliin verrattuna, sitä voimakkaamman kulttuurishokin hän yleensä kokee. Kulttuurishokki voi ilmetä esimerkiksi päänsärkynä, väsymyksenä, levottomuutena, itkuisuutena, masentuneisuutena, riittämättömyyden tunteina ja omanarvontunnon menetyksenä, kun elämä ja kommunikointi ei ole niin sujuvaa kuin tutussa ympäristössä. Usein kulttuurishokin oireet näkyvät selkeästi myös kieliluokassa. Maahanmuuttajan on välttämättä opeteltava uusia toimintatapoja ja

selviytymiskeinoja, kun omasta kulttuurista omaksumat tavat poikkeavat niin paljon uudesta kulttuurista, että se tekee ne arkiset toiminnot uudessa kotimaassa hankaliksi tai mahdottomiksi. (Lahikainen & Pirttilä-Backman 2000, 31, 33, Pöyhönen, Suni, Tarnanen 2019, 170.)

Kulttuurirelativismin periaatteen mukaisesti, mihin antropologiakin suurelta osin pohjaa, jokaista kulttuuria voi todella ymmärtää vain sen omilla termeillä. Emic eli sisäkäsitys ei yleensä käänny helposti muille kielille. Jokaisessa kielessä on tällaisia käsitteitä, jotka voi todella ymmärtää vasta kun kulttuuri ja kieli on yksilölle tuttu sisältäpäin. Kulttuuristen käytäntöjen, kuten suomalaisen sisun, oppimiseen voi maahanmuuttajalla mennä vuosia. (Lahikainen & Pirttilä-Backman 2000, 31, 32.) Minua opettajana auttoivat kielen- ja kulttuurinopetuksessa niin Englannissa kuin Suomessakin omat kokemukseni jatkuvista kulttuurishokeista. Ympäristö missä elin, hämmensi minua lähes päivittäin. Bussiaikataulut eivät pitäneet paikkaansa niin kuin Suomessa, ja lumisade sai koko maan kaaokseen. Maanantaisin oli epäsäännöllisen säännöllisesti pyhäpäivä, enkä tiennyt miksi. Kun minä laitoin syksyllä hanskat käteen ja pipon päähän, paikalliset koululaiset kulkivat vielä sukkahousuilla ja kun keväällä taas kevensin kuumissani vaateista, paikalliset pitivät toppatakin ja ugg-saappaat visusti päällä vielä monta viikkoa. Kaupoissa oli paljon vieraita tuotteita, monet aivan liian makeita suomalaiseen ruokaan ja juomaan tottuneelle, eikä laktoosittomia maitotuotteita ollut 20 vuotta sitten vielä lainkaan. Yliopiston päärakennuksen sisällä oli baari, jossa tarjoiltiin alkoholia, ja siellä istuivat opettajatkin. Työhaastatteluja varten täytyi ostaa jakkupuku. Kun sähkö tai kaasu loppuivat, joku oli unohtanut ladata kortille tai avaimelle lisää rahaa, minkä johdosta ei ollut kuumaa vettä tai valoja. Useimmissa halvemmissä asunnoissa, missä asui vain kaltaisiani maahanmuuttajia, ei ollut suihkua, vain kylpyamme ja siellä ämpäri, jossa kylmän ja kuuman veden saattoi sekoittaa peseytymistä varten. Ennen kuin brittiläinen ystäväni opasti minua ostamaan kemikaliosta erillisiin hanoihin itse ruuvattavan suihkun, pesin vuosia itseni litran mittaa apuna käyttäen. Asuin ja vietin aikaa vain muiden maahanmuuttajien kanssa, ja kaikki tekivät samoin, kukaan ei tiennyt muusta! Monet laskut maksettiin shekeillä ja toimistoissa käytettiin faxia. Kaikki tämä oli ihan normaalia 2000-luvun Britanniassa, mutta suomalaiselle varsin kummallista. Sosiaali antropologian opiskelijana minun oli ehkä helpompi havainnoida kulttuurisia erityisyyksiä omassakin ympäristössäni, mutta kyllä minuakin turhautti, itketti ja päätä särki, varsinkin ensimmäisen vuoden aikana, mutta vielä 10 vuotta myöhemminkin.

Siinä missä itse ihmettelin mielestäni aina väärin sääolosuhteisiin pukeutuneita brittejä, sää ihmetyttää myös Suomessa maahanmuuttajia varsinkin vuodenaikojen taitteessa, ja aina on perheestä joku kipeänä, kun on ollut liian vähän vaatteita päällä. Tietotekniikan ja internetin käyttö alkaa olla vähitellen kaikille tuttua, ainakin oman puhelimen kautta, mutta Internetin sivustot, joilla

voi vertailla niin kotivakuutuksia, sähkösopimuksia kuin puhelinoperaattoreita, ovat tuiki tarpeellisia, mutta eivät suinkaan kaikille maahanmuuttajille tuttuja, edes kotouttamiskoulutusten jälkeen. Talojen järjestyssäännöistä, kierrätyksestä, pyykkituvasta ja saunavuoroista tiedetään, mutta niihin liittyviä tapoja tai syitä sääntöjen takana ei useinkaan ole täysin ymmärretty, mikä johtaa siihen, että sääntöjä on sekä vaikeampi muistaa että noudattaa. Usein esimerkiksi kierrätyksestä innostutaan eri tavalla, kun ymmärretään, että siitä on oikeasti hyötyä, eikä kaikki mene kaatopaikalle.

Brody (2003, 48) vertaa maahanmuuttajaoppilaita kuin antropologeiksi kentällä: he eivät (yleensä) halua tulla täysin paikallisten kaltaisiksi, mutta ymmärtää jotain oleellista heidän kulttuuristaan ja sopivasta käytöksestä sekä oppia tarpeeksi heidän kieltään tullakseen toimeen. Vaikka tietyissä koulutuksissa on lakisääteiset sisältönsä, on hyvin usein opettajasta kiinni, minkä hän katsoo oleelliseksi. Toisaalta kaikkea kulttuurin liittyvää tietoutta on lähes mahdotonta opettaa luokkahuoneessa, ja monissa erilaisissa luokkahuoneissa opettaneena, sekä antropologin näkökulmasta, minua turhauttaa resurssien vähyys, opetusmateriaalit saattavat olla vuosikymmeniä vanhoja, ja siinä ajassa maailma luokkahuoneen ympärillä valtioineen ja käytettyine puhekieliseen on ehtinyt muuttua. Sekä kieli, että ympäröivä kulttuuri, läppäreineen ja kännyköineen, kehittyy jatkuvasti. Se, että koulutuksessa opitaan käyttämään vanhaa pöytä tietokonetta ei välttämättä auta uussuomalaista luokan ulkopuolella. Toisaalta esimerkiksi kulutuskulttuuri on muuttunut lähes koko maailmaa yhdistäväksi ja jopa samankaltaistavaksi asiaksi internetshoppailun yleistyessä.

Välillä opetusmateriaaleissa on pyritty kulttuuriseen neutraalisuuteen kielen opiskelun kannustimena, mutta etenkin silloin oppiminen pysyy hyvin pinnallisena. Kielen oppimisen motivaation kannalta on tärkeää, että ihmisellä on syy, miksi kieltä on hyvä oppia. Kaikilla ihmisillä ei ole lähipiirissään ihmisiä, jotka varauksetta kannustaisivat juuri heitä uuden oppimiseen, järkeilyyn ja monikielisyyteen. (Brody 2003, 39–46; Pavlenko ja Norton 2007.) Suomi toisena kielenä- opetusmateriaaleissa on onneksi nykyään jo hahmoja, jotka näyttävät ja puhuvat ja kuulostavatkin siltä, kuin ainetta opiskelevat itse. Henkilöt opetusvideoilla tekevät kielioppi- ja ääntämisvirheitä, mutta se on hyväksyttävää, he tulevat ymmärretyiksi, mikä on pääasia. Kuuntelija haluaa yleensä aina ymmärtää puhujaa, ja silloin kontekstin ymmärtämisellä on enemmän merkitystä kuin jokaisen sanan oikein lausumisella tai taivuttamisella. Elävien esimerkkien näkeminen opetusvideoissa myös kannustaa opiskelijoita kielen käyttöön arkisissa tilanteissa, ostoksilla, asioilla ja matkustaessa, kaikkialla luokkahuoneen ulkopuolella, virheitä niin paljon pelkäämättä.

Monet uussuomalaiset ihmettelevät, miksi kahviot menevät Suomessa niin aikaisin kiinni, kahvilaan haluttaisiin päästä ystäviä tapaamaan myöhään illalla ja yöllä, niin kuin monissa muissa kulttuureissa on tapana. etnisten ruokakauppojen ruokatarpeiden lisäksi tavallisista suomalaisista marketeista löytyy kyllä hyviä tuotteita uussuomalaisenkin ruokapöytään ja esimerkiksi kuivalle iholle tai kiharille hiuksille, mutta niitä ei uskalla ostaa, jos ei ole ketään suomalaista neuvomassa, mitä tuotteiden eri ominaisuudet tarkoittavat. Virheitä kotiutumisen alkuvaiheessa sattuu paljon, esimerkiksi kodin yleispuhasteilla on vahingossa pesty myös hiuksia. Olen opettajana kokenut, että nauru on monia rajoja ylittävä hyvä opettaja. Kommelluksien ja väärin ymmärryksien ihmettely ja niille yhdessä nauraminen kannustaa jatkuvaan uuden oppimiseen, ei häpeään ja lannistumiseen. Olen opettanut värejä omasta raidallisesta villapaidastani ja teipannut eri ruumiinosien nimet kiinni vaatteisiini ja kehooni. Olemme lukeneet kirjoja ja katsoneet videoita, puhuneet kielestä, kehonkielestä ja kulttuurin erilaisista ilmentymistä. Käytän häpeämättä opettamiseen koko persoonaani ja tietämystäni maailmasta ja eri kulttuureista ja ihmisistä, ilmaisen kiinnostusta ja empatiaa, suomalainen kulttuuri ei ole sen ihmeellisempi tai parempi kuin mikään muukaan. Kannustan opiskelijoita tutustumaan toisiinsa ja toistensa kulttuureihin suomen kielen ja kulttuurin ohessa, sillä vain aidoista kohtaamisista kasvaa ymmärrys ja kotoisuuden tunne, parhaassa tapauksessa myös kulttuurienvälisiä ystävyysuhteita. (kts. myös Gay 2002)

Myös luokkahuoneella voidaan nähdä olevan oma, hyvin rajoittunut kulttuurinsa, jossa kulttuurit kohtaavat ja jossa opitaan tietyllä kulttuurisella tavalla, mutta joka ei välttämättä ole paljontaan yhteydessä ympäröivän yhteiskunnan todelliseen, elettyyn kulttuuriin. Monet oppilaat osaavat ja uskaltavat toimia opetettavalla kielellä mainiosti kieliluokan kulttuurissa, mutta eivät sen ulkopuolella. Kokemukseni mukaan, sekä Suomessa että Englannissa, jos opettaja päättää oppilaiden istumapaikat, usein ne, jotka tarvitsevat opiskelussa eniten tukea, istuvat opettajaa lähimpänä. Jos oppilaat taas saavat itse päättää, heillä on yleensä vakipaikat, jopa vuodesta toiseen, usein sijoittuen joko luokan eteen tai perälle. Opiskelijat eivät mielellään istu aivan vierekkäin, vaan mahdollisimman kaukana toisistaan, jos tilaa on ja siihen annetaan mahdollisuus, paitsi parhaan ystävän kanssa. Yleensä innokkaimmat opiskelijat haluavat istua opettajaa lähinnä, kun taas he, joilla on eniten haasteita opiskelussa, istuvat luokan perällä, jos saavat itse päättää. Usein nämä opiskelijat myös saapuvat tunnille muita myöhemmin. Opiskelijoista voi muodostua erilaisista lähtökohdista huolimatta Benedict Andersonin (2006) kuvailema kuviteltu yhteisö johon opiskelijat uskovat ja joka sitoo heidät yhteen, yhteiseen kokemukseen maahanmuuttajaidentiteetistä Suomessa, jota he peilaavat kuviteltuun yhtenäiseen suomalaisuuteen, josta heille kotoutumiskoulutuksissa ja suomen kielen ja kulttuurin luokissa kerrotaan ja opetetaan. Harvoin

opetuksessa muistetaan korostaa, että suomalaisuuskin on sosiaalinen konstruktio, jota yhdistävät tietyt asiat, mutta kaikkia yhteisön jäseniä eivät kuitenkaan yhdistä samat asiat. Vaikka Suomen kansa onkin pieni maailman mittakaavassa, me emme ole koskaan olleet kaikki samanlaisia tapakulttuuriltamme tai edes syöneet samanlaisia ruokia, tai puhuneet täysin samanlaista kieltä kaikkialla Suomessa. Esimerkiksi rannikolla, idässä ja pohjoisessa voi kohdata hyvinkin erilaisia tapa- ja ruokakulttuureita, käytetyistä murre sanoista puhumattakaan. Uussuomalaiset haastavat osaltaan suomalaisuuden kansallista konstruktioita. Itse opettajana olen aina pyrkinyt rikkomaan yhtenäistä Suomi-kuvaa. Korostan opetuksessa, ettei haittaa, jos uussuomalaisilla on erilaisia tapoja, eivät kaikki suomalaisetkaan ole samanlaisia. Emme juhli kaikki joulua samalla tavoin kulttuurisesti emmekä uskonnallisesti, emmekä syö samoja ruokia ruisleivästä mämmiin, kaikki suomalaiset eivät käy saunassa eivätkä varsinkaan avantouimassa, toisin kuin usein opintomateriaaleista voisi päätellä. Pitäisikö opiskelijoiden silti ottaa näitä tapoja omakseen kotiutuakseen Suomeen? Ehkä kuitenkin tärkeintä on ymmärtää ympäröivän yhteiskunnan elettyä elämää.

Sekä opettajana että opiskelijana olen huomannut, että samasta kulttuurista tai maailman kolkasta tulleet istuvat aina vierekkäin ja tekevät paritehtävät yhdessä, istuivat he sitten isomman pöydän ympärillä tai pulpeteissa, jos opettaja ei puutu asiaan. De Vita (2005, 76) on sitä mieltä, ettei opettajan pitäisi tästä syystä ikinä antaa oppilaiden itse valita pariaan tai ryhmänjäseniä. Usein, jos oppilaat valitsevat itse, he saavat tehtävät tehtyä nopeammin tutun parin kanssa vähemmällä neuvottelulla, mutta vaarana silloin on, että eri kulttuureista tulleet erilaiset oppijat eivät koskaan sekoitu eivätkä saa mahdollisuutta oppia toisiltaan. Samaa mieltä olivat myös lähes kaikki haastatelluista, joista yksi kiteytti ongelman näin:

”kaikki maahanmuuttajat eivät tule toimeen... kielien ja kulttuurien erot, miehet ja naiset... joten maahanmuuttajat ryhmittyy omiksi kieliryhmikseen. Suomen kulttuuriin ei pääse niin sisään.”
(Mies 50 v., 29 vuotta Suomessa)

Vaikka se tietää usein opettajillekin lisävaivaa, monikulttuurisuus pitäisi aina nähdä vahvuutena, ei niinkään hankaluutena: on hyväksi, että kieliluokassa totutaan eri aksentteihin, äänenvoimakkuuksiin, puheenrytmeihin, intonaatioihin ja eri tapoihin käyttää kieltä. Kokemukseni mukaan vain ne, jotka ovat innokkaimpia oppimaan, tai joille oppiminen on helppoa, ottavat oma-aloitteisesti kontaktia eri maista ja kulttuureista tuleviin opiskelutovereihin. Mutta jos kannustaa kaikkia opiskelijoita muodostamaan uusia pareja, on silminnähävissä, että kun opiskelijat kokevat, että heidän erilaisia kulttuureitaan kunnioitetaan, ja että he ovat turvallisessa, rasismi- ja syrjintävapaassa ympäristössä, ryhmätyö kyllä sujuu, ovat osallistujat millaisista taustoista tahansa.

Monet haastattelemistani uussuomalaisista olivatkin sitä mieltä, että kaveripiirillä on paljon merkitystä sekä kielen oppimisessa että kotiutumisen. Moni haastattelemistani uussuomalainen korosti, että kaveripiiri voi olla myös esteenä kotoutumiselle, jos se ei kannusta suomen kielen opiskeluun tai opiskeluun yleensä tai töiden löytymiseen:

”kaikkia ei opiskelu kiinnostanut. Elämän järjestäminen riippuu paljon kaveripiiristä” (Mies 39 v., 27 vuotta Suomessa)

Haastattelujen valossa näyttää siltä, että varsinkin ensimmäisten vuosien aikana olisi tärkeä viettää mahdollisimman paljon aikaa muiden kuin omaan kieliryhmään kuuluvien kanssa. Yhdellä haastattelemistani uussuomalaisista oli vielä muitakin jyrkempi asenne:

”kotoutuminen on aloitettava siitä, että [maahanmuuttajat] pääsevät töihin suomalaisten keskuudessa, pois omasta kieliryhmästä, ei tukia, ei kursseja” (Mies, 50 v., 29 vuotta Suomessa)

Haastatteluissa korostui myös ajatus, että tulkkiin ja omankielisiin tuttuihin ei pitäisi nojata loputtomiin, eikä viranomaisten tai suomenkielenopettajien pitäisi holhota liikaa. useampi haastateltu huomautti, ettei auttaminen alkuun, neuvominen miten yhteiskunta täällä toimii, tarkoita, että suomalaisten tulisi loputtomiin katsoa perään tai jopa tehdä asioita maahanmuuttajien puolesta, kuten kirjoittaa tapaamisia ylös kalenteriin, soitella muistutuksia tai jopa hakea kotoa ja viedä tapaamisiin. Holhoaminen passivoi ja jopa infantilisoi osan aikuisista maahanmuuttajista, jotka ovat aikaisemmassa kotimaassaan olleet täysin kykeneviä huolehtimaan itsestään. Se saattaa myös hidastaa merkittävästi paikallisen kulttuurin omaksumista.

Vain tekemällä itse oppii, myös virheiden kautta. Konkarin vinkki uusille tulokkaille on olla rohkea:

”älä pelkää virheitä ja hyödynnä kaikki mahdolliset keskustelumahdollisuudet.”
(Mies 48 v., 30 vuotta Suomessa)

4.3. Suomen kieliä onkin kaksi- kirjoitettu ja puhuttu

Tutkimuskirjallisuutta lukiessa, ja omiin havaintoihini perustuen olisin kuvitellut, että suomenkielenryhmien opiskelijoiden monikielisyys ja – kulttuurisuus sekä ryhmien epäsymmetrisyys olisi tullut enemmän esille uussuomalaisten haastateltavien kanssa suomen kielen oppimisen haasteista puhuttaessa, mutta siihen ei viitannut kuin yksi haastateltavista, ja silloinkin ei niin, että se olisi häirinnyt häntä itseään, vaan että hän on pannut merkille, kuinka esimerkiksi naisten ja miesten opiskelu yhdessä saattaa häiritä tai estää opiskelua. Hän itse tulee kulttuurista,

jossa sukupuolen mukainen segregatio on normaalia, ja aiheesta puhutaankin hänen mukaansa miesporukoissa, eikä sitä välttämättä tuoda muualla esiin.

Toisille suomen kielen kirjoittaminen oli helppoa, puhuminen vaikeaa, toisille päinvastoin. Hyvin kieliopinnoissa pärjänneet korostivat sitä, että on vain hyvä, kun opiskelukavereissa oli paljon eri kulttuureista tulleita, se pakotti käyttämään suomea yhteisenä kielenä, kun muuta yhteistä kieltä ei ollut:

”sai tutustua muun maiden nuoriin, kaikki olivat samassa veneessä, oli käytettävä suomea, se yhdisti kaikkia.” (Mies, 34 v. 26 vuotta Suomessa)

Kaikki, jotka olivat tulleet Suomeen 90-luvun alkuvuosina, olivat itseasiassa kiitollisia siitä, että silloin ei vielä ollut paljon kokemusta kotouttamiskoulutuksista tai maahanmuuttajaluokista, vaan usein jo muutaman kuukauden kielikurssin jälkeen maahan tulleet laitettiin tavallisiin koululuokkiin, peruskouluun tai ammatilliseen oppilaitokseen, usein ainoana maahanmuuttajana luokassa. Kieli kehittyi ja ystävyys-suhteita syntyi. Järkytykseksi kuitenkin vain muutama kaikista haastatelluista mainitsivat koulu- ja opiskeluaikaiset ystävyys-suhteet suomalaisten ikätovereiden kanssa tärkeäksi tavaksi oppia kieltä. Muutamalla haastattelemistani uussuomalaisista oli suomenkielinen puoliso, mutta usealle heistä tämä olikin lähes ainut suomalainen lähikontakti.

Ne, jotka ovat menestyneet parhaiten Suomessa korostavat positiivista asennetta ja omaehtoisen opiskelun merkitystä:

” eteenpäin kantoi halua oppia ” (Mies 47 v., 22 vuotta Suomessa)

”Kieli kuulosti tosi vaikealta.... alkeet oli tosi helpot. ...silloin kun muutin, oli hankalaa, kun en tiennyt mistään mitään, mutta tällä matkalla olen oppinut.” (Mies 26 v., 11 vuotta Suomessa)

Monipuoliset oppimismetodit olivat ihan kaikkien mielestä tärkeitä. Avuksi on käytetty useita eri kielien tavallisia ja selkokielisiä, erilaisia sanakirjoja sekä tv-ohjelmia, etenkin lastenohjelmia, Muumeja ja Pikku kakkosta ja Salatut elämät—saippuasarjaa, levyjä ja musiikkia, lastenkirjoja, yksin tai omien lasten kanssa, sekä internetistä löytyviä kielipelejä ja muita kielenoppimisalustoja. Yleisesti lukeminen ja säännöllinen opiskelu, ilman tekosyitä ja tunneilta poissaoloja, kuvaillaan tärkeäksi, eikä saa olla liian kärsimätön opiskelun etenemisen suhteen. Tahto opiskella täytyy joskus olla todella kova:

”metsän halki lumihangessa bussille, herätys puoli viideltä.” (Mies 48 v., 30 vuotta Suomessa)

Yli puolet haastatelluista kehuu kielikursseja, materiaaleja ja opettajia, sitä että kieliopin painottamisen sijaan:

”opettajat antoivat taitoja puhua, kirjoittaa, lukea.” (Mies 48 v., 31 vuotta Suomessa)

Monet haastateltavat korostivat, että toisin kuin Suomessa, useassa muussa maassa opettajat haukkuvat ja pelottelevat oppilaita, kuri oli tiukka, mikä ei tee uuden tiedon omaksumisesta helpompaa, päinvastoin, mutta se kuitenkin pakotti oppimaan. Toisaalta haastatteluissa tuli myös esille, että kielikurssit eri puolilla maata, eri aikoina ja eri paikoissa ovat hyvin erilaisia ja eri tasoisia, mikä voi tehdä opiskelijoiden lähtötilanteista hyvinkin eriarvoisia. Liian paljon tuntuu olevan onnesta kiinni. Virallisimmilla kotoutumiskursseilla keskitytään tiettyihin sisältöihin ja kielioppiin, mutta muuten kurssien sisältö voi olla hyvinkin kirjavaa. (myös Pöyhönen et al. 2019, 173.) Osa haastateltavista oli erityisen pettyneitä siihen, kuinka opintojen aikana ei kerrottu tarpeeksi selvästi sitä, kuinka erilaisia Suomen puhuttu- ja kirjoitettukieli ovat toisistaan. Useissa haastatteluissa toistui havainto, ettei tunneilla opittu käytännön nopeatempoista, mahdollisesti paikallista ja murteellista, puhekieltä.

Itse olen opettajana yrittänyt huumorinkin kautta opettaa kirjakielen ja puhekielen eroja, synonyymeja ja homonyymeja, murre sanoja, tarpeellisia sanontoja ja ilmauksia, sekä tietenkin monimutkaista kielioppia. Ei riitä, että uussuomalainen ymmärtää suomenkielenopettajan ja luokkakavereiden selkeää puhetta luokassa, sen ulkopuolella käytetty suomi on usein aivan erilaista sanastoltaan, kieliopiltaan ja etenkin rytmiltään. Suomen kielen opiskelijat eivät tietenkään ole tämän ongelman kanssa yksin, puhekieli kehittyy nopeammin, ja on yleensä paljon joustavampaa muutokselle kuin kirjoitettu kieli, mikä muuttuu paljon hitaammin, oli kieli lähes mikä tahansa (Trask 1999, 130–137). Toisaalta on silminnähtävissä, että sosiaalisen median ja pikaviestimien alati lisääntyvä käyttö on nopeuttanut myös kirjoitetun kielen muuttumista. Eräs haastateltava ehdotti, että olisi hyödyllistä kuulla useita eri opettajia saman kurssin aikana, jotka puhuisivat puhekielellä ja eri murteilla. Etenkin Suomeen viisi vuotta sitten muuttanut uussuomalainen oli tästä surullinen, hän olisi jatkanut suomen kielen opintoja pidempään, jos olisi ymmärtänyt, että hänen suomen kielen ja kulttuurin taidoillaan on vielä todella vaikea löytää töitä suomalaisessa yhteiskunnassa.

”I’m an overachiever. For me it’s devastating not to know much Finnish, I’m not learning.”
(Nainen, 34 v., 5 vuotta Suomessa)

Sekä menestyjien että kotoutumattomien taustalta löytyy kiinnostusta opiskeluun ja muihin kulttuureihin ja kieliin, vieraiden kielten opiskelua jo kotimaassa tai pakolaisleirillä, sekä

vanhempien kannustusta opiskeluun. Ne, joiden opiskelu sujui, opiskelivat Suomessa myös ruotsia, vaikka peruskoulussa se ei olisi ollut pakollista, kansalaisuuden saatua jatko-opinnoissa kuitenkin. Yksi haastateltava kertoi, kuinka rauhanturvaajien läsnäolo kannusti englannin opiskeluun ja toinen tiesi tänne tullessaan jo vähän suomea, koska naapurissa oli ollut Finnidan projekti. Vain kolme niistä, jotka osasivat sujuvasti englantia jo Suomeen tullessaan, halusivat puhua haastattelun aikana osittain englantia.

Lähes kaikki aikuisena ja myöhäisteini-iässä maahan tulleista tähän tutkimukseen haastattelemistani henkilöistä ilmaisivat turhautumistaan siihen, etteivät kielikurssit auttaneet työn löytymisessä ja etenkin kaikki viime vuosina Suomeen tulleet, koulutetut uussuomalaiset, valittivat kielikurssien tasosta. Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaakin siltä, että pakolaisina tai turvapaikanhakijoina maahan muuttaneet, jotka ovat saaneet oleskeluluvan ovat saaneet paljon laadukkaampaa kieliopestusta ja tukea kotoutumiseen kuin muista syistä maahan muuttaneet, jotka usein vielä joutuvat etsimään ja maksamaan kielikurssinsa itse. Yleisesti kielenopiskeluun toivottiin lisää joustavuutta ja yksilöllisyyttä. Kaikki haastateltavat puhuivat kokemuksesta siitä, kuinka paras tapa oppia kieltä on käytännössä natiivien parissa, kaduilla, koriskentällä, kuntosaleilla tai työnohessa, ei kieliluokassa.

Onneksi maahanmuuttajanuorille tarjotaan nykyisin aktiivisuuteen ja osallisuuteen yhteiskunnassa tähtäävää toimintaa kuten työpajoja ja yhdistystoimintaa (Kiuru, Kuusisto, Laulajainen, Vuori 2017, 30–41, Pöyhönen et al. 2019, 175), mutta näissäkin liian usein maahanmuuttajat päätyvät puuhastelemaan keskenään, korkeintaan ohjaajien ollessa kantasuomalaisia. Brody (2003, 47) ehdottaa parityöskentelyä natiivin puhujan kanssa vaihtoehdoksi opettajajohtoiselle kielen oppimiselle. Lähes kaikki haastattelemanani ihmiset halusivat maahanmuuttajat pois luokista ja loputtomilta kursseilta oppimaan kieltä työn ohessa tai harrastuksissa kantasuomalaisten kanssa. Suomen kielen keskusteluryhmillä ja kielikahviloilla, joissa olisi sekä maahanmuuttajia että kantasuomalaisia, tuntuisi olevan erityisesti tilausta. Erilaiset pajat, kerhot ja työssä oppiminen voivat auttaa niitäkin ihmisiä oppimaan, joille koululuokassa istuminen on täysin vierasta tai muista syistä vaikeaa. (Alanko 2019, Rosvall 2020). Kielikoulutuksen pitäisi tukea kielenoppimista myös luokan ulkopuolella. Kun oppiminen ymmärretään kaikkialla läsnä olevana inhimillisenä toimintana, opetuksen ulkopuolisetkin vuorovaikutustilanteet nähdään tärkeiksi resursseiksi ja erilaiset sosiaaliset organisaatiot mielletään oppimisympäristöiksi.” Kielenoppiminen on ensisijaisesti sosiaalinen prosessi, jossa kieliyhteisön tuki on ensiarvoisen tärkeää. (Pöyhönen et al. 2019, 172.)

Tässä luvussa olen käsitellyt kulttuurien ja kielten suhdetta, ja sitä millaisia haasteita, oppimisprosesseja ja muutoksia, ihan fyysisestikin, ihmiset käyvät läpi kotiutuakseen uuteen kieleen, kulttuuriin ja sen tapoihin. Aineistoni kertoo, että erityisesti suomen puhe- ja kirjakirjakielen erilaisuus tuottaa uussuomalaisten elämään haasteita etenkin maailmassa kieliluokan ulkopuolella. Uussuomalaiset itse ovat sitä mieltä, että eri murteita ja erilaisia tapoja puhua kieltä olisi hyvä oppia suomen kielen kursseilla. Erittäin huomionarvoisa on myös pisimpään Suomessa asuneiden uussuomalaisten kokemus, että normaaliin suomalaiseen koululuokkaan nopeasti siirtyminen, ilman omankielistä tukea, oli ensiarvoisen tärkeää heidän kielenoppimiselleen. Kotiutumista ei myöskään holhoten tehdä helpommiksi maahanmuuttajille. Seuraavassa luvussa ehdotan suomen kielen käytön painottamiselle vaihtoehtoa, monikielisyttä.

5. Kieleily kunniaan

Kieliä käytetään monenlaiseen kommunikointiin: informaation välitykseen, kuvailuun, vakuutteluun ja suostutteluun, ihmissuhteiden muodostamiseen ja ylläpitoon, ilmaisemaan tiettyyn ryhmään kuulumista, tunteiden ilmaisuun ja ihan vain viihteen ja huumorin välineenä. Vaikka monikielisydessä ja kielten oppimisessa on usein sitä enemmän haasteita, mitä vanhempi opiskelija on, aivojen kapasiteetti kielille ei lopu. Nykypäivänä lista siitä, miten moninaisilla tavoilla ihmisen pitää osata kieltä käyttää, jotta pärjää elämässä, tuntuu vain kasvavan. Kieliä myös käytetään koko ajan tavoilla, jotka poikkeavat niiden säännöistä, näin on kaikkien kielten kanssa. Esimerkiksi englantia puhutaan ja käytetään ainakin 160 eri murteilla ympäri maailmaa. (Trask 1999, 138, 190–195, 199–205.) Myös suomen kieltä käytetään eri tavoin ympäri Suomea. Lisäksi niin puhekielissä kuin kirjoitettuna pikaviestimissä käytetään kieltä, joka eroaa monella tapaa siitä kirjakielistä, jota suomen kielen opiskelijoille pääasiassa opetetaan. Kieli on sosiaalista ja sen käyttämisessä pitäisi pääpaino olla aina sillä, että tulee ymmärretyksi.

Kaikenlainen lisääntynyt liikkuvuus on tehnyt kielten osaamisesta uudella tavalla tärkeää ja ajankohtaista. Miksi on niin, että monia kieliä osaavaa valkoista suomalaista ihailaan, mutta maahanmuuttajataustaisten monikielisyys nähdään koulutuksellisena ja yhteiskunnallisena ongelmana? Kaikki haastattelemani uussuomalaiset kieleilevät mielellään: kaikki käyttävät päivittäin ainakin kahta kieltä, jotkut jopa perheen sisäisessä kommunikaatiossa neljää eri kieltä, usein sekaisin. Ensimmäiselle lapselle on saatettu puhua vanhemman äidinkieltä tai yleistä paikallista kieltä, mutta seuraavien kanssa yleensä ei. Samat asiat voidaan ymmärtämisen varmistamiseksi sanoa kahdella kiellä, tai eri kielellä varmistetaan, että lapsi tekee mitä vanhempi

sanoo. Kun opiskelin Lontoon yliopistossa joruban kieltä, oli ryhmässä useita nigerialaisia, jotka eivät olleet oppineet muuta kuin englantia vanhemmiltaan. Joskus monikieliset vanhemmat tajuavat kielien merkityksen liian myöhään, jos ollenkaan. Kielitaidolla on suuri merkitys identiteetin rakentumiselle ja muokkautumiselle sekä kuulumisen ja osallisuuden²⁰ tunteelle. Myös tästä syystä maahanmuuttajien ”monikieliset repertuaarit,” kieleily ja muut tulijoiden aktiivisen kielenkäytön vahvuudet tulisi saada paremmin käyttöön. (Lehtonen 2019, Rätty 2020. Pöyhönen luento 24.10.2019, Pöyhönen et al. 2019,168, Saarinen, Nuolijärvi, Pöyhönen, Kangasvieri 2019, 3.)

Suomen kielen osaamisen merkitystä *kotoutumiselle* eivät kiellä eivätkä kyseenalaista niin haastattelemi uussuomalaiset kuin asiantuntijatkaan (Kazi et al., 2019, Pöyhönen, Suni, Tarnanen 2019, Ronkaisen & Suni 2019). Mutta on tärkeää ymmärtää, että kielet eivät ole vaihtoehtoisia, vaan toisiaan täydentäviä, ja ovat aina olleet sitä. Esimerkiksi mediassa ja mainoksissa, näkee lainasanoja etenkin englannista lähes kaikkialla maailmassa maan pääkielen rinnalla (Trask 1999, 195–199.) Toisaalta kukaan meistä ei voi osata yhtä kieltä aivan kokonaan, vaan kielitaito kehittyy kaikilla läpi elämän. Kielentutkija Heini Lehtosen mukaan (2019) kieli on repertuaari, joka:

”koostuu kaikista kielen paloista ja vuorovaikutuksen keinoista, joita olemme elämämme aikana ottaneet haltuun. Vuorovaikutuksessamme hyödynnämme käsitystämme siitä, millaisia merkityksiä eri kielten paloille annetaan. Kielen sosiaaliin merkityksiin nojautuen myös asemoimme itsemme aina uudelleen meitä ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen.”

Vielä lähes 30-vuoden jälkeenkin haastattelemi uussuomalaisten puheesta kuuluu äidinkielen aksentti, toisilla vieras rytmi, kolmansilla erilaiset lauserakenteet, mutta mikseivät ne saisi kuulua? Puhuvathan natiivitkin erilaisia paikallisia murteita ja sanasto ja jopa lauserakenteet vaihtelevat paljonkin Suomen sisällä. Vaikka puheesta saattaakin kuulla, että haastateltava ei ole syntynyt täällä, on lähes eleettömässä kehonkielessä ja rauhallisessa ilmaisussa jotain hyvin suomalaista. Uussuomalaiset ovat, ehkä tiedostamattaan todennäköisemmin kuin tietoisina tapoina, omaksuneet ympäröivästä kulttuurista täydellisesti suomalaisen eleettömämmän kehonkielen, mikä jää niin sanotusti päälle usein silloinkin, kun kieli vaihtuu. Äidinkieltäkään ei enää haluta puhua kovalla äänellä ja elehtien.

---

²⁰ <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/koulutus-ja-oppiminen/kielenoppiminen-ei-aina-ole-avain-kotoutumiseen>

”äidinkieli on aluksi vahvasti mielessä, jossain vaiheessa kieli muuttuu suomeksi, ajattelun kieli suomi.” (Mies, 48 v. 30 vuotta Suomessa)

Suurin osa haastattelemistani uussuomalaisista haluaa puhua Suomessa suomea ja vain kolme haastatelluista halusi käyttää haastattelussa osittain englantia. Yksi heistä puhuu vain englantia puoliksi suomalaisille lapsilleen, vaikka se ei ole hänenkään ensikielensä, ja hän oli sitä mieltä, että Suomi on nykyisin niin globaali maa, ettei ole mikään ongelma, jos ei täällä osaa suomea:

” Everything is [also] in English, they want to carry everyone along.” (Mies 45 v., 20 vuotta Suomessa)

Kaksi muuta enimmäkseen englantia haastattelutilanteessa käyttänyttä oli taas hyvin itsekriittisiä suomen kielen taidoistaan, vaikka tiedän, että molemmat osaavat suomea hyvin ja olivat eri aikoina parhaimpia oppilaitani suomen kielen tunnilla. He olivat molemmat sitä mieltä, että täällä on lähes mahdoton esimerkiksi työllistyä ilman todella hyvää suomen kielitaitoa. Kolmen vuoden ahkeran työnhaun jälkeen toinen heistä oli viime aikoina lähes luovuttanut, mutta on nyttemmin, haastattelun jälkeen työllistynyt siivoojaksi, toinen taas päiväkotiin avustaviin tehtäviin, molemmilla on korkeakoulututkinto ulkomailta ihan toisenlaisilta aloilta. Toinen on hyvillään, ettei siivoustyössä tarvitse puhua, toinen on hyvillään, että voi käyttää päiväkodissa myös englantia.

Suomeen kotiutuneet uussuomalaiset kieleilevät joka päivä, ja niin tekee moni muukin suomalainen. Annan esimerkin. Perheen Suomessa suomalaiselle äidille syntyneet sisarukset kävivät Suomessa ranskankielisen päiväkodin ja osittain alakoulun, toinen myös ranskankielisen lukion. Heidän kongolainen isänsä puhuu heille myös lingalaa, äiti ja lähipiiri suomea, nyttemmin myös englantia. Nykyään aikuiset sisarukset puhuvat keskenään sujuvasti kieleilleen: suomea (Helsingin slangisanastoa ja myös lapsuutensa Tampereen murre sanoja käyttäen), ranskaa ja englantia, ja väliin mahtuu myös muutama kavereilta opittu arabian ja somalinkielinenkin ilmaus, hiukan myös kouluespanjaa.

Pääsin tässä tutkimuksessa samaan tulokseen kuin Lehtonen (2013) tutkimuksessaan yläkouluikäisten monikielisydestä. Koodinvaihto, koodiensekoittaminen tai heteroglossia ovat täysin normaalia kommunikointia:

” Tavallista on, että eri kielille on omat tilanteensa ja omat käyttötarkoituksensa ja niitä osataan ja käytetään näiden tilanteiden vaatimilla tavoilla: yksi on perheen kieli, yksi yhteiskunnan valtakieli ja koulukieli, yksi uskonnon kieli, yksi kaupankäynnin kieli, yksi tärkeän ystävyysuhteen kieli.”

Haastattelemieni ja havainnoimieni uussuomalaiset voivat puolison, ystävien, asiakkaiden ja työkavereiden kanssa puhua suomen lisäksi esimerkiksi ranskaa, espanjaa, italiaa, venäjää, arabiaa, saksaa, jorubaa, persiaa, vietnamia, englantia tai somalia, ja täällä syntyneille lapsille ainakin kahta kieltä suomen lisäksi joka päivä (kts. myös Ahern 2011, 129–135). Erilähtöiset sanat alkavat olla jo aivan luonteva osa muutoin suomenkielistä puhetta kaikkialla, ilmaisia käytetään sellaisistakin kielistä, jonka puhuja ihminen ei varsinaisesti ole. Toisin sanoen ihmiset käyttävät kaikkia niitä kielellisiä resursseja, mitä heillä on käytettävissään ja kieleilevät sujuvasti kielten kvantifoimisen, osaamiensa kielten määrittämisen tai laskemisen sijaan, aina ei ole edes varmuutta, mihin kieleen käytetty sana tai ilmaus kuuluu. (Lehtonen 2019.) Puheen sekaan voidaan heittää eri kielten lisäksi vaikka työelämän jargonia. Kielten sosiaalisesti ja ideologisesti historian saatossa kehittynyt käyttö ei välttämättä kerro enää puhujan alkuperästä tai tietystä ammatista, vaan kenties kiinnostuksesta tai pyrkimisestä piireihin. Esimerkiksi murteen, slangin tai jargonin käyttö myös tarttuu entistä nopeammin ja laajemmalle mm. sosiaalisen median välityksellä.

Myös opetuksessa jyrkän yksikielisyyden periaate alkaa olla jo varsin vanhanaikainen. Muun mm. Lehtonen (2019) ja Rätty (2020) puoltavat ajatusta, että alkaisimme yhteiskuntana pyrkiä aktiivisemmin monikielisyyteen, kielten limittäisyyteen ja tasavertaisempaan rinnakkaisuuteen. Esimerkiksi Lehtosen tutkimista Itä-Helsingin kouluista on jo nähty todisteita siitä, että oppilaiden omien kielten mukaan ottaminen opetukseen edistää ja tukee niin kielen kuin minkä tahansa muunkin oppimista. Oppimisessa ei ole oleellisinta se, millä kielellä opitaan, vaan se, että opittu pystytään omaksumaan. On todennäköistä, että tulevaisuudessa kasvava määrä suomalaisia elää ja työskentelee yhteisöissä, joiden jäsenillä on keskenään erilaiset kielitaustat ja -taidot. Siksi limittäiskielisiä käytänteitä olisi hyvä harjoitella jo koulussa.

Kielitietoisien pedagogiikan alalla mittavasti tutkimusta tehnyt professori Jim Cummins (2018) on myös sitä mieltä, että opettajilla tulisi olla parempi käsitys arkisen vuorovaikutuksen ja akateemisen kielenkäytön eroista. Oppikirjojen kieli käsitteineen otetaan yleensä haltuun hitaammin kuin arkinen puhekieli, joten opiskelijat tarvitsevat kielitietoista pedagogiikkaa pystyäkseen omaksumaan opetuksen sisällöt. Vaikka maahanmuuttajataustaisen henkilön suomen kieli saattaa arkisessa keskustelussa vaikuttaa sujuvalta ja idiomaattiselta, hänellä voi olla ongelmia esimerkiksi oppikirjojen tekstien tai käsitteiden ymmärtämisessä etenkin ammattiin tähtäävissä opinnoissa. Yksi vastaus tähän on limittäiskielinen opetus: oppilas saa tutustua sisältöihin aluksi omalla kielellään ja vasta kun asia on tuttu, se käsitellään suomeksi, jolloin myös suomen kielen rakenteet ja käsitteet, joilla sisällöstä puhutaan suomeksi, avautuvat helpommin. Tutkimusten (Lehtonen 2019, Cummins

2018) mukaan limittäiskielisestä opetuksesta on monia etuja etenkin monikielisiä ja kielellisesti epäsymmetrisiä oppilasryhmiä opetettaessa.

Suomessa kielikoulutuspolitiikassa elää edelleen hyvin vahvana yksi- ja yhtenäiskielisyyden ideologiat, vaikka Suomi on perustuslaillisestikin harvinainen maa kahdella kansalliskielellään, suomella ja ruotsilla (Laihonen & Halonen 2019). Suomessa äidinkieleksi voi virallisesti ilmoittaa vain yhden kielen. Jos ihminen osaa useampaa kieltä, mikä valita lomakkeisiin? Sen kielen, jota osaa parhaiten vai jonkun muun? Äidinkielen opetusta voi saada koulussa vain rekisteröidyssä kielessä, ja jos opiskelijoita ryhmässä on ainakin neljä. Kaikkia kieliä ei siis opeteta kaikkialla. Tämä on vain yksi syy, miksi kaikki monikielisyys ei ole kouluissa näkyvää, siihen ei vaan ole mahdollisuutta. Joka tapauksessa kaksi tuntia äidinkielen opetusta viikossa on vähän, joten harrastusryhmät ja vanhempien aktiivisuus ovat tärkeitä. Tutkimusten mukaan suomea toisena kielenä opiskelijat ovat keskimäärin puolitoista vuotta ikäisiään jäljessä, ongelma on erityisesti sanaston kapeus arkisanaston jälkeen. Tähän vaikuttavat esimerkiksi kotien kulttuuriset tekijät, on täysin suomalaisiakin perheitä, joissa ei ole esimerkiksi tapana lukea lapsille. On kuitenkin huomionarvoisaa, että nuori, joka lukee kirjallisuutta itse osaa 40 000 sanaa, lukematon vain 17 000 (Yli-jokipii luento 31.10.2019). Ne haastatettelemistani uussuomalaisista aikuisista, jotka eivät lue kirjoja tai lehtiä suomeksi, katso suomenkielisiä televisio-ohjelmia tai käytä internettiä suomen kielellä, eivätkä muutoinkaan kommunikoi suomeksi paljon arjessaan, etenkin kodin ulkopuolella, eivät yleensä myöskään ole olleet Suomessa työelämässä paljoa tai ei olleenkaan. Vain yksi heistä käyttää suomea työkielenä. Kaikille heistä suomi tulee vasta toisena tai kolmantena vapaa-ajan kielenä, jota ei usein puhuta edes Suomessa syntyneille lapsille. Ei palvele ketään, että tieto monikielisydestä ei aina liiku kodin ja oppilaitoksen, työpaikan tai eri viranomaisten välillä (Latomaa & Nenonen, luento 10.10.2019). Kuten edellä on tullut selväksi, se ei ensinkään kuvaa todellisuutta ja vääristää tilastoja, sekä asettaa normista, eli valkoihoisesta ensikieleltään suomenkielisestä enemmistöstä poikkeavat monella tavalla eriarvoiseen, ellei heikompaan asemaan. Esimerkiksi henkinen hyvinvointi, työmahdollisuudet, yhteiskunnallinen asema tai jopa elintaso voivat vaarantua etenkin tilanteissa, jossa kielellinen erilaisuus, joksi riittää vain erilainen nimi, yhdistyy intersektionaalisti esimerkiksi poikkeavaan ihonväriin. Saatetaan olettaa, ettei ihminen osaa suomea, eikä muita mahdollisuuksia edes aina harkita vaan vaihdetakaan kysymättä kieli englanniksi. Edelleen mediassa puhutaan vieraskielisistä maahanmuuttajista silloinkin, kun kyseessä on suomen kieltä muiden kielten lisäksi taitavat monikieliset suomen kansalaiset. (Ahmed 2019, Laihonen et al. 2019, 38–39, Rätty 2020.)

Tässä viidennessä luvussa olen esitellyt tutkimusta monikielisydestä. Monikielisydestä voi olla hyötyä sekä haittaa oppimiselle, mutta joka tapauksessa se on todellisuutta meille kaikille Suomessakin, ja siihen tulisi kiinnittää entistä enemmän huomioita. Seuraavaksi 6. luvussa esittelen aineistoani ja haastattelemiani uussuomalaisten ajatuksia kotoutumisen ja kotiutumisen näkökulmasta ja paneudun toiseen tutkimuskysymykseeni.

6. Kotoutumisesta ja kuulumisesta

Edellä on tullut selväksi, kuinka merkityksellisessä asemassa kieli ja kielet ovat suhteessa ihmisen kotoutuiseen ja kotiutumiseen. Tässä kuudennessa luvussa annan tutkimusmateriaalin ja uussomalaisten puhua ja paneudun toiseen tutkimuskysymykseeni, siitä, mihin uussuomalaiset tuntevat kuuluvansa ja miksi, ja millainen kuva uussuomalaisuudesta sitä kautta muodostuu.

Yksi haastattelemistani uussuomalaisista tiivistä yleisen tavan, miten Suomesta on tullut monelle uusi kotimaa:

” ...oli hankala tilanne siellä [lähtömaassa], halusin johonkin turvalliseen maahan. En aikonut jäädä Suomeen, mutta jotenkin tykkäsin, joten pysyin.” (Mies 26 v., 11 vuotta Suomessa)

Suomi on muuttunut kodiksi tuhansille ihmisille, jotka ovat paenneet sotaa, levottomuuksia tai nälänhantaa tai esimerkiksi vainoa ja oikeuksiensa rajoittamista uskontonsa tai etnisen alkuperänsä tähden. Haastateltavani maalasivat kuvan siitä, kuinka esimerkiksi Somaliasta lähdettiin 1980-luvun lopulla ulkomaille opiskelemaan, sinne mihin viisumin helposti sai, yleensä itä-Euroopan maihin. Sisällissodan sytyttyä Eurooppaan jäätin sotaa pakoon. Kiintiöpakolaisina tänne on tultu esimerkiksi Vietnamista ja Afganistanista, Irakista ja entisistä Jugoslaviasta, sekä Syyriasta, nyttemmin taas myös Somaliasta ja Somalimaasta. Paluumuuttajina tänne on tullut kymmeniätuhansia inkerinsuomalaisia Venäjältä. Tänne päätyneet turvapaikanhakijat ovat yleensä haaveilleet Suomen sijaan Isosta-Britanniasta, Pohjois-Amerikasta, Kanadasta tai Ruotsista. Useiden uussuomalaisten tie on kulkenut tänne ensin lähtömaan lähinaapureiden, sitten muiden Euroopan maiden, kuten Romanian, Venäjän, Espanjan, Ranskan Iso-Britannian tai Saksan kautta. Joskus Suomeen tulleilla turvapaikanhakijoilla on Suomessa jo sukulainen, jonka vuoksi matka päättyy tänne. Osa maahanmuuttajista, esimerkiksi Afrikan maista, Bangladeshista, Intiasta, Puolasta ja Viirosta ovat siirtolaisia, jotka tavoittelevat parempaa elämää, työtä ja toimeentuloa sekä mahdollisuutta opiskella hyvämaineisessa maassa. Lisäksi esimerkiksi viisi tähän tutkimukseen haastatelluista oli muuttanut Suomeen omasta valinnastaan perhesyistä; yksi löysi suomalaisen

puolison, toinen töitä ja kolmannen toivat tänne suomalaiset sukujuuret. Kaksi muuta muuttivat tänne puolisoiden päästyä Suomeen töihin ja opiskelemaan.

Tänne muualta maailmasta kotiutuneiden henkilöiden taustat ovat siis hyvinkin erilaisia, mistä johtuen heidän taitonsa, prioriteettinsa ja mielenkiinnonkohteensakin voivat luonnollisesti poiketa valtavasti toisistaan. Toisaalta ihmisen kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavat niin ihmisen luontaiset taipumukset, kuten kielipää ja sosiaalisuus, kuin heistä riippumattomat asiat kuten työmarkkinat. (Pöyhönen et al. 2019, 168.)

Seuraavissa alaluvuissa syvennyn sekä autoetnografian keinoin että haastattelemieni ihmisten kokemusten kautta koteihin, kotoutumiseen ja kotiutumiseen, sen onnistumisiin ja haasteisiin.

6.1. Perheryhmäkoti

Ensimmäinen paikka, jossa jo mietin maahanmuuttajia ja Suomen vaiheittaista muuttumista heidän kodikseen, sijoittuu Tampereen Hervantaan, perheryhmäkotiin, jossa minä, suomalainen tyttö, kasvoin ja kipuilin läpi teinivuosieni yhdessä Aasiasta, Afrikasta ja entisen Jugoslavian maista yksin tulleiden turvapaikanhakijalasten ja -nuorten kanssa 1996–2000. Tutustuin eräisiin kodin asukkaisiin, jotka olivat luokkaa ylemmällä mutta samalla yläasteella kanssani, koripallokentällä ja Hervannan kadulla maleksiessamme iltaisin. Ystäväni muuttivat tuetusti asumaan omilleen noin täysi-ikäisinä, mutta kotiin muutti uusia, noin 9–15-vuotiaita lapsia ja nuoria sekä yksi vanhempi tyttö pikkusisarineen, ja minä aloin käydä Perheryhmäkodilla apuohjaajana ja läksyapuna, ensin 8. luokan TET- jaksolla keväällä 1997 ja sitten niin monena päivänä viikossa kuin omilta läksyiltäni ehdin.

Hervannan Perheryhmäkoti ei ollut yhdenkään lapsen tai nuoren ensimmäinen koti Suomessa, sinne sijoituttiin eri vastaanottokeskusten kautta, mutta se oli ensimmäinen paikka, mihin monet asukkaat pysähtyivät yleensä vuosiksi pitkän matkalla ja välitilassa olon jälkeen. Millainen koti perheryhmäkoti heille oli? Koti sijaitsi keskellä Hervannan vihreää, monikulttuurista lähiötä, lähes vastapäätä peruskoulua, entisen päiväkodin tiloissa, tavallisen kerrostalon kivijalassa. Soitettuasi ovikelloa ja ohjaajan päästettyä tulijan sisään, eteen aukeni suuri eteinen, jota hallitsi vasemmalla seinällä pitkä naulakko täynnä monenkirjavia ulkovaatteita ja koulureppuja. Oikealla, oviaukkojen välissä, oli peili, jonka kerran eräs asukas pahanmielenpuuskassaan hajotti. Myöhemmin samalle paikalle tuli sohva, jolla kaverit saivat odottaa asukkaita ulos. Etuovesta vasemmalla oli heti pieni keittiö, jossa yhdessä laitettiin päivittäin ruokaa. Asukkailla oli ohjaajien kanssa

iltapalantekovuorot: välillä kokattiin etnisiä, tuttuja ruokia asukkaisen lähtömaista, välillä suomalaisia. Muistan ikuisesti kardemumman, kanelin ja muiden mausteiden tuoksun, kun tarjolla oli talvipäivinä somalialaista teetä, myös itsetehty pizza oli kaikkien suosikki. vastapäisestä oviaukosta oikealla pääsi ruokailuhuoneeseen, jonka suuren pöydän ääressä ruokailtiin, jos asukkaita oli enemmän kotona kuin pieneen keittiöön mahtui, ja jossa tehtiin läksyjäkin. Huoneen sohva oli myöhempinä vuosina kovassa käytössä, kun asukkaat pelasivat etenkin Street Fighteria Nintendolla, ihan kuten monet muutkin lapset 90-luvun lopulla. Eteisen perältä lähti vasempaan pitkä käytävä. Ohjaajien, noiden talossa työskentelevien turvallisten, kanta- ja uussuomalaisten aikuisten, toimiston ovi oli aina lukossa, mutta sisään pääsi koputtamalla. Siellä oli ennen kännyköitä talon ainoa puhelin, jolla hoidettiin kaikkien asukkaiden asiat, ja johon kaveritkin joskus soittelivat ja jolla kavereille, sekä kauas perheelle, joskus soiteltiin.

Aluksi, kun uudet asukkaat tulivat taloon, käytävän päässä sijainneet asukkaiden huoneet olivat vain makuuhuoneita, monella lapsella oli tarve olla muiden seurassa ensikuukaudet. Vähitellen huoneet muuttuivat kotoisemmiksi, seinille nousi, julkkisten julisteita Puff Daddysta ja Bob Marleysta Spice Girlsiin ja Brasilian pallotaituri Ronaldosta koko Ranskan voitokkaaseen jalkapallojoukkueeseen, kuten monissa muissakin teinien kodeissa tuohon aikaan. Lasten kasvaessa jotkut heistä halusivat pienemmät yksityishuoneet toisten kanssa jaetun huoneen sijaan. Useimmiten englanninkielinen musiikki soi olohuoneen stereoissa, ja lisää kuunneltavaa opittiin lainaamaan kirjastoista tai ostamaan keskustan kaupoista. Välillä toki soi etnisempi lähtömaanmusiikkikin, mutta sitä eivät saaneet kaikki kuulla, se kuului usein ikävän hetkiin, ja sitä kuunneltiin pääasiassa vain omassa huoneessa. Erään ohjaajan mukaan kotiutumisen näki siitä, kun omat tavarat ja tavat alkoivat levitä ympäri huonetta ja kuulua ja näkyä ympäri kotia. Myös aikuisena maahan muuttaneiden ystäväni kotoutumisen näkee pitkän kokemukseni mukaan usein seiniltä ja hyllyiltä, ennen kuin taulut ja koriste-esineet ovat löytäneet paikkansa, ihminen elää edelleen välitilassa, eikä vielä ole kotiutunut. Monissa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kodeissa, joissa olen vierailut, on ensimmäiset kuukaudet vain tarvittavat isommat huonekalut, pöytä, sänky, sohva tuoleja ja televisio, tunnelma on karu, edes verhoja ei välttämättä ole kaikissa huoneissa, matoista puhumattakaan. Kun oleskelulupa varmistuu ja töitäkin ehkä löytyy, ilmestyy olohuoneeseen kaunis matto, paksut verhot, koristetyynyjä ja -eineitä, kellokin seinälle, nyt kun taas ajallakin on merkitystä.

Perheryhmäkodin eteisen toisesta ovesta, ja suoraan myös ruokailuhuoneesta, pääsi kaksiosaiseen olohuoneeseen, jonka perällä katsottiin yhdessä, niin kuin muissakin suomalaisissa kodeissa mm. Kauniita ja rohkeita, suomalaisia visailuohjelmia kuten Onnen pyörää ja myöhemmin myös Salattuja elämiä, joka tässäkin tutkimuksessa mainittiin hyväksi suomen kielen opettajaksi.

Videonauhuri oli kovassa käytössä ja omille kaseteille nauhoitettiin niin musiikkia Music TV:ltä, jalkapalloa kuin mieluisten tv-sarjojen jaksoja ajastuksella, silloin kun piti mennä jalkapalloharjoituksiin, ruokaa laittamaan tai nukkumaan television katsomisen sijasta. Olohuoneen isommassa tilassa tehtiin usein läksyjä, mutta niitä saatettiin tehdä yhtä hyvin tv-nurkassakin sekä omassa huoneessa, sitten kun kotiutuminen oli jo pidemmällä, eikä kotoutuja halunnut tai tarvinnut enää joukon turvaa ympärilleen. Autoin asukkaita kaikkien aineiden läksyissä, monille haastavinta eivät suinkaan olleet suomen kielen läksyt vaan abstraktimpi matematiikka. Olin läksyapu ja tukihenkilö, jotain sieltä ohjaajien ja ystävien välimaastosta. Läksyapu jatkui yhden asukkaan kanssa lukioon asti, yhteys monen kanssa on jatkunut näihin päiviin.

Synttärät ja joulut olivat perheryhmäkodilla isoja juhlia, joihin kutsuttiin vieraita ja joissa herkuteltiin niin suomalaisilla kuin kunkin kulttuurin herkuilla. Yhdessä leikittiin, laulettiin ja naurettiin, mahdollisesti riideltiinkin niin kuin muissakin perheissä, mutta joulupukki toi kaikille lahjoja. Toisin kuin suomalaiset lapset ja nuoret, tämän kodin asukkaat halusivat avata lahjansa yksityisesti, ehkä tunteiden julkista näyttämistä peläten.

Eräs Perheryhmäkodin ohjaaja, Arja-Riitta Lahtinen, sanoitti lapsille laulun, jota yhdessä eräs joulu lauloimme ja joka päättyi sanoihin:

"...yhdessä me elämme täällä, Perheryhmäkodin sisällä, valossa ja pimeydessä, käsi ystävän on kädessä."

Ystäviä todella löytyi, sekä talon sisältä että sen ulkopuolelta, suurimmaksi osaksi muista maahanmuuttajista ja suuremmalla ikähaitarilla kuin suomalaisten keskuudessa. Lomilla hajaannuttiin tervehtimään vanhoja tuttuja, jotka oli sijoitettu asumaan ympäri Suomea eri vastaanottokeskuksista.

Kodin asukkaat vaihtuivat pikkuhiljaa, osa muutti perheidensä luo perheenyhdistämisen tuotua perheet useiden vuosien eron jälkeen taas yhteen, osa täytti 18 ja he muuttivat omilleen, hiukan karuihin pieniin yksiöihin ympäri Tamperetta. Itsenäistymistä tuettiin ja haparointi annettiin anteeksi, joskus kodissa asui jo täysikäisiä ennättäneitä nuoria vielä opettelemassa mm. taloudenhoitoa. Koti suljettiin 2000-luvun alussa, kun Suomeen ei sillä hetkellä tullut niin paljon alaikäisiä turvapaikanhakijoita, ja kodin ikkunat oli kerran rikottukin yöllä rasistien toimesta sisällä nukkuvien lasten kauhuksi. Alaikäiset muuttivat sukulaisten luo Helsingin seudulle, ja sillä tiellä heistä monet ovat edelleen. Yksi asukkaista löysi puolison Tanskasta, yksi tekee monenlaisia töitä Iso-Britanniassa vaimon ja lasten asuessa Ruotsissa. Perheen kanssa hän käy viettämässä aikaa pidemmällä lomilla, tämän kaltainen transnationaali elämä sopii monelle tuntemalleni entiselle

uussuomalaiselle. Kaikki lapsena ja nuorena 90-luvulla Suomeen tulleet tuttuni eivät välttämättä ole kotiutuneet Suomeen, mutta suurin osa heistä on kotiutunut suomalaisuuteen, Suomi-paitaa pidetään yllä ja kieltä puhutaan Lontoon kaduillakin ylpeästi, vaikka kansalaisuuskin on jo saattanut vaihtua.

6.2. Oma kotini kotoisuuden näyttämönä

Nykyinen kotini on sellainen, millaisesta unelmoin Lontoossa kahteen otteeseen asuessani. Vaikka asuin siellä yhteensä 12 vuotta, ensin opiskellen ja sitten työelämässä, elin itseasiassa koko sen ajan välitilassa; muutin tuona aikana yhdeksän kertaa pitkiäkin matkoja Lontoon suurkaupungin eri alueiden välillä, etsin pysyvää työpaikkaa, lyhyiden työsuhteiden ja vapaaehtoistöiden sijaan, sekä mukavaa asuntoa, johon voisin sitten tuoda Suomesta laatikoittain tavaraa ja kunnolla kotiutua. Torakoita sai vilistellä kylpyhuoneessa ja hiiriä ja muurahaisia keittiössä, homelaikut seinistä maalattiin piiloon, afrikkalaiset vuokraisäntäni ja kämppikseni pitivät sitä täysin normaalina, joten minäkin opin pitämään.

Viimeisimmän asunnon, jonka piti olla väliaikainen, mutta jossa päädyin asumaan hyvän sijainnin ja kohtuullisen vuokran vuoksi yli 7 vuotta, katto vuoti aina sateella. Osa sisäkatosta lopulta tippui sisälle talon portaikkoon puoli vuotta ennen Suomeen takaisin muuttoani. Osa kattoa oli tippunut sitä ennen sisään myös yläkerran naapurini kylpyhuoneeseen, josta palomiesten oli pitänyt hänet lapsineen pelastaa. Kun hälytin kaupungin asiantuntijan tarkastamaan, oliko talossa turvallista asua, asiantuntija totesi, että katossa oli vain ”vanhaa märkää” joten katto vain paikattiin. Samaan aikaan tuli uudelleen järjestely työpaikallani ja Brexit äänestys. Virallisesta näkökulmasta olin toki ehtinyt kotoutua; englantini oli sujuvaa, ymmärsin miten yhteiskunta ympärilläni toimi, osasin käyttää sen palveluja, osallistuin sen toimintaan sekä työelämään, mutta tutkimukseni näkökulmasta en voi sanoa koskaan kotiutuneeni. Välitila, Toiseuden kokemus, sisällä mutta ulkopuolella, voi lähes huomaamatta jatkua vuosia ilman että kotiutuminen tapahtuu.

Suomessa kasvaessani, koulukiusattuna liikuntavammaisena, tunsin itseni yhteiskunnan Toiseksi, mutta löysin hyväksyntää maahanmuuttajilta; me olimme yhdessä erilaisia kuin enemmistö ja koin heidän kanssaan tasa-arvoisempaa yhteisöllisyyttä, kuin mitä olin koskaan muualla suomalaisessa yhteiskunnassa tuntenut. Näen, että en löytänyt kotoisuuden tunnetta Lontoosta siitäkään syystä, että vaikka sain paikallisia ystäviä, oli heistäkin suurin osa eri syistä eri maailman kolkista Lontooseen muuttaneita ulkomaalaisia. Heistäkin suuri osa eli välitilassa, he asuivat väliaikaisissa asunnoissa ja tekivät töitä, joista eivät pitäneet vain rahaa ansaitakseen, pysyvä koti ja mukava

työpaikka olivat unelmissa, tulevaisuudessa, ei vielä saavutettuna eikä sijainniltaan Lontoossa. Antropologi Victor Turner (2007) on tunnettu siitä, miten hän pohti siirtymäriittejä ja etenkin tätä väli- tai liminaalitilaa, johon ihmiset joutuvat esimerkiksi, kun he ovat irrottautuneet aikaisemmista sosiaalisista ja kulttuurisista olosuhteistaan, mutta eivät ole vielä tulleet osaksi uutta kulttuuria ja yhteisöä. Tähän liminaalitilaan Turner asettaa myös edellä kuvaamani yhteisöllisyyden, communitasin, joka ei siis ole pysyvää yhteisöllisyyttä ihmisten tilanteiden muuttuessa ja ihmisten päästessä eri tahdissa osaksi ympäröivää yhteiskuntaa. Siinä missä nuorena kuuntelin vain ulkomaalaista musiikkia ja vietin mahdollisimman paljon aikaa maahanmuuttajien kanssa, löysin ulkomailla, usein haastavissakin olosuhteissa, suomalaisuuteni. Kuuntelemani musiikki muuttui vuosien saatossa pääosin suomalaiseksi ja perjantainen Vain elämää- ohjelma netistä striimattuna sai kyöneleet valumaan, kylläpä suomeksi tehdään hienoja lauluja! Parhaita ystäviäni Lontoossa olivat toiset ulkosuomalaiset ja retket Lontoon halki lännestä lounaaseen Suomalaiselle merimieskirkolle pääsiäis- ja joulumyyjäisiin, ostamaan erittäin kalliita suomalaisia herkkuja, kasvoivat vuosi vuodelta merkityksellisyydessään. Ymmärrän hyvin niitä maahanmuuttajia, joille käy erilaisten kulttuurien ja olosuhteiden puristuksessa myös niin, että lähtökulttuurista tulee entistä tärkeämpi.

Minä ja 150 kg kertynyttä tavaraa muutimme siis takaisin Suomeen. Työpaikka ja koti löytyivät lähes heti, kotoisuutta toivat myös lähellä asuvat vanhemmat ja ystävät sekä Hervannan lapsuudesta tutut maisemat. Sain tavarani järjestykseen ja ne taulutkin seinille ennätysajassa.

Kuten olen jo edellä kuvannut, tutkimukseni luonne ja painotus muuttuivat koronan sotkiessa matkasuunnitelmat, ja päädyinkin tekemään haastatteluja kotonani keskustelurauhan, anonymiteetin ja turvavälien takaamiseksi. Vain pari kaikista haastateltavista oli käynyt nykyisessä asunnossani aikaisemmin ja olin tavannut heitä lähiaikoina, neljään olin tutustunut muutettuani takaisin Suomeen 2017 ja kolmen kanssa viime tapaamisesta oli lähes parikymmentä vuotta aikaa. Olohuoneeni on tilava ja valoisa, ja haastateltava sai valita istumapaikan joko isolta kulmasohvalta, jonka divaaniosalla ikkunan edessä minä läppäreineni yleensä istuin, tai kahdesta tuolista, kauempana sohvapöydän toisessa päässä. Toinen niistä oli pehmustettu keittiötuoli, toinen satulatuoli. Vain yksi haastateltavista valitsi pyörillä liikkuvan satulatuolin, muut asettautuivat minua lähemmäksi sohvalle. Kaikki haastateltavat halusivat poiketa luonani iltapäivällä tai illalla ja tulivat paikalle hämmentävänkin täsmällisesti. Mieleeni tulivat jo kymmeniä vuosia Lontoossa asuneet englanninopiskelijat, jotka sitä vastoin saattoivat edelleenkin ilmestyä paikalle yli tunninkin myöhässä. Suomalainen täsmällisyys oli ihailtavasti omaksuttu, vain kahta kaikista haastateltavista sain odottaa pidempään. Tarjosin vieraille juotavaa, mutta vain vesi kelpasi, kahvia oli juotu jo

töissä tai kotona, tai ei juotu ollenkaan. Sillä uussuomalaisella, jota haastattelin hänen työpaikallaan, oli huoneessaan oma kapselikaahvinkeitin.

Haastatteluun ilmestyi vaateukseltaan ja olemukseltaan hyvin suomalaisen, tai ainakin länsimaisen muodin omaksuneita ihmisiä, vain yhdellä oli selvästi lähtömaahan viittaava asukokonaisuus., jossa ei näkynyt länsimaisen muodin vaikutusta. Niistä, jotka olin tuntenut jo yli 20 vuotta aikaisemmin, parin miehen vaatteet olivat muuttuneet suomalaisemmiksi, niin että ihmisen alkuperää ei enää olisi voinut arvata edes eri kulttuurien pukeutumistyyliihin vihkiytynyt. Tilanne oli erikoinen koronankin takia, mutta kaikki kohtaamiset olivat erittäin lämpimiä, oli mukava huomata, että aihe, keskustelu ja kielienkäytön ja kotiutumisen ja kotoutumisen pohtiminen innostivat kaikkia ja haastatteluista lähdettiin inspiroituneimpina kuin sinne tultiin. He kaikista haastateltavista, joiden ulosanti oli nopeinta, joiden puhetapa ja -rytmi oli nopein, olivat myös halukkaimpia puhumaan eniten ja pisimpään, jopa tunteja. Toisaalta yksi yhtä hyvin kotiutunut ja suomalaiseen työyhteisöön kotoutunut, sujuvaa kieltä puhuva, sai kaiken tarpeellisen sanottua alle tunnissa, rauhalliseen, hyvin suomalaiselta kuulostavaan tapaan puhekielisyysineen. Uussuomalaisten kehonkielistä näkyi enimmäkseen Suomeen tulon ja kotoutumisen muistelun mukavuus. Ne, jotka olivat asuneet pisimpään Suomessa, olivat myös fyysisesti rennoimpia olohuoneessani, ja samaa voin sanoa myös niistä, joita haastattelin muualla. He liikkuivat tilassa, elehtivät, koskettelivat puhuessaan tavaroita ympärillään tai nojasivat käsivartta sohvan selkänojalle, nojautuivat eri suuntiin. Vaikka jotkut muistot olivat surullisia, uussuomalaiset selvästi nauttivat haastattelutilanteesta, muistelusta ja vastausten miettimisestä. Pääsääntöisesti ne, joille kotoutuminen ei ole ollut helppoa ja kokemukset Suomesta ja kotiutumisesta tänne ovat olleet hankalampia, ehkä jopa epämiellyttäviä, myös selvästi kokivat aiheesta puhumisen vaikeammaksi, mikä ei kuitenkaan koskaan tarkoittanut lyhyttä haastattelua, tai sitä ettei kysymyksiä olisi haluttu miettiä perinpohjaisesti. Istuma-asento vain muuttui kumarammaksi tai supistui, katse hakeutui alas tai kaukaisuuteen, he katsoivat suoraan minuun ja hymyilivät paljon vähemmän.

Toisaalta Suomeen muuttoja edeltänyt aika, mikä Suomeen tuloon johti, oli ainoa aihe, josta ei selvästikään haluttu paljon puhua tai sitä ei koettu haastattelun aiheen kannalta tarpeelliseksi. Yleensä aihe kuitattiin parilla lauseella. Vain neljälle kaikista tätä tutkimusta varten haastatelluista oli ilmeisen tarpeellista puhua matkasta tänne melko tai hyvin yksityiskohtaisesti. Vaikkei aihe ollutkaan minulle tutkimuksen kannalta se tärkein, osoitti aiheeseen syventyminen kuitenkin luottamusta minua kohtaan, ehkä myös tarvetta kertoa ikävistäkin muistoista jollekin, joka ei tuomitse vaan on empaattinen ja kiinnostunut. Kaikkien niiden puheesta, joita haastattelin tutkimukseeni suomeksi, ilmeni laaja tai kohtuullinen sanavarasto ja se, että puhuja oli tottunut

puhekielisyyskiin ja oli niin varma ja tottunut suomen kielenkäyttäjäksi, että pystyi ilmaisemaan huumoria ja ironiaakin.

6.3. Havainnointia suomalaisella työpaikalla

Yhdistys, jossa tein tätä tutkimusta varten etnografista kenttähavainnointia, toimii tässä tutkimuksessa esimerkkinä sellaisesta suomalaisesta ympäristöstä ja työpaikasta, mihin monet uussuomalaiset jossakin vaiheessa kotoutumis- ja kotiutumisosuutensa tutustuvat. Tekstiilipaja on suuri, valoisa huone. Siellä tehdään tuotteita myytäväksi sekä korjaus- ja mittatilaustöitä. Erilaisissa työharjoitteluissa ja -valmennuksissa pajalla olevat työntekijät ovat pääosin uussuomalaisia ohjaajaa lukuun ottamatta. Tilan sisäänkäynnin molemmin puolin on käsitöitä kuten kortteja ja laukkuja ja pussukoita, oikeata seinää peittää korkeat valkoiset kaapit, vasen seinä on ikkunaa, vasemmalla nurkassa pari tietokonetta ja ohjaajan työtila. Keskellä huonetta on iso suorakulmainen pöytä, jonka ääressä voi työskennellä isompien kankaiden parissa helposti. Huoneen laidoilla on pöytiä, joilla on erilaisia ompelukoneita ja saumureita. Huoneen perällä on pöytä, kirjahylly ja lipasto, joilla on myytäviä tuotteita myssyistä koruihin sekä lasten- ja eläintenleluihin. Kaikki paikallaolijat ovat levittäytyneet ympäri huonetta tekemään työtä itsenäisesti eri pöytiin. Kiinnostavasti vain suomalaiset liikkuvat tilassa sen jälkeen, kun omat työt oli haettu kaapista. Vain muita myöhemmin paikalle tullut Lähi-idästä koisin oleva nainen istuu samaan pöytään toisen, samalta suunnalta Suomeen tulleen naisen kanssa. Huomion, ettei heilläkään ole muuta yhteistä kieltä kuin suomi, silti he mahtuvat vastakkain saman, pienen pöydän ääreen. Tosin heidän eivät puhu toisilleen paljoa.

Kolmas nainen istuu korkealla kovalla jakkaralla ison pöydän ääressä tehden tilkkutyötä. Neljäs uussuomalainen, joka on asunut Suomessa jo pidempään, hakee sen sijaan itselleen, muutta mutkitta ja kysymättä, pehmeän toimistotuolin toiselle puolen pöytää. Havainnoidessani huomasin, että silloin kun opettaja ei ollut huoneessa, ja minä olin siellä vain tutkijan ominaisuudessa, kuin kärpäsenä seinällä, eri maista ja kulttuureista tulleet oppilaat, jotka muuten istuivat hiljaa kaukana toisistaan omien töiden ääressä, alkoivat heti jutella suomeksi toisilleen ja kerääntyivät yhteen. Opettajan palatessa keskustelu tyrehtyi. Vaikka opettaja oli mielestäni rennon ja ystävällisen oloinen, luokassa oli hyvin ahkera, hiljainen ja kuuliainen tunnelma, vain kerran joku napsautti radion päälle, ja silloinkin kuunneltiin klassista musiikkia, ei mitään suomalaista. Vain suomalainen työharjoittelija ja opettaja rupattelivat ja naureskelivat iloisesti työn lomassa. Kahden suomalaisen puhekieliseen sananvaihtoon on maahanmuuttajalla toki korkea kynnyksen usein ottaa osaa. Jopa

työyhteisöissä, joissa paikallaolijoista enemmistö on maahanmuuttajia, on kokemukseni mukaan selvä jaottelu meihin ja muihin, niihin Toisiin.

Havainnoidessani myös suomen kielen tunnilla samat opiskelijat kuin edellä istuvat taas mahdollisimman kaukana toisistaan, mutta tunnelma on kuitenkin aivan eri kuin naapurihuoneessa tai taukotilassa, jossa myös istuttiin enimmäkseen hiljaa, puhelimia syödessä tuijottaen. Täällä kaikki puhuvat, kysyvät, keskustelevat ja antavat toisilleen vinkkejä. Havaintojeni perusteella päättelen, että siinä missä suomalaiset puhuivat keskenään tekstiililuokassa nopeaa puhekieltä, johon maahanmuuttajat eivät vielä pystyneet, kokivat he, mahdollisesti alitajuisesti, että heillä oli suomen kielen luokassa vapaus puhua suomea keskenään sillä tasolla kuin heistä kukin pystyi. Paine käyttää kieltä oikealla tavalla lisääntyy, mitä enemmän suomalaisia on kuulemassa, myös paikalla ja kontekstilla on siis selvästi merkitystä. Toisille vieraan kielen puhuminen tuntemattomille tai tuntemattomien edessä ei ole sen vaikeampaa kuin tutuillekaan, toiset selvästi jännittävät enemmän. Yhden suomalaisen kanssa on usein helpompi jutella kuin useamman läsnä ollessa, ja kieliluokassa kielenkäyttö on lähes kaikille helpompaa kuin missään muualla.

Tässä huoneessa oli ovesta oikealla tietokoneita ikkunaseinällä ja peräseinällä, kirjahyllyt seisoivat keskellä huonetta tilanjakajana ja ovesta suoraan eteenpäin oli pöytiä suomenkielenopiskelua varten. Pöydät seisoivat rivinä kiinni toisissaan niin, että oppilaat istuivat vieretysten pöytien ääressä opettajaa vastapäätä, joka istui pöytärivin toisella puolen seinää vasten tietokoneineen ja tussitauluineen. Huomion, että maassa pisimpään asunut uussuomalainen, joka ei yleensä osallistunut suomentunneille, ei istunut muiden kanssa samaan riviin, vaan minun toiselle puolelleni erillisen pöydän ääreen, opettajan ja oppilaiden välimaastoon, näin tehden eron muihin uussuomalaisiin, joiden kanssa oli tasaveroisemmassa asemassa käsityöluokassa, mutta ei omasta mielestään täällä, koska osasi kieltä jo äidinkielen tasoisesti. Samaa eri pöydän taktiikkaa ovat halunneet käyttää joskus muutkin, mielestään toisia paremmin kieltä osaavat oppilaat. Pierre Bourdieaun (2010, 5) teoriaa mukaillen näen tässä distinktion: eri pöytään istuvat kokevat heillä olevan sellaista sivistyksellistä pääomaa, kulttuurista ja kielellistä kompetenssia, mitä muilla ei ole, ja he haluavat fyysisestikin erottua siksi muista. Tämä kertoo myös siitä, että henkilö on enemmän kotonaan sekä suomen kielessä että kulttuurissa, ottaen tilaa toistuvasti enemmän omakseen kuin muut. Omana aikanani vastuuopettajana, sekä Suomessa että Englannissa, olen pyrkinyt järjestämään pöydät niin, että olen pöytineni ja opetusvälineineni osana samaa ympyrää tai saman ison pöydän ääressä itsekkin tasavertaisemmin oppijoiden kanssa.

Tällaisissa paikoissa työtoiminnassa käyvät ihmiset oppivat kädentaitojen, suomen kielen ja kulttuurin ja tietoteknistentaitojen lisäksi mm. käyttämään julkista liikennettä ja aikatauluttamaan elämäänsä Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevien tapojen mukaisesti, sekä kohtaavat muita Suomessa asuvia ihmisiä erilaisista taustoista. Mutta kuten olen jo edellä esitellyt, toisia tällainen tukee kotoutumaan ja kotiutumaan paremmin kuin toisia.

6.4. ”I’m one of you, olen ihan perus suomalainen”

Lähiympäristöön, ainakin uuteen omaan kotiin, kotiudutaan usein verrattain nopeasti. Tapoihin, kulttuuriin ja kieleen ensin sopeudutaan ja niitä opitaan tunnistamaan ja ymmärtämään, yleensä kielikurssien ja muun koulutuksen kautta, ennen kuin niihin kotiudutaan ja aletaan käyttämään omassa arjessa. Mikä on Suomeen kotiutumista haastattelemieni uussuomalaisten mielestä?

Suomalainen hiljaisuus ei enää vuosien maassa olon jälkeen häiritse uussuomalaisia, töissä lounastauolla on ihan normaalia ja mukavaakin syödä yksin eväitä ja tuijottaa puhelinta. Moni uussuomalainen kertoo vakavoituneensa, olevansa pohdiskelevampi ja hillitympi kuin ennen;

”...funtsin enemmän, mutta kiroilemaan en ole oppinut.” (Mies 47 v. 22 vuotta Suomessa)

Omalla työpisteellä ahkeroidaan hiljaisuudessa. Introvertimmille uussuomalaisille rauhallisuus on autuutta. Sitten kun on asiaa, puhutaan harkiten.

Kotiutuneiden vastaus kysymykseen kotimaasta toisti samaa kaavaa:

”helppo vastata, kotimaa on Suomi [lähtömaassa] käydään lomilla... kuukausi on jo tosi pitkä aika.”

(Mies, 34 v., 26 vuotta Suomessa)

Sinivalkoisuutta voi tunnustaa myös kahdella kielellä, pilke silmäkulmassa:

I’m one of you, minä olen ihan perus suomalainen” (Mies 45 v., 20 vuotta Suomessa)

Lähes kaikki haastatteleman uussuomalaiset mainitsevat Suomen turvallisuuden, rauhallisuuden ja monen asian helppouden kotoisuutta luovina tekijöinä. Suomen kesä, vuodenajat, meri ja luonto, etenkin linnut ja marjat mainitaan lähes yhtä usein. Kodikkuus tulee lähes kaikilla kuitenkin ennen kaikkea omasta asunnosta tai omakotitalosta, tai ainakin siitä haaveilusta, ja täällä syntyneistä tai tänne kotiutuneista lapsista sekä ystäväistä:

”on vakituinen työpaikka, vaimo. Ostettiin paritalon puolikas, on auto ja säästöjä” (Mies 47 v., 22 vuotta Suomessa)

Tämän uussuomalaisen tarina on se ehkä se kaikkein tavallisin, ensin haaveillaan vähintäänkin eläkepäiviksi paluusta lähtömaahan, mutta sitten:

”nuorena halusin palata. Rakensin talon vanhempien vuoksi. Nyt vanhempia ei enää ole, ystäviä ei enää ole siellä. Vierailta voi, ei asua, siellä on liian kuuma ja hyttysiä! Myin kaiken omaisuuden 10 vuotta vanhemmalle veljelle. Suomi on nyt kotimaa.” (Nainen 53 v., 30 vuotta Suomessa).

”Oma maa vaatisi uudelleen kotoutumista, jos sinne muuttaisi.” (Mies 48 v., 30 vuotta Suomessa)

Harva haastattelemani uussuomalainen käy lähtömaassaan säännöllisesti, monet ovat käyneet vai kourallisen kertoja, jos sitäkään. Kylät ja paikat ovat tuttuja, mutta tuntuvat Suomeen verrattuna vierailta ja turvattomiltakin:

”Ahdisti paljon, halusin heti pois, ei tuntunut turvalliselta, muutamien kilometrin päässä pommi räjähti.” (Mies 26 v., 11 vuotta Suomessa)

”Visiting [entinen kotikaupunki] was hell, people made it home.” (Nainen, 34 v., 5 vuotta Suomessa)

Vain yksi kaikista haastatelluista kertoi käyvänsä lähtömaassaan usein, ja vaikka työpaikka on hyvä ja lapset ovat syntyneet Suomessa, hän kertoi, ettei kahdeksan vuoden jälkeenkään ole kotiutunut Suomeen.

Suomalaiseen elämäntyyliin on totuttu ja entisen kotimaan tavat ovat vieraita:

”Miksi ihmiset heittävät roskat kadulle? Miksei mistään saa päivällä kahvia?” (mies, 48 v., 30 vuotta Suomessa).

Suomalainen tapakulttuuri kahvinjuonnista kierrätykseen tuntuu omalta ja oikealta. Kaikki muu tuntuu vieraalta, jopa moraalisesti väärältä:

”Miksi aikuiset kohtelevat lapsia huonosti?” (mies, 47 v., 22 vuotta Suomessa)

Kaikki paitsi yksi haastatelluista on halunnut Suomen kansalaisuuden lähes heti kun se on ollut mahdollista ja monet ovat kaksoiskansalaisia. Suomen kielen taitotaso on siis tarpeeksi korkea yleisen kielitutkinnon, eli suomen kielen YKI- testin neljän osakokeen (puhuminen, puheen ymmärtäminen, kirjoittaminen ja tekstin ymmärtäminen), läpäisylle ja kansalaisuuden hakemiselle. Suomen passin ja suomen kielen puhumisen voisi kuvitella olevan tärkeimmät kriteerit

suomalaiseksi hyväksymiselle suomalaisten työnantajien tai muiden kanssasomalaisien taholta, mutta ne eivät yleensä riitä etenkin tummaihoisille. Yhteiskuntaan kuuluminen on kuitenkin eri asia kuin hyväksyntä ”yhdeksi meistä”, minkä ehdollisuuteen viittasin jo tämän tutkimuksen johdannossa. Suomen kansalaisuuden hankkiminen kyllä helpottaa byrokratiaa ja matkustamista, mutta työn haussa siitä ei tunnu juuri olevan uussuomalaisille hyötyä.

6.5. Haasteita kotoutumisen ja kotiutumisen tiellä

Haastattelin yhdessä neljää eri maista tullutta uussuomalaista naista. Arvelen, että haastattelussa auttoi myös se, että etenkin yksi naisista tunsin minut jo ennestään, joten hän rohkeasti myös johti keskustelua ja sai muutkin puhumaan. Kaikkien kehonkieli vapautui nopeasti. Keskustelu ei luultavasti olisi ollut yhtä hedelmällinen, jos en olisi tuntenut ketään, ja toisaalta, jos en olisi ollut jo aikaisemmin sekä käsityöluokkaa että kieliluokkaa havainnoimassa. Olin myös niin sanotusti tutulla paikallani, luokan edessä, missä olin ollut opettajana vain muutamaa kuukautta aikaisemmin. Sanaa ”mamu” käytetään myös lyömäaseena, mutta suomen kielen luokan ympäristössä kaikilla oli varmuus siitä, että tarkoitusperäni ryhmähaastattelulle maahanmuuton teemoista olivat hyvät. Asetelma oli mukava sekä heille että minulle.

Naisista kaksi oli kolmekymppisiä, kaksi viisikymppisiä. Yksi oli tullut Suomeen 10-vuotiaana, muut aikuisiässä. Naiset eivät olleet ystäviä keskenään, mutta sen verran tuttuja, että ilmapiiri tuntui turvalliselta ja kaikki olivat innokkaita kertomaan kokemuksistaan, ja harjoittamaan suomen kieltä haastatteluun osallistuen. Naisia yhdisti se, että he kaikki olivat tulleet Suomeen lähtömaan levottoman tilanteet ja/tai nälänhädän pois ajamina. Keskustellessa huomattiin myös, kuinka eri maailmankolkkien tilanteet ja ihmiskohtalot saattavat liittyä toisiinsa Aasiasta ja Afrikasta Eurooppaan. Mieleeni nousi taas selvästi kuinka tärkeää olisi käydä näitä keskusteluja kaikissa maahanmuuttajaluokissa. Kun eri puolilta maailmaa tulleet ihmiset huomaisivat, että heidän taustansa kokemuksensa ja historiansa onkin samankaltaisia eikä erilaisia muiden kanssa, on helpompi lähteä mukaan kulttuurien väliseen dialogiin, eikä samasta maasta tulneiden seura olkaan enää niin tärkeää. Joskus on hyvä mennä myös pidemmälle historiaan. 2018 kun opetin Suomen sisällissodasta, jokaisen oppilaan lähtömaasta löytyi ”veli veljeä vastaan”-tarinoita, mikä teki Suomen historiankin opiskelusta mielenkiintoisempaa ja mielekkäämpää ja selvästi asetti suomalaisuuden historian monelle uuteen, tutumpaan kontekstiin.

Haastattelemiani naiset olivat ehtineet opiskella ennen Suomeen muuttoaan, mutta koska opintoja oli takana hajanaisesti eri syistä, opiskelun tavat on olleet vieraita monelle. Naisten tarinat olivat hyvin

tuttu minulle sekä Suomesta että Englannista. Eri syistä ulkomaille päätyneet naiset ovat usein ennen kaikkea äitejä (kts. Martikainen & Tiilikainen 2007) ja kasvattavat ainakin osan lapsistaan lähelle kouluikä, ennen kuin itse pääsevät tai haluavat kodin ulkopuolelle opiskelemaan ja töihin. Päiväkodin kasvattavaa ja opettavaa, kouluun valmistavaa sosiaalista toimintaa ei aina ymmärretä, eikä äideille ilmeisemmin selitetä. Yleistä on myös, että kun naimisissa oleva nainen saa pakolaisleirillä kuulla pääsevänsä puolisonsa kanssa vihdoinkin turvalliseen maahan, tuntuu turvalliselta ja järkevältäkin vihdoinkin hankkia lapsi, nyt voi normaali elämä välitilan jälkeen uudelleen alkaa. Kun nainen vihdoinkin, kenties useidenkin raskauksien jälkeen, haluaa lähteä kotoa, kolmen vuoden kotouttamisaika on ajat sitten mennyt umpeen. Naiset päätyvät usein, niin meillä kuin muualla, siivoojiksi tai töihin keittiöille sekä hoivatyöhön (Joronen 2007, 286). Etenkin Britanniassa törmäsin jatkuvasti naisiin, jotka olivat tehneet yli 40 vuodenkin työuran maassa, usein kodinhoitajina ja kotisiivoojina, mutta eivät osanneet englantia kunnolla. Sosiaalinen elämä työn ulkopuolella oli keskittynyt täysin samasta maasta tulleiden ja samaa kieltä puhuvien yhteisöön. Lapset olivat aikuistuneet eivätkä enää ehtineet auttaa arjessa äitejään, miehet olivat usein jo kuolleet. Näin naiset päätyivät vasta eläkeiässä tai lähellä sitä opiskelemaan kieltä, jolloin aloitettiin lähes nollasta, lukemaan ja kirjoittamaan opettelusta. Suomessa olen kohdannut vastaavaa kerran, mutta yleensä sekä alkeis- että jatkokursseilla on pääsääntöisesti nuorempaa väkeä, jonka koulunkäynnin on katkaissut pakolaisuus. Joskus naisten opiskelua estää se, että naisen maahan tuonut puoliso osaa jo kieltä, jolloin vaimolla ei ole pakottavaa tarvetta oppia uuden kotimaan kieltä, miehen hoitaessa asiat kodin ulkopuolella ja toimiessa tulkkina, rooli, mihin lapset myöhemmin joutuvat. Puoliso ei aina myöskään halua vaimon oppivan kieltä, peläten, mitä vaimolle tapahtuu, jos hän oppii itsenäiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Kuten esimerkeissäni Britanniasta, naisen itsenäistyminen voi tapahtua vasta miehen kuoltua, mutta myös avioeron sattuessa.

Kotoutumisen kannalta hälyttävää oli, että kaikkien näiden naisten koti- ja vapaa-ajan kielenä oli, 11–30 Suomen vuoden jälkeenkin, muu kuin suomi, eikä suomalaisia ystäviä ollut muilla, kuin lapsena Suomeen tulleella. Heistä kukaan ei myöskään katsellut, satunnaisten selkouutisten lisäksi, suomalaisia ohjelmia tai elokuvia mistään, eikä kuunnellut suomalaista musiikkia, mutta sentään suomenkielistä lasten – ja aikuistenkirjallisuutta luettiin yksin tai lasten kanssa Anni Swanista muumeihin ja romaaneihin. Naisista vain yksi oli käynyt kolmivuotisen kotouttamiskoulutuksen, muilla oli takanaan paljon vähemmän hajanaisia suomen opintoja. Kahdella opiskelut olivat keskeytyneet useiden raskauksien takia, mikä on hyvin tavallista, ja selittää osaltaan sekä maahanmuuttajanaisten yleisesti miehiä huonompaa suomenkielentaitoa, että

työllistymisenvaikeutta (Larja 2019). Nämä haastattelemi n naiset eivät ole omien sanojensakaan mukaan tänne kotoutuneet; töitä on ollut lähes mahdoton löytää. He pitävät Suomen luonnosta, neljästä vuodena jasta ja merestä, sekä omista kodeistaan, eivätkä mielellään matkusta muualle, edes Suomen sisällä. Suomen kielellä he ” pärjäilevät”, pystyvät kieltä perustasolla arjessa asioidessaan käyttämään, mutta elämää eletään ja siitä nautitaan Suomessa pääosin muilla kielillä; YouTube, elokuvat, uutiset, radio ja ystävätkin puhuvat muita kieliä kuin suomea. Naiset ovat siis toisaalta kotiutuneet verrattain hyvin rauhalliseen Suomeen, jonka järjestelmään voi luottaa:

”kotimaa on kotimaa, mutta tykkään Suomesta koska moni asia paljon helpompi” (Nainen 33 v., 11 vuotta Suomessa)

Nämä naiset katsovat elämäänsä Suomessa enemmän asenteella ”kotimaita voi olla kaksi” tai jopa:

”koko maailma voi olla koti.” (Nainen 50 v., 14 vuotta Suomessa)

6.5.1. Yhteiskunta, joka ei päästä sisälle

Yli puolet kaikista haastatelluista eivät ole löytäneet Suomesta haluamiaan töitä, ja kateellisina he kertovat suomalaisista, jotka vakinaistetaan heidän ohitseen tai jotka saavat työpaikan ”pelkällä ajokortilla”, toisin kuin ammattitaitoinen uussomalainen. Kateellisina puhutaan myös entisistä maanmiehistä esimerkiksi Hollannissa tai Englannissa, jotka ovat saaneet paljon enemmän aikaa samassa ajassa kuin he Suomessa. Toisaalta ainoastaan neljä haastatelluista miettii jonkin verran tosissaan mahdollista muuttoa muualle. Kolme heistä on korkeasti koulutettuja, ja kuten on tullut ilmi edellä, usein juuri korkeasti koulutetut maahanmuuttajat kokevat suomalaisen työelämän rakenteet rasistisiksi tai syrjiviksi

Vain kaksi haastatelluista koki Suomen rasistisena tai ennakkoluuloisena maana, johon on mahdoton kotiutua. Molemmat olivat korkeakoulutettuja ja puhuivat sujuvaa suomea. Toinen heistä sanoi:

”en ole päässyt yhteiskuntaan sisälle, mutta Suomi tuntuu periaatteessa kotimaalta. Koti-ikävä tulee ulkomailla.”

Muualle muuton miettimisen syyksi hän antoi sen, että lähtömaa kaipaa jälleenrakentajia, hän oli sitä mieltä, että siellä olisi mahdollisuus kenties päätyä tärkeään, jopa johtoasemaan:

”kuulun sinne. Nyt on meidän vuoro.” (Mies, 50, 29 vuotta Suomessa)

Toinenkin muuttoa miettivä koki, että rasismi Suomessa ei ole antanut hänen kotiutua kunnolla Suomeen, ja vaikei hän ole käynyt entisessä kotimaassa viimeisen 30 vuoden aikana kuin muuttamia kertoja, hän ajattelee, että sinne voisi silti tuntea kuuluvansa. Toinen edellä mainituista on tehnyt Suomessa loistavan uran, kotoutunut mutta ei kotiutunut, haastattelun aikana hän hämmästeli tätä itsekin, ja kiitteli kysymyksestä ja mahdollisuudesta miettiä ja sanoittaa tuntojaan. Toinen Suomeen nuorena tullut haastateltava on ollut paljon työttömänä, 30 vuoden jälkeenkin omien sanojensa mukaan yhteiskunnan ulkopuolella. Molemmilla on ollut paljon suomalaisia kavereita kouluaikana, mutta nyttemmin ne ovat jääneet. Arjessa ollaan paljon enemmän tekemisissä samasta maasta tulleiden kanssa, minkä kuulee myös aksentista, mikä on molemmilla nyt paljon vahvempi kuin 20 vuotta aikaisemmin, kun heidän kanssaan vietin aikaa. Tunsin heidät silloin nuorina miehinä, jotka vasta aloittelivat korkeakouluissa, ja toiveet hyvästä elämästä Suomessa olivat vielä korkealla ja tuntuivat erittäin todennäköisiltä sekä minusta että heistä. Toinen käyttää nykyisin suomea työkavereiden kanssa, mutta vaimo ja ystävät ovat lähtömaasta. Vaikka mies miettii muualle muuttoa, maassa 15 vuotta asunut vaimo ei halua muuttaa. Silti mies ajattelee itseään 60- prosenttisesti suomalaisena ja Suomea enemmän kotimaana.

”Suomalaisuus työn kautta... Vapautuneisuus puuttuu... kun olet väärän värinen, ei väliä kuinka kauan olet asunut Suomessa, olet edelleen vieras. Muuten ehkä olisi 100% kotimaa Suomi.” (Mies 39 v., 27 vuotta Suomessa.)

Toisella miehistä on suomalainen vaimo, mutta muuten lähipiiri koostuu samasta lähtömaasta tulleista. Hän taas ei koe itseään yhtään suomalaiseksi, vaikka on ollut kansalainenkin kohta 30 vuotta:

”jos yhteiskuntaan olisi päässyt, työharjoitteluun, niin sitten identiteetti olisi varmaan eri.” (Mies, 50 v. 29 vuotta Suomessa.)

Kolmannella muualle muutosta haaveilevalla on suomalainen puoliso. Hän kokee kotiutuneensa Suomeen parissa vuodessa, mutta ei kotoutuneensa, siihen tarvittaisiin hänen mukaansa tasavertainen pääsy suomalaiseen yhteiskuntaan työpaikan kautta. Neljäs pois muuttoa harkitseva muuttaisi takaisin lähtömaahan, jos saisi sieltä yhtä hyvän työpaikan. Toisaalta täälläkin haastateltava tekee kahta työtä, jotta pääsee lomilla lähtömaahan. Perheen lapset ovat myös syntyneet täällä, joten sekin pitää perheen Suomessa, vaikka suomea ei käytetäkään lainkaan perheessä vapaa-ajalla.

Haastattelin Suomesta muuton syystä myös erästä Suomeen 8-vuotiaana perheensä kanssa muuttanutta tuttavaani. Hän muutti pois Suomesta yli 18 vuotta sitten ja on vuosia sitten ottanut

Britannian kansalaisuuden, mutta mieltää itsensä edelleen suomalaiseksi ja haluaa puhua suomea ja puhuukin sitä lähes täydellisesti, vain sijapäätteet ovat välillä hukassa. Mies selitti Suomesta muuton syyksi rasismiin. Hänen esimiehensä ravintola-alalla Suomessa oli kertonut, ettei voi antaa tälle ylennystä, sanoen puolustellen että: ”jos minusta olisi kiinni antaisin ylennyksen, mutta Suomi ja asiakkaat eivät ole siihen valmiita.”. Heti perään tuttavani vakuutti, ettei esimies ollut rasisti: ”sillä oli maahanmuuttajatyttöystäväkin.” Yksityiselämä ja työpaikka ovat toki eri asioita, mutta sekä suora että rakenteellinen rasismi oli tässä tapauksessa niin ilmiselvää, että olin hyvin pahoillani ja tuhtunut tuttavani puolesta. Utta kotimaataan hän ei näe yhtä rasistisena kuin Suomea, vaikkei hän ole noussut hyvään asemaan työelämässä sielläkään, vaan tekee kahta työtä lähes vailla vapaapäiviä, asuen pienessä kimppekämpässä erossa lapsestaan. Hän näkee ympärillään paljon eri maista tulleita ihmisiä hyvissä yhteiskunnallisissa asemissa, ja hänen intohimoisista puolustuspuheistaan päätelin, ettei hän siksi halua myöntää, että uudessa kotimaassakin on rasismia ja asiat voisivat olla paremmin.

Eräs, 90-luvulta Suomessa asunut haastatelluista, kertoi, että rasismi oli näkyvämpää, kun hän oli lapsi. Aikuisena hän on kokenut piilorasismia, välttelystä, ja suomalaisten haluttomuutta kohdata erilaisuutta, hän puhui myös siitä, miten hänen kielitaitoaan edelleen äimistellään ja epäillään. Häneltä ei esimerkiksi haluttu kysyä neuvoa edellisellä työpaikalla, vaan menttiin mieluummin pyytämään apua toiselta, samaa työtä tekevältä kollegalta, joka ei kuitenkaan ollut yhtä perillä asioista. Ammattitaidon, pätevyyden ja luotettavuuden kyseenalaistamista lähes kaikki haastateltavat kertoivat kokeneensa, paljon tuntuu olevan kiinni onnesta ja siitä, miten esimies sattuu asennoitumaan maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin, heidän tasavertaisuuteensa, jopa edelleen rehellisyyteensä, älykkyyteensä ja ahkeruuteensa. Toisaalta myös yleinen mielipide oli, että rasismia on Suomessa vähän:

”en käytä sanaa rasismi. Meissä kaikissa löytyy sitä, mutta toiset uskaltavat tutustua.” (Mies, 34 v., 26 vuotta Suomessa)

Opetin kerran erästä Suomessa jo vuosia asunutta, keski-ikäistä, tummaihoista naista mm. lukemaan; hän väsyi nopeasti, nukahtelikin, ja häneen päätään särki usein. Hän kuitenkin osasi mm. maksaa kännykällään nettipankissa laskuja, matkusti ja pärjäili elämässään englannilla ja vähällä suomella. Kun säädin tietokoneen näytön fonttia kokeilumielessä isommalle, selvisi, että hän tarvitsi silmälasit. Onko mahdollista nyky-Suomessa, että hänet oli rodullistettu laiskaksi ja tyhmäksi afrikkalaiseksi, ja sen takia hänen silmälasien tarvettaan ei ollut nähty? On joka tapauksessa anteeksiantamatonta, että tämä asia oli jäänyt aikaisemmin huomaamatta, eikä tämä

edes ole ainoa tapaus, jonka tiedän. Tämä jos mikä osittaa, että myös onnea tarvitaan hyvien kontaktien löytymiseksi yhteiskunnasta, ja on järkyttävää, kuinka moni asia todella on vain onnesta kiinni, eikä enemmän tukea tarvitseva uussuomalainen sitä automaattisesti saa.

Lähes kaikkien mielestä paljon on myös omasta asenteesta kiinni:

”Jos otat itsellesi kantaaksesi stigman ihonväristä, se vaikuttaa elämään. Ihmiset on erilaisia. Jotkut ei tykkää, niitä on enemmän, jotka tykkää. Väristä puhuminen erottaa... Ihminen, ihmisyyden on syntynyt tarkoituksella. Meidät on luotu sellaisiksi kuin olemme, ei meidän päätettävissä. ...Käden ojennus, kahdensuuntainen kotoutuminen on tärkeää. Avoimesta ovesta pitää mennä myös avoimen sydämen kanssa.” (Mies 48 v., 31 vuotta Suomessa).

Lapsena 1990-luvulla Suomeen perheensä kanssa kiintiöpakolaisena muuttanut Hussein Al- Taeen puhuu kotimaastaan Suomesta oikeusvaltiona, jossa:

”...kenestä tahansa meistä voi tulla mitä tahansa. Kukaan ei ole toistaan alempana tai ylempänä, eikä ketään sellaiseen asemaan voi asettaa.” Al-Taeen, kuten haastateltavani, korostaa, että:
”...uussuomalainen parhaiten kotoutuu, kun hän pääsee työnsyrjästä kiinni mahdollisimman nopeasti. Työnteko, verojenmaksu ja unelma oman ensiasunnon ostamisesta ovat parhaita keinoja integroida muualta tuleva ihminen Suomeen sukupolviksi eteenpäin.” Hän myös näkee että: *”...sotien jälkeen Suomi rakennettiin sille periaatteelle, että tausta ei saa määrätä, mitä ihmisestä voi tulla.”* (Al-Taeen Facebook videolla 6.12.2023)

Miksi tämä ei kuitenkaan ole totuus kaikille uussuomalaisille? Miksi osa heistä kokee, ettei vuosikymmenienkään jälkeen Suomi ole heidän maansa, eivätkä he koe yhteenkuuluvuutta muiden suomalaisten kanssa? Eri näköiset, oman kokemuksensa mukaan ja kansalaisuudeltaankin ihan suomalaiset, törmäävät ympäröivän ennakkoluuloihin etenkin työhaussa ja joutuvat selittämään identiteettiään ja tänne kuuluvuuttaan säännöllisesti edelleen, 2020-luvulla. Tämä ei ole tragedia vain yksilön vaan koko yhteiskunnan kannalta.

6.5.2. Kotoutumattomuuden ja yksinäisyyden yhteys

Ehkä tärkein kulttuurisidonnainen kysymys, mikä tuli erään haastateltavan kanssa puheeksi tämän tutkimuksen aikana on: jos suomalainen ei ota yhteyttä pitkään aikaan, miksi se ei yleensä silti tarkoita, ettei oltaisi enää ystäviä?

Hälyttävin tämän tutkimuksen löydös on, että vain parilla kaikista haastateltavista oli yksi tai useampi kantasuomalainen ystävä, joita he joskus harvoin tapaavat. Vain yksi haastatelluista sanoi, että hänellä on enemmän suomalaisia ystäviä, kuin muualta tulleita. Vaikka tutkimuksissa ihmissuhteet nousevat usein esiin vähintäänkin kolmanneksi tärkeimpänä kotoututumista edistävänä tekijänä kielen ja työllistymisen jälkeen (esim. Intke-Hernandez 2020, Karayilan 2017, 21,22,26–27), ihmissuhteiden merkityksestä kotiutumisen on puhuttu verrattain vähän. Yksinäisyys vaivasi neljää lukuun ottamatta kaikkia haastateltaviani, naisia paljon enemmän kuin miehiä. Vain yksi haastateltavista, teininä yksin Suomeen tullut uussuomalainen sanoi, että hänellä on useita kymmeniä suomalaisia ystäviä.

Tutkimuksessani korostui entistä enemmän myös se usein täysin sivuutettu tosiasia, että ihmisten persoonalla ja identiteetillä on suuri vaikutus kotoutumisen ja kotiutumisen helppouteen ja onnistumiseen (myös Karayilan 2017,21). Ulospäinsuuntautuville haastattelemilleni ihmisille puhuminen ja toisiin ihmisiin tutustuminen oli helpompaa kuin introverteille, ja tämä vielä korostuu Suomessa, missä oma-aloitteisesti tuntemattomille, edes uusille työkavereille tai naapureille, juttelu on harvinaista. Joidenkin haastateltujen tarinat korostivat, että samaa äidinkieltä puhuvien keskuudessa introverttien on helpompaa olla, kun taas ulospäinsuuntautuneet ja itsevarmemmat uussuomalaiset löytävät ystäviä mistä vaan, kielikurssilta, kadulta, töistä tai kuntosalilta, eivätkä he tarvitse yhtä paljon tai yhtä pitkään oman kulttuurisen ja/tai kielellisen ryhmänsä turvaa uuteen maahan muutettuaan. Joka tapauksessa, kun läheisiä ihmissuhteita ei ole tarpeeksi, hyvin kotoutunut tai kotiutunutkin ihminen saattaa muutosta muualle. Tämän tutkimuksen aikana oli riipaisevaa kohdata ja kuunnella toistuvasti tänne kotiutuneita, mutta hyvin yksinäisiä ihmisiä. Puolison ja lapsien lisäksi monilla ei ollut elämässään muita sosiaalisia suhteita Suomessa. Ne haastatelluista, jotka määrittelivät itsensä introverteiksi tai ujoiksi, kokivat Suomeen kotoutumisen tai kotiutumisen tai molemmat paljon vaikeammaksi, ellei mahdottomaksi.

Yksi haastatelluista kiteytti monia uussuomalaisia turhauttavan sosiaalisen elämän vaikeuden:

”suomalaisuus = sovi vierailusta etukäteen.” (nainen 33 v., 8 vuotta Suomessa).

Kaikista haastatteleistani Suomeen kotiutuneet käyttävät arjessaan selvästi eniten suomen kieltä, joko töissä tai kotona tai molemmissa, vapaa-ajallakin. Heillä on yleensä suomalainen puoliso ja suomalaisia ystäviä. Suomalaiset ystävät ovat toisaalta monilla jääneet nuoruuteen ennen perheen perustamista. Kahta haastateltua lukuun ottamatta kaikki lapsena tai nuorena Suomeen tulleet uussuomalaiset ovat työllistyneet ja kotoutuneet hyvin. Toisaalta kotiutuneen ystävät eivät

välttämättä asu Suomessa, vaan läheiset ihmiset asuvat ympäri maailman, ja kuulumisen tunne tähän verkostoon on niin vahva, ettei haittaa, että läheisiä näkee lähinnä videopuheluissa.

Tässä luvussa olen tuonut esiin, kuinka vaikeaa kotoutuminen ja kotiutuminen Suomeen lähes kaikille uussuomalaisille on. Vaikka Suomesta ei ole löytynyt mieluisia töitä, eikä edes suomalaisia ystäviä, on tänne silti ajan saatossa saatettu kotiutua.

7. Yhteenveto

Monet asiat ihmisen taustassa vaikuttavat ihmisen kotoutumispolkuun ja kotiutumiseen Suomessa. Olin tätä tutkimusta varten erityisen kiinnostunut siinä, miten haastatteleman uussuomalaiset kokivat kotoutuneensa ja kotiutuneensa. Kun keskustelimme termeistä, kaikki ymmärsivät käsitteiden eron, ja tekivät niiden pohjalta oivalluksia elämästään. Kotoutuminen on fyysisen ympäristön tuntemista, siihen sopeutumista ja yhteiskunnassa toimimista, ennen kaikkea kielen oppimista ja työpaikan löytymistä. Kotiutuminen on viihtymisen, kuulumisen ja tuttuuden tunnetta, mukavuutta ja kodikkuutta, mitä ei tunne muulla kuin kotona tärkeiden ihmisten, tapojen ja asioiden ympäröimänä; se on koti-ikävä, kun on muualla. On tärkeää huomata, että eri elämänalueilla kotoutuminen ja kotiutuminen etenevät tavallisesti myös eri tahtiin. Kotiutumista ei myöskään holhoten tehdä helpommiksi maahanmuuttajille.

Ihmiset käyvät läpi monenlaisia oppimisprosesseja ja muutoksia, ihan fyysisestikin, kotiutuakseen uuteen kieleen, kulttuuriin ja sen tapoihin. Kehonkieli, äänenvoimakkuus ja vaatetus muuttuvat usein suomalaisiksi, vaikka aksentti ei muuttuisi koskaan. Aineistoni kertoo, että erityisesti suomen puhe- ja kirjakirjakielen erilaisuus tuottaa uussuomalaisten elämään haasteita maailmassa kieliluokan ulkopuolella. Uussuomalaiset haluaisivat kuulla eri murteita ja erilaisia tapoja puhua kieltä myös suomen kielen kursseilla.

Kotoutumisessa ja kotouttamisessa suomen kielen taito liittyy etenkin työllistymiseen ja toimimiseen yhteiskunnassa, ja niihin sitä toki tarvitaan, tosin enenevässä määrin, etenkin suurissa kaupungeissa, voi pärjätä myös englannilla. Kotoutumisen onnistuminen riippuu usein etenkin siitä, millaisille kursseille uussuomalainen eri syistä päätyy ja millaisia työnantajia kohtaa etsiessään ensimmäisiä työharjoittelu – ja työpaikkoja. Yleensä oman alan ja paikan löytymiseen menee vuosia. Etenkin työnantajien asenteilla on tämän tutkimuksen perusteella kotoutumisessa suuri merkitys, annetaanko muualta tulleille mahdollisuus kouluttautua ja työllistyä sellaisiin ammatteihin, jossa he kohtaavat työn ohessa muita suomalaisia ja voivat heidän kanssaan

ystävystyä, vai työllistyvätkö he vain ammatteihin, jossa he eivät edes pääse harjoittamaan suomen kieltä työkavereiden kanssa?

Tämän tutkimuksen perusteella on huomionarvoisaa, että ihmisen koulutustaustalla ja oppineisuudella ei tunnu olevan juurikaan merkitystä Suomeen kotiutumisen kannalta. Akateemisesti lahjakkaat ja opintielle perheen kannustamat ihmiset voivat kokea Suomeen kotiutumisen ja kotoutumisen yhtä hankalaksi kuin vain perusopintoja suorittaneetkin. Innokas ja menestyksenkäs opiskelu Suomessa ei välttämättä johda työn löytymiseen ja kotoutumiseen. Superdiversiteetti ja risteävä eriarvoisuus nousevatkin aineistosta esille entistä huomionarvoisempina asioina.

Yleinen mielipide haastattelemini uussuomalaisten keskuudessa on, että suomea oppii parhaiten suomalaisten kanssa, ei kielikurssilla. Parhaat kokemukset kielen oppimisesta on itseasiassa niillä, jotka siirrettiin tavallisille luokille, ilman omakielistä tukea, nopeasti. Tänne asettuneilla on yleensä aina tahtotila sopeutua yhteiskuntaan mahdollisimman pian muuttonsa jälkeen. He eivät halua istua kursseilla toisten maahanmuuttajien kanssa loputtomasti, vaikka kielen oppiminen ei etenisikään nopeasti. He haluavat suomalaisten pariin.

Intersektionaalisesti tarkasteltuna useat epätasa-arvon ja erilaisuuden ulottuvuudet, vaikuttavat kielten käyttöön ja oppimiseen. Kyse ei siis pelkästään monenkirjavista oppijoista vaan myös opettajista ja heidän kielen ja kulttuurin opetuksen kyvyistään, erilaisista resursseistaan ja painotuksistaan, sekä ihmisten sensitiivisyydestä kohdata ja ymmärtää maahan muualta muuttaneiden superdiversiteetti ennakkoluulottomasti. Vaikka ihminen on koulutautunut suomenkielenopettajaksi tai toimisi kotouttamistyössä ammatikseen ei automaattisesti tarkoita, että hän olisi hyvä kulttuurienvälisessä viestinnässä tai tietäisi paljonkaan kohtaamiensa eri maista ja taustoista tulleiden ihmisten kulttuurisista oppimistavoista. Tähän tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota.

Kohtaamani ja tutkimukseeni haastattelemani uussuomalaiset eivät pääsääntöisesti näe, etteivätkö he voisi olla kotonaan Suomessa, vaikka he eivät puhuisi kieliopillisesti hyvää, tai ainakaan täydellistä suomen kieltä, tai puhuvat sitä vieraalla korostuksella ja rytmillä. On todettava, että kieliopillisesti oikea kielenkäyttö ja sujuva kielenkäyttö ovat usein meille Suomessa syntyneillekin kaksi eri asiaa. Puhuttaessa kotiutumisesta, Suomen kokemisesta kodikseen sellaisella tavalla, että täältä ei halua muuttaa työn tai paremman elämän toivossa johonkin toiseen maahan, vain Suomessa lyhyimmän aikaa olleet uussuomalaiset puhuivat suomen kielen taidon suuresta merkityksestä. Kotiutuneet, olivat he sitten töissä tai eivät, korostivat puheissaan perusturvallisuutta ja omaa kotia

sekä ystäviä. Ihmiset, jotka sitovat uussuomalaiset Suomeen, eivät kuitenkaan välttämättä ole kansalaisuudeltaan suomalaisia eivätkä puhu suomea äidinkielenään tai ollenkaan. Tämän tutkimuksen valossa ihmisen alkuperä tai etnisyys ei vaikuta ihmisen kotoutumiseen niin paljon kuin aikaisemmat tutkimukset ovat väittäneet, vaan tärkeimmäksi seikaksi nousi ystävien puute. Ympäristön asenteilla on aina merkitystä, kotoisuuden luominen on aina kaksisuuntaista. Tänne kotiutuneet uussuomalaiset eivät ole vieraskielisiä maahanmuuttajia ikuisesti vaan monikielisiä suomalaisia.

Lähteet

Ahern, Laura M. (2011). *Living Language: An introduction to Linguistic Anthropology*. Hoboken: Wiley.

Ahmad, Akhlaq (2019). *When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labor Market*. University of Helsinki.

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/328226> haettu 8.4.2023

Ahola, Sari, Hirvelä, Tuija (2016). Mikä merkitys osallistujan taustatekijöillä on menestymiseen kielitestissä? <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2016/mika-merkitys-osallistujan-taustatekijoilla-on-menestymiseen-kielitestissa> haettu 16.1.2023

Airas, Maija, Delahunty, David, Laitinen, Markus, Shemsedini, Getuar, Stenberg, Heidi, Saarilampi, Mafi, Sarparanta Tuomas, Vuori, Hilla, Väättäinen Hanna (2019). *Taustalla on väliä. Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Alanko, Iina (2019). Maahanmuuttajaäiti koulussa on koko perheen onni: ”Äiti on nyt iloisempi kuin ennen” <https://anna.fi/ihmiset-ja-suhteet/ihmissuhteet/maahanmuuttajaaidit-koulussa-on-koko-perheen-onni-aiti-on-nyt-iloisempi-kuin-ennen?fbclid=IwAR0LI1kxzWhhWTrzmr0RVNgLX6Cuclu75fFLlgw5AAvBRs-Q3T-SIPB1aXo> haettu: 8.4.2023

Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina, Säävälä, Minna (2013). *Olemme muuttaneet - ja kotoudumme: maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. Helsinki. Väestöliitto.

https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/e38fe1b-olemme-muuttaneet-ja-kotoudumme_ilmankanta.pdf haettu 8.4.2023

Al-Tae, Hussein (Video 6.12.2020)

<https://www.facebook.com/523356336/videos/10164183524041337/> haettu: 8.4.2023

American Anthropological Association's Statement on Ethics. (2012). Luettavissa:

<https://www.americananthro.org/LearnAndTeach/Content.aspx?ItemNumber=22869> haettu: 8.4.2023

Amiri-Moghdal, Naheed (2022). *Afghanistanista insinööriksi Suomeen*.

<https://blogs.tuni.fi/tamkblogi/kansainvalisyys/afganistanista-insinööriksi-suomeen/> Haettu: 6.4.2023

Anderson, Benedict (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Aro, Laura, Hallila, Outi, Hauta, Timo, K, Kumpulainen, Marjo, Latvala, Johanna, Laukkanen, Minna, Mäkinen, Minna, Nurmi, Ismo, Rovio, Tanja, Sääskilähti, Niina (2002). *Jargon: kulttuuriantropologian englanti - suomi oppisanasto*. Kampus kustannus. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta. Jyväskylä.

Aull Davies, Charlotte (2001). *Observing, participating*. Luku teoksessa: Charlotte, Aull Davies (2001). *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. London: Routledge.

Autio, Kirsi, Raatikainen, Kukka-Maaria, Mysheva, Veronika, Rahkema, Kaja (2022). *Savonia-artikkeli: Kansainväliset osaajat töihin – näillä eväillä alkuun!*

<https://www.savonia.fi/artikkelit/savonia-artikkeli-kansainvaliset-osaajat-toihin-nailla-evaille-alkuun/> haettu: 16.1.2023.

- Bjurström, Eelis. (2020). Maahanmuuttajataustaisten lasten heikko koulumenestys harmittaa poliitikkoja – suomen opetus viedään ministerille, opettajien käytöstä pahoitellaan. YLE. https://yle.fi/uutiset/3-11434015?fbclid=IwAR2U9T5ByLzgKHHmj-v7NxqRLZUJ0CuE11_-ZZR5S3I5a8o1d1hTMv6pH4 haettu 6.4.2023
- Bourdeau, Pierre (2010). *Distinction: a Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge
- Björklund, Krister (2014). "Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa": yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Turku. Siirtolaisinstituutti. <https://docplayer.fi/108743219-Haluun-koulutusta-haluun-tyota-ja-elaman-suomessa.html> haettu: 8.4.2023
- Brody, Jill (2003). A Linguistic Anthropological Perspective on Language and Culture in the Second language Curriculum. Luku 3, teoksessa: D.L., Lange, R.M, Paige (2003). *Culture as the Core: Perspectives on Culture in Second Language Learning*, 37-52. Greenwich, Conn: Information Age Publishing
- Butz, David; Besio, Kathryn (2009). Autoethnography. *Geography Compass*, September 2009, Vol.3(5), 1660-1674
- Carroll, Jude (2005). Multicultural Groups for Discipline-Specific Tasks: Can a New Approach Be More Effective? Luku teoksessa: Jude, Carroll, Janette, Ryan (2005). *Teaching International Students: Improving Learning for All*. Taylor & Francis Group
- Cerwonka, Allaine, Malkki, Liisa H. (2007). *Improvising Theory: Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. Chicago: University of Chicago Press
- Chang, Heewon (2008). *Autoethnography as Method*. Routledge
- Chiu, C. (2011). Language and Culture. *Online Readings in Psychology and Culture*, 4(2). Luettavissa <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1098>
- Cummins, Jim, Davison, Chris (2007) *International handbook of English Language Teaching*. Dordrecht: Springer-Verlag.
- Cummins, Jim (2018). Urban Multilingualism and Educational Achievement. Identifying and Implementing Evidence-based Strategies for School Improvement. Luku teoksessa: P. Van Avermaet, S. Slembrouck, K. Van Gorp, S. Sierens & K. Maryns (toim.), *The Multilingual Edge of Education*, 67–90. London: Palgrave Macmillan
- De Vita, G. (2005). Fostering intercultural learning through multicultural group work. Luku teoksessa: Carroll, Jude, Ryan, Janette (2005). *Teaching International Students: Improving Learning for All*. Taylor & Francis Group
- Edensor, Tim (2002): *Tourists at Taj Mahal: Walking and Gazing*. Luku teoksessa: Stephanie Taylor (toim.) *Ethnographic Research: A Reader*. Sage
- Eskola, Jari, Suoranta, Juha (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino
- Farnell, Brenda (2012). *Dynamic Embodiment for Social Theory: "I move therefore I am"*. Abingdon, Oxon: Routledge
- Gay, G. (2002). Preparing for Culturally Responsive Teaching. *Journal of Teacher Education*, 53(2), 106–116
- Geertz, Clifford (1973). *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. Basic Books

- Hall, Stuart (2021). Identiteetti. Vastapaino
- Hannerz, Ulf (2013). Being There.... and There...and There! Reflections on Multi-site Ethnography. *Ethnography* vol. 4:2, 201-216.
- Heinämaa, Sara (1996). Ele, tyyli ja sukupuoli: Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle. Helsinki. Gaudeamus.
- Hofstede, G. (1986). Cultural Differences in Teaching and Learning. *International Journal of Intercultural Relations*, 10(3), 301-320.
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). Luettavissa: <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
- Hopsu, Inka (2021). Inka Hopsu: Maahanmuuttajanaisten työllisyyden parantaminen lähtee kielen oppimisesta. <https://www.vihreatnaiset.fi/blog/2021/04/07/inka-hopsu-maahanmuuttajanaisten-tyollisyyden-parantaminen-lahtee-kielen-oppimisesta/?fbclid=IwAR0ZLfHYeIclM4NuLA0CKbjdzMFa14OMmKbyotzEcLbslnvVwl3A0IXRISE> haettu 8.4.2023
- Hopsu, Inka (2021b). Työperäisen maahanmuuton tarve vain kasvaa. https://www.vihreat.fi/ajankohtaista/tyoperaisen-maahanmuuton-tarve-vain-kasvaa/?fbclid=IwAR01vUr4yqlTCLQrmhNB-gSyB_FazI3r6K9rHJvxG1culxitnItAYuE1EIg haettu 8.4.2023
- Hovland, Ingie (2009). Follow the Missionary: Connected and Disconnected Flows of Meaning in the Norwegian Mission Society. Teoksessa: Mark-Anthony Falzon (toim.) (2009). *Multi-sited Ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Social Research*. 135-47. Aldershot: Ashgate
- Huttunen, Laura, Homanen (2017). Etnografinen haastattelu. Teoksessa: Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) (2017) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino
- Intke-Hernandez, Minna (2020). Osallisena yhteisessä arjessa: neksusanalyysi maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinoista. Helsingin yliopisto.
- Joronen, Tuula. (2007). Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset; Haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. Teoksessa: Tuomas Martikainen, Marja Tiilikainen (toim.) (2007) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestöliitto. Helsinki <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/29f2b95e-maahanmuuttajanaiset.pdf> haettu 8.4.2023
- Karayilan, Sanna (2017). Kotoutuen osaksi yhteisöä: maahanmuuttajien kertomuksia kotoutumisesta. Kasvatustieteiden tiedekunta - Faculty of Education. University of Tampere. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101832/gradu07382.pdf?sequence=1&isAllowed=y> haettu 8.4.2023
- Kazi, Villiina, Alitolppa-Niitamo, Anne, Kaihovaara, Antti (toim.) (2019). Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162005/TEM_oppaat_10_2019_Tutkimusartikkeleita_kotoutumisesta_20012020.pdf?sequence=1&isAllowed=y haettu 6.4.2023
- Ketola, Kati (2019). Kati Ketolan kolumni: Meidän pitäisi opetella tuntemaan myös paikkoja, joista Suomeen muutetaan. YLE. <https://yle.fi/uutiset/3-11053053> haettu 4.4.2023

- Kinnunen, Kaisu Sofia (2021). ”Käsitys identiteetistä pitää laajentaa, jotta jokainen täällä asuva pystyisi löytämään itsensä ja suomalaisuutensa”. Maailman kuvalehti. https://www.maailmankuvalehti.fi/2/3/pitkat/kasitys-identiteetista-pitaa-laajentaa-jotta-jokainen-taalla-asuva-pystyisi-loytamaan-itsensa-ja-suomalaisuutensa/?fbclid=IwAR0g0SwugHzg82xB2OszddUZKtwDuOKvhkA8QWf_wdknJoQt1Z_iay9B_YKQ haettu 8.4.2023
- Kiuru, Hanna, toim., Kuusisto, Henna, toim., Laulajainen, Jenni, toim., Vuori, Julia, toim. (2017). Sata omenapuuta: hyvät käytännöt nuorten kotoutumiseen. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/134125/978-952-456-275-1%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y> haettu 4.4.2023
- Kiviranta, Joonas, Tuunanen, Kalle (2012). Jos ei kerrota, niin matkalla eksyy: Pakolaisten kokemuksia Tampereen ulkomaalaistoimiston kotouttamistyöstä. Tampereen Ammattikorkeakoulu.
- Kurki, Tuula, (2022). Tutkijatohtori Tuuli Kurki: Kun tutkitaan rasismia suomalaisessa koulutuksessa, kolme teemaa toistuu. <https://rauhankasvatus.fi/tutkijatohtori-tuuli-kurki-kun-tutkitaan-rasismia-suomalaisessa-koulutuksessa-kolme-teemaa-toistuu/> haettu 16.1.2023
- Lahikainen, Anja Riitta; Pirttilä-Backman, Anna-Maija (2000). Sosiaalipsykologian perusteet. Otava.
- Laihonon, Petteri, Halonen, Mia (2019). Vähemmistöt ja enemmistöt kieli-ideologisina käsitteinä. Luku kirjassa: Saarinen, T., Nuolijärvi, P., Pöyhönen, S., Kangasvieri, T., Ahola (2019). Kieli, koulutus, politiikka: monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja. Tampere. Vastapaino.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#a1386-2010> haettu 5.4.2023
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999
<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493> haettu 3.4.2023
- Lange, D. L., Paige, R. M. (2003) Culture as the Core: Perspectives on Culture in Second Language Learning. Greenwich, Conn: Information Age Publishing.
- Larja, Liisa (2019). Maahanmuuttajanaisettyömarkkinoilla ja työmarkkinoiden ulkopuolella, 28–42. Kazi, Villiina & Alitolppa-Niitamo, Anne & Kaihovaara, Antti (toim.). (2019). Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162005/TEM_oppaat_10_2019_Tutkimusartikkeleita_kotoutumisesta_20012020.pdf?sequence=1&isAllowed=y. haettu: 8.4.2023
- Lehmuskunnas, Petra, Kärpänoja, Jyrki, Roth Sari, Sandqvist, Sakari, Hietikko, Maria (2020). Kotona Suomessa: Selvitys maahanmuuttajien rekrytoinnista. Taloustutkimus Oy.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/178315/Selvitys%20maahanmuuttajien%20rekrytoinnista.pdf?sequence=1&isAllowed=y> haettu 8.4.2023
- Lehtonen, Heini (2013). Kieleilyä monietnisessä yläkoulussa. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 4(3). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2013/kielilya-monietnisessa-ylakoulussa> haettu 8.4.2023
- Lehtonen, Heini (2019). Monikielisyys koulussa – yksikielisestä instituutiosta limittäiskieliseen opetukseen. <https://www.kielikello.fi/-/monikielisyys-koulussa> haettu 8.4.2023

Leskinen, Kati (2017) Maahanmuuttajien koulutus toimii paperilla loistavasti, käytäntö on täynnä sudenkuoppia. Seura. <https://seura.fi/asiat/ajankohtaista/maahanmuuttajien-koulutus-toimii-paperilla-loistavasti-kaytanto-taynna-sudenkuoppia/?shared=1761792-3a780428-999> haettu 7.4.2023

Leskinen, Kati (2018) Julkista rahaa palaa miljoonia erilaisiin maahanmuuttajien kotouttamishankkeisiin – seurauksena päällekkäistä työtä ja turhaa byrokratiaa. Seura. <https://seura.fi/asiat/ajankohtaista/julkista-rahaa-palaa-miljoonia-erilaisiin-maahanmuuttajien-kotouttamishankkeisiin-seurauksena-paallekkaista-tyota-ja-turhaa-byrokratiaa/> haettu: 7.4.2023

Levitt, Peggy, Glick Schiller, Nina (2004). Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. *The International Migration Review* 38:3, 1002 -1039.

Löytty, Olli (2017). Welcome to Finnish Literature! Hassan Blasim and the Politics of Belonging. Katrien De Graeve, Riikka Rossi, Katariina Mäkinen (toim.) *Citizenships under Construction: Affects, Politics and Practices, Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences* 23. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies. 67–82. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/228630/CollegiumVol23%205-Loytty.pdf?sequence=1&isAllowed=y> haettu: 5.4.2023

Malin, Maili, Anis, Merja (2013). ”Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa” teoksessa: Muuttajat: kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta, 141–159. Helsinki. Gaudeamus

Malinowski, Bronislaw: (2002) *Argonauts of the Western Pacific* London: Routledge

Malkki, Liisa (2012). Perinteet ja improvisointi etnografisessa tutkimuksessa, teoksessa Liisa Malkki: Kulttuuri, paikka ja muuttoliike, (toim.) Laura Huttunen, suom. Huttunen & al. Tampere: Vastapaino

Marleau-Ponty, Maurice (1968). *The Visible and the Invisible*. Evanston: Northwestern University Press

Martikainen, Tuomas, Tiilikainen, Marja (toim.) (2007). *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki. Väestöliitto. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/29f2b95e-maahanmuuttajanaiset.pdf> haettu 8.4.2023

Martti, Eemeli, Pietarinen, Eetu, Mäntymaa, Eero (2019). Suomalainen nimi on valtava etu Suomen työmarkkinoilla – tutkija lähetti tuhansia työhakemuksia eri nimillä ja tulokset hätkähdyttävät. YLE. Luettavissa <https://yle.fi/uutiset/3-11023468> haettu: 7.4.2023

Mikkonen, Nadja (2019). Sangen Tunteeton sotilas. https://yle.fi/uutiset/3-11069227?fbclid=IwAR1wDLpW-V2V5xt-CqdrETdig4qNiv5NJ3KRuvN68xDgHdiC7_N6UDcyfAE haettu 6.4.2023

Mwegerano, Andi (2006). *Uussuomalainen*. <https://www.mwegerano.com/vanhat/uussuomalainen.html> haettu: 6.4.2023

Mwegerano, Andi (2007). *Uussuomalaisten ääniä, osa 1*. Kirjapaino Salon Painokeskus Reioite Oy

Niinivaara, Elina (2022). *Carving out Possibilities: Refugee Background Young Men and Mundane Political Agency*. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2284-7>

Nieminen, Tarja, Larja, Liisa (2015). ”Suomen tai ruotsin kielitaito vähintään keskitasoa kolmella neljästä ulkomaalaistaustaisesta”. *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014*. https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-11-02_003.html haettu 4.4.2023

Nuolijärvi, P. (2018). Nationalismi ja suomen kielen asema. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 9(6). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2018/nationalismi-ja-suomen-kielen-asema> haettu 6.4.2023

OACD:n raportti 2018

Pavlenko A., Norton B. (2007). *Imagined Communities, Identity, and English Language Learning*. In: Cummins J., Davison C. (eds.) *International Handbook of English Language Teaching*. Springer International Handbooks of Education, vol 15. Springer, Boston, MA

Pylväs, Laura, Nokelainen, Petri. (2018). *Intercultural Competence: Toward Global Understanding*, Luku kirjassa: *Handbook of Vocational Education and Training*, 2019-07-14,1283-1295. Cham: Springer International Publishing

Pöyhönen, Sari, Suni, Minna, Tarnanen, Mirja (2019). *Kieli kotoutumispolitiikan ytimessä – aikuiset maahanmuuttajat matkalla työelämään*. Luku kirjassa: Saari, T., Nuolijärvi, P., Pöyhönen, S., Kangasvieri, T., Ahola (2019). *Kieli, koulutus, politiikka: monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*. Tampere. Vastapaino

Pöyhönen, Sari, Tarnanen, Mirja, Vehviläinen, Eeva-Maija, Virtanen, Aija, Pihlaja, Lenita (2010). *Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto

Raatikainen, Panu. 2005. *Ihmistieteet – tiedettä vai tulkintaa?* Teoksessa Meurman-Solin, A. & Pyysiäinen, I. (toim.) (2005) *Ihmistieteet tänään*, 39–61. Helsinki. Gaudemus.

Raivio, Helka, Karjalainen, Jarno (2013) *Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoiteohjelmissa*. Teoksessa Taina Era (toim.) *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* 12–34. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. <https://docplayer.fi/37892796-Osallisuus-oikeutta-vai-pakkoa.html> haettu 12.5.2022

Ronkainen, Reetta; Suni, Minna (2019). *Kotoutumiskoulutus kielikoulutuksena: kehityslinjat ja työelämäpainotus*, 79-91. Kazi, Villiina & Alitolppa-Niitamo, Anne & Kaihovaara, Antti (toim.). (2019). *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162005/TEM_oppaat_10_2019_Tutkimusartikkeleita_kotoutumisesta_20012020.pdf?sequence=1&isAllowed=y haettu 8.4.2023

Rosvell, Minna (2020). *Suomen kieli haltuun toiminnallisen oppimisen mallilla – ”Naiset rakensivat lausetta samalla, kun he rakensivat nukkekotia”* YLE. https://yle.fi/uutiset/3-11078294?fbclid=IwAR2U9T5ByLzgKHHmj-v7NxqRLZUJ0CuE11_ZZR5S3I5a8o1d1hTMv6pH4 haettu 4.4.2023

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo, Hyvärinen, Matti K. (2010). *Haastattelun analyysin vaiheet*. Teoksessa: Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander, Matti K. Hyvärinen (toim.) (2010) *Haastattelun analyysi*. Tampere. Vastapaino

Räty, Reetta. (2020). *Kutsumme kielitaidottomiksi niitä, jotka osaavat eniten kieliä – kielen valta näkyy myös puheessa kielistä*.

Saaranen-Kauppinen, Anita, Puusniekka, Anna (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus haettu 2.4.2023.

Saari, T., Nuolijärvi, P., Pöyhönen, S., Kangasvieri, T., Ahola, S. (2019). *Kieli, koulutus, politiikka: monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*. Tampere. Vastapaino

Seilonen, Marja, Suni, Minna, Härmälä, Marita, Neittaanmäki, Reeta (2016). Ammatillisen kielitaidon arviointikokeilu terveydenhuollon alalla. Teoksessa Huhta, A. & R. Hildén (toim.) (2016). Kielitaidon arviointitutkimus 2000-luvun Suomessa. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2016 / n:o 9. 110–141.

Sluka, J.A & Robben, C.G.M (2007). Fieldwork in Cultural Anthropology: An Introduction, teoksessa: Robben & Sluka (toim.) (2007.) Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader. London: Blackwell

Suomalainen, Tiina. (2019). ”En halunnut tukia, halusin töihin” – korkeakoulutetut maahanmuuttajat Allison Abdile ja Bahar Mozaffari hakivat lukuisia työpaikkoja vuosien ajan, kunnes lopulta onnisti. Anna. <https://anna.fi/lifestyle/tyo-ja-raha/en-halunnut-tukia-halusin-toihin-keikeakoulutetut-maahanmuuttajat-allison-abdile-ja-bahar-mozaffari-hakivat-lukuisia-tyopaikkoja-vuosien-ajan-kunnes-lopulta-onnisti?fbclid=IwAR32wTPTh7rkGfdt-mrMILNpE-1RHH7ykpaLZuDKTLsD8PnprsYGo964F6s>. haettu 4.4.2023.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. Vuosikatsaus 2020. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vaerak/2020/02/vaerak_2020_02_2021-05-28_tie_001_fi.html haettu: 4.4.2023.

Suomela, Iiris (2021). Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyyttä edistämällä 25 000 uutta työpaikkaa. <https://www.vihreat.fi/ajankohtaista/ulkomaalaistaustaisten-naisten-tyollisyytta-edistamalla-25-000-uutta-tyopaikkaa/?fbclid=IwAR25ZKDTTDo7LLJ84zXfqbi8Scq6VUwwlOT9aIV122Y-epl4KUL9y6A1Bg> haettu: 8.4.2023

Syrjä, Tiina (2007). Vieras kieli suussa: Vieraalla kielellä näyttelemisen ulottuvuuksia näyttelijäopiskelijan äänessä, puheessa ja kehossa. Tampere university press.

Särkelä-Kukko, Mona (2014). Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Arja Jämsén & Anna Pyykkönen (toim.) Osallisuuden jäljillä, 34-50. Saarijärvi: Saarijärven Offset. <https://docplayer.fi/2821514-Osallisuuden-jaljilla-osallisuuden-jaljilla-toim-arja-jamsen-ja-anne-pyykkonen.html> haettu: 12.5.2022

Toikko, Timo (2014). Vastuullisen asiakkuuden paradigma. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.), Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus, 161-178. Tampere. Vastapaino

Trask, L,R (1999). Language: The Basics. Second Edition. Routledge

Turner, Victor (2007). Rituaali: rakenne ja communitas. Suomen antropologinen seura

Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus (UTH)

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/uth-ulkomaista-syntyperaa-olevien-tyo-ja-hyvinvointi-tutkimus> Haettu 4.4.2023

Uusihakala, Katja (2016). Totuuksia Afrikasta? Kitkaisia kenttätyökohtaamisia valkoisten zimbabwelaisten siirtolaisyhteisössä. Teoksessa Jeremy Gould & Katja Uusihakala (toim.) Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto. Helsinki: Gaudeamus.

Vehkaoja, Mikael (2019). Miksi Suomen vetovoima katosi? Työperäinen maahanmuutto Euroopasta Suomeen on romahtanut. Seura. <https://seura.fi/asiat/ajankohtaista/miksi-suomen-vetovoima-katosi-tyoperainen-maahanmuutto-euroopasta-suomeen-on-romahtanut/?fbclid=IwAR1sg8XYSu1417PvKiZ6h01mGvpVOPTIuaGelw2VzLbkj5BnSyjig4Ooln> Haettu 8.4.2023

Vertovec, Stephen (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies* Vol 30:6, 1024-1054.

Vuorinen, Risto, Tuunala, Eliisa (1999). *Psykologian perusteet: Yksilöllinen ihminen*. Otava.

Vuorensola, Annika (2021). Ulkopuolisia ei päästetä Suomen pieniin piireihin. *Apu* 38. 16.9.2021. s.20-25.

Woodley, Xeturah, Hernandez, Cecilia, Parra, Julia, Negash, Beyan (2017). Celebrating Difference: Best Practices in Culturally Responsive Teaching Online. *TechTrends* 61, 470–478. Luettavissa: <https://doi.org/10.1007/s11528-017-0207-z>

Luennot:

Johdanto Monikulttuurisuuteen ja monikielisyyteen; Tampereen yliopisto. Luennot:

10.10. 2019. Sirkku Latomaa ja Olga Nenonen: ”Käytännön monikielisyys yksikielisyysideologian puristuksessa”.

24.10.2019 Sari Pöyhönen: ”Monikielisyys ja taide”.

31.10.2019 Maija Yli-Jokipii: ”Suomi toisena kielenä – monikieliset oppilaat koulussa”,

7.11.2019 Pauliina Alenius: ”Oppiminen ylijärjestyksessä ja monikulttuurisessa työympäristössä: siirtolaisten näkökulmia ja kokemuksia.”

Haastattelurunko

Haastattelun kielet

Nimimerkki ikä

Kansalaisuudet

kielet (muualla opitut, oliko helppoa)

Koulutus lähtömaassa

Miten siellä opiskeltiin kieliä?

Miten ja Miksi Suomeen?

Kauanko olet asunut Suomessa?

Kotouttamistoimet

Koulutus Suomessa?

Suomen kielen kurssit Mikä oli hyvää, mikä huonoa?

Kielitaito jatkamana – miten mielestäsi olisi paras tapa oppia kieltä? Miten kielikursseja pitäisi muuttaa?

Kehollisuus – miltä eri kielet vaikuttavat?

kotimaa? Kodikkuus – kotiutuminen

Miten hyvin olet kotiutunut Suomeen?

Työ? Kotimaassa- muualla – nyt – työllistyminen?

Suomen kielen käyttö ja työkaverit?

Perhe? Mitä kieliä käytätte ja miten?

Onko sinulla suomalaisia ystäviä?

Mitä kieliä käytät vapaa-ajalla?

Luetko kirjoja tai lehtiä? Katsotko televisiota? Käytätkö Internetiä? Millä kielillä?

Kokemukset muista maista? Haluaisitko muuttaa muualle?

Oletko kokenut syrjintää/rasismia?

Mitä muuta haluaisit aiheesta sanoa?